

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESRÂR DEDE TEZKİRESİ'NDE İSTİTRÂD

Ali Hüsame KÖROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2015

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

ESRÂR DEDE TEZKİRESİ'NDE İSTİTRÂD

Ali Hüsame KÖROĞLU

Danışman: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ali YILDIRIM

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2015

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK
(Danışman)

Üye:

Üye:

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../...../2015

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2015

Ali Hüsame KÖROĞLU

ÖZET

ESRÂR DEDE TEZKİRESİ'NDE İSTİTRÂD

Ali Hüsame KÖROĞLU

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK

Nisan 2015, 83 sayfa

Tezimizde *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* olarak bilinen Esrar Dede Tezkiresi'nde istitrâd amaçlı anlatılan hikâyeler incelendi. İstitrâd, anlatılan konuya zenginlik ve çeşitlilik katarak okuyucunun ilgisini canlı tutmak amacıyla metin içerisinde konuyla bağlantılı başka bir hikâye anlatmaktır. Araya sıkıştırılan bu hikâye sayesinde döneme ait bir takım edebî, tarihi, sosyal, kültürel özellikler ortaya konabilmektedir.

Şeyh Galib'in isteğiyle oluşturulan tezkire, edebiyatımızda Mevlevî şairleri bir araya toplayan ilk zümre tezkiresi olmuştur. Tezkireye Mevlevî şairlerden yalnız divanı olanlar ve Mevlevîler arasında üstat olarak nitelendirilenler alınmıştır. Tezkire, Mevlevî şairleri bir araya getirmesi ve şairlerin hayatlarıyla ilgili çeşitli bilgiler vermesi, şiir anlayışları ve Mevlevîliğe ait bir takım izahatlar yapması bakımından önemli bir eserdir. Bu bilgiler verilirken doğrudan ifade edilmeyip zaman zaman istitrâd üslubundan faydalanılmıştır.

Çalışmamızda bir üslup özelliği olarak değerlendirdiğimiz istitrâdın Esrar Dede Tezkiresi'ndeki yerini belirleyerek kültür-şair-şiir üzerine bulgular ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, istitrâd, Esrar Dede, hikâye

ABSTRACT**ISTITRAD IN THE ESRAR DEDE’S TEZKIRE****Ali Hüsame KÖROĞLU****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK****April 2015, 83 page**

In our thesis we have discussed on stories which is told for istidrâd in the *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye* which is known as Esrar Dede’s Tezkire. Istidrâd is to put a different theme which is related with the theme in the main theme in order to keep alive the interest of the reader by adding richness and diversity to theme which is told. Thus, literary and social-cultural characteristics of its period can be demonstrated thanks to theme which was put on.

Tezkire which was formed by the wish of Şeyh Galib has been the first summit tezkire gathering Mevlevi poets in our literature. Only the Mevlevi poets having Divan and named as the Master among Mevlevi have been accepted to the Tezkire. It is a significant work since it gathers the Mevlevi poets and it provides some information on their understanding of poetry and characteristics of Mevlevism through their lives. While the information was given, it was directly told but generally presented by use of istidrâd style.

In our study, we have tried to find out the place of istidrâd, which we can evaluate as a characteristic of style, in Esrar Dede's Tezkire; to reveal the findings on culture, poet and poetry through these determinations.

Keywords: Tezkire, istitrâd, Esrar Dede, story

ÖN SÖZ

Edebiyat tarihçiliğimizin ilk kaynakları olan ve temeli Arap edebiyatındaki tabakat kitaplarına dayanan tezkireler; yazılı ve sözlü kaynaklar olmak üzere başlıca iki kaynaktan beslenmişlerdir. Yazılı kaynaklar; tezkireler, başka biyografik eserler, şiir mecmuaları, divanlar, risaleler, mesneviler vb.dir. Sözlü kaynaklar ise tezkire müellifinin değişik mekânlarda edindiği bilgiler ya da kendisinin tanık olduğu hadiselerden oluşur. Bu yazılı ve sözlü kaynaklardan hareketle tezkirelerde verilen vakfe, rivayet, hikâye, latife vb. hikâye türü rivayetler istitrâd üslubunu doğurmuştur.

İstitrâd, anlatılan hikâyeye zenginlik ve çeşitlilik katarak okuyucunun ilgisini canlı tutmak amacıyla metin içerisine konuyla bağlantılı başka bir konu sıkıştırmaaktır. İstitrâd, eski ve yeni epik gelenekte, halk masallarında, halk efsanelerinde, halk hikâyelerinde sık sık kullanılmış olup sözlü geleneğe daha uygundur. Bir olayın ya da haberin anlatımı olan istitrâd, genellikle rivayete dayalıdır. Bu da hikâyeye anlatmayı gerekli kılmaktadır.

İstitrâd amaçlı hikâyeleri tasnif ettiğimizde “devletle, mezhep ve tarikatlar ile olan ilişkiler, şiir, şair, musiki, keramet, mahlas alma/ verme gibi konuların işlendiği öbekler ortaya çıktı.

Tezkireler, şairler hakkında ansiklopedik bilgiler vermenin yanında sosyal ve kültürel hayata ait pek çok unsuru da bünyesinde taşır. Bu unsurlar, şahsiyetlerin tanıtımında doğrudan görülmez, yeri geldikçe hikâye üslubuyla anlatılır. Anlatılan hikâye, konusunun içeriğine göre vakfe, hikâye, latife, rivayet gibi farklı isimler alabilir.

Tezimizi, İlhan Genç’in Atatürk Kültür Merkezi Yayınları arasında çıkan *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye* adlı kitabından yararlanarak hazırladık. Çalışmamız sırasında değerli düşüncelerini ve zamanını benimle paylaşan saygıdeğer hocam Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK’a ve bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

Ali Hüsame KÖROĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR.....	x

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler	1
1.1.1. Konu.....	1
1.1.2. Amaç	1
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar.....	1
1.1.4. Bölümler.....	1
1.2. Tezkire ve Türk Şuara Tezkireciliği.....	2
1.3. Esrar Dede Tezkiresi ve Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye.....	4
1.4. İstitrâd	7

BÖLÜM II

İNCELEME

2.1. İstitrâd Amaçlı Verilen Hikayelerin Dökümü.....	10
2.1.1. Latifede Bulunma	11
2.1.2. Mevlevî Ulularına Yapılan Saygısızlık.....	14
2.1.3. Devlet Ricâlinden Saygı Görme	17
2.1.4. Gülşeni Tarikatı Şeyhinin Mevlevî Şeyhine İltifatı.....	25
2.1.5. Mevlevî Terminolojisinde Yer Alan Kelimelerin İzahı.....	26
2.1.6. İhtida Eden Kimseden Doğma.....	27
2.1.7. Şîa ile Münasebetler.....	29
2.1.7.1. Şîa Şairlerine Hocalık Yapma	29
2.1.7.2. Mezhep Değiştirme.....	31
2.1.8. Devlet Tarafından Vazifelendirilme	32
2.1.9. Derviş Kavgası	33

2.1.10. Gayrimüslimin Müslüman Olması.....	33
2.1.11. Musikiyle Uğraşma.....	35
2.1.12. Mürşidin Terbiye Yöntemine Sabır Gösterme	36
2.1.13. Mevlevîlikte Şiir ve Şair	38
2.1.13.1. Mevlevî Şairinin Anlaşılabilmesi.....	37
2.1.13.2. Şiirin ve Şairliğin Mevlevîler İçin Vazgeçilmezliği	40
2.1.13.3. Mana Aleminde Şairlerle Konuşma	42
2.1.13.4. Şairlere Ait Ödüller Hakkında Bilgi Verme	42
2.1.14. Kerametlerle İlgili İstitrâd Amaçlı Verilen Hikâyeler	43
2.1.14.1. Gelecekte Haber Vermeyle İlgili Kerametler.....	43
2.1.14.2. Şifa Bulma ile İlgili Kerametler	49
2.1.14.2.1. Dergâhta Şifa Bulma	49
2.1.14.2.2. Türbede Şifa Bulma	49
2.1.14.2.3. Meyve ile İlgili Şifa Bulma	50
2.1.14.3. Öleceği Zamanı Bilme	51
2.1.14.4. Çocuklukta Keramet Gösterme	57
2.1.14.5. Vahşi Hayvanlarla Konuşma.....	58
2.1.14.6. Müfsidleri ve Mevlevî Düşmanlarını Cezalandırmak İçin Keramet Gösterme	60
2.1.14.7. Dostlarının İsteğini Karşılama İçin Keramet Gösterme	65
2.1.14.8. Dervişin Dışarıdan Gelen Zararlara Karşı Korunması	66
2.1.14.9. Ebced Hesabıyla İsminin Harflerinin Ölüm Gününe Denk Gelmesi	68
2.1.15. Mahlaslarla İlgili İstitrâd Amaçlı Hikâyeler	68
2.1.15.1. Çocuklukta Mahlas Alma.....	69
2.1.15.2. Fiziki Görünümüyle ve Davranışlarıyla Mahlas Alma.....	70
2.1.15.3. Mesleği ile İlgili Mahlas Alma	72
2.1.15.4. DervişinBaşından Geçen Bir Olay Üzerine Mahlas Verilmesi	72
2.1.15.5. Kötü Mahlasın Yasaklanması ve Mevlevî Anlayışına Uygun Mahlas Alma	73
2.1.15.6. Psikolojik Sebeplere Bağlı Mahlas Alma	74
2.1.15.7. Yaşayış Tarzıyla Mahlas Alma	75
2.1.15.8. Yaşanılan Bir Hadiseye Bağlı Olarak Mahlas Alma	75
2.1.15.9. Mesnevinin Sırlarına Erişmesiyle Mahlas Alma	76

BÖLÜM III

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ	83

KISALTMALAR

AKM:	Atatürk Kùltür Merkezi
C:	Cilt.
İSAM:	İslam Araştırmaları Merkezi
S:	Sayı.
s:	Sayfa.
TDK:	Türk Dil Kurumu.
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

Çalışmamızın konusu Esrar Dede Tezkiresi olarak bilinen *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de istitrâd'dır.

1.1.2. Amaç

Daha önce yapılan “Sehi ve Latifi Tezkirelerinde İstitrâd” ve “Kühü'l Ahbâr'ın Tezkire Kısımında İstitrâd” başlıklı yüksek lisans tezlerinden hareketle ilk zümre tezkiresi olan Esrar Dede Tezkiresi'ndeki istitrâdları belirlemek, bu istitrâdlardaki hikâyelerde yer alan sosyal, kültürel hayata ve edebî kültüre ait yansımaları ortaya koymaktır.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Çalışmamız, Esrar Dede'nin Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye isimli eserindeki istitrâdlı anlatımlarla sınırlandırılmıştır. Çalışmamızda öncelikle istitrâd üslubunun ne olduğu ve bu üsluba bağlı olarak metinde yer alanlatife, vakfe terimleri üzerinde durduk. Tahkiyeye dayalı bu tür örnekleri tezkire içinde tespit ederek fişledik. Ayrıca metinde yer alan özel isimlerde terkipleşmiş ifadeleri koruduk. Bu hikâyelerin eserde yer alışı nedenlerini, kullanımlarını, hangi amaçla verildiklerini belirlemeye çalıştık.

1.1.4. Bölümler

Çalışmamız giriş, inceleme ve sonuç bölümleri olmak üzere başlıca üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde tezin konusu, amacı, kapsamı ve sınırları, yöntemi, tezkire, tezkirenin tarihi gelişimi, Esrar Dede ve tezkiresi hakkında tanıtıcı bilgiler verildi. Daha sonra istitrâd üslubunun ne olduğu,istitrâd amaçlı hikâye anlatımının gelenekteki yeri ve gelişimi değerlendirilmeye çalışıldı.

İnceleme bölümünde Esrar Dede Tezkiresi'nde anlatılan hikâyeleri, veriliş nedenlerine göre sıralayıp inceledik, tezkire müellifinin hikâyeleri ne amaçla anlattığı üzerinde durduk. İncelemede önce hikâyenin çeviri yazılı metnini arkasından açıklamasını verdik. İstitratlarda konuyla bağlantılı olarak beyit ve kıtalarıda çalışmamıza dâhil ettik.

Sonuç bölümünde ise inceleme sonucu elde edilen bilgilerle tezkirede istitradın yeri belirlenmeye çalışıldı.

1.2. Tezkire ve Türk Şuara Tezkireciliği

Tezkireler, kaynaklarda benzer şekilde tanımlanmakla beraber içerik olarak farklılık gösterebilmektedir. Tezkire, sözlükte “anmak, hatırlamak” manasındaki zıkr (çoğulu tezâkir) kökünden türemiş olup “hatırlamaya vesile olan şey” demektir (Devellioğlu, 2001, s. 1106). Sözcük, dilimizde çeşitli manalarda da kullanılmıştır. Bunlar: Küçük mektup, pusula; bir iş için izin verildiğini bildiren veya bir hususu ispata yarayan resmî belge; askerlik görevinin bittiğini bildiren belge; aynı şehirdeki resmî daireler arasındaki yazışma pusulası, makamlar arasında gidip gelen kısa yazı. Bu anlamların yanında bazı araştırmacılar, tezkirenin belli bir meslekte tanınmış kişilerin- başta şairler olmak üzere-velilerin, hattatların, mimar ve musiki ustalarının, hatta usta bir çiçek yetiştiricisinin hayat ve sanatından söz eden edebî türün adı olduğunu ve şairlerin toplandığı bu tür biyografik eserlerinde *tezkire-i şuara*, *tezkiretü’ş-şuaraya* da sadece *tezkire* olarak zikredildiğinden bahseder (İsen, 2012, s. 3).

Çeşitli ilim dallarında yetişmiş âlimler ve şairlerin biyografilerine ait eserler, Arap ilim çevresinde *tabakat* ismiyle adlandırılırken Fars edebiyatında şairler için yazılmış tabakat kitaplarına *tezkire* denilmiştir. Kelimenin *tezkire* ismiyle yaygınlık kazanmasında Feridüddin Attar’ın “Tezkiretü’l-evliya” isimli eserinin büyük rolünün olduğu bilinmektedir.

Zamanla farklı özellikler kazanarak gelişen tezkireler, günümüzdeki biyografik/antolojik sözlüklere benzer özelliklere sahip olmuştur. İslam tarihçilerinin Hazreti Peygamber’in hayatına ve hadislerine dair yaptığı çalışmalar biyografinin İslam dünyasında çok önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Bunun yanında İslam tarihinin önemli şahsiyetlerinin topluma örnek kişilikler olarak sunulması ve Arap toplumunun soy soplâ övünme alışkanlığı da eklenince biyografi İslam dünyasında ayrı bir önem

kazanmıştır. Arap edebiyatındaki biyografik çalışmalar, tabakat kitaplarında toplanmış olup tezkire türünün kökeni de bu kitaplara dayandırılabilir.

XII. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden bu gelenek, müteakip yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklerle bırakmaya başlar. İslami biyografi geleneğinin türe ait ilk örnekleri Arap edebiyatında daha sonra da Fars edebiyatında ortaya konmuştur.

Ebu Hatîm es-Sicistânî (ö.864)'nin *Kitâbu'l-mu'ammerîn* ile Ebu'l-Ferec 'Alî bin Huseyn el-İsfehânî (ö.966)'nin *Makâtîlu't-tâlibiyyîn* adlı eseri genel biyografi; Ebu't-Tayyib el-Lugâvî (ö.962)'nin *Merâtibu'n-nahviyyîn* ile Ebu Sâ'id es-Sirâfî(ö.979)'nin *Ahbâru'n-naviyyîn* adlı eseri dil ve gramer âlimlerinin biyografileri; En-Nemerî (ö.1071)'nin *El-İstî'âb* adlı eseri sahabî biyografileri; İbn Culcul Ebu Dâvud Suleymân b. Hassân (ö.987)'in *Tavakâtu'l-etibbâ' ve'l-hukemâ'* adlı eseri felsefe ve tıp âlimlerinin biyografileri; Mus'ab ez-Zubeyrî (ö.851)'nin *Nesebu Kureyş* ile Ez-Zubeyr b. Bekâr (ö.870)'in *Cemheretu neseb-i Kureyş ve 'ahbârihâ* adlı eseri de neseb (soy) biyografileri ile ilgili öncül eserlerden olurken Muhammed el-Avfî (ö.1232)'nin *Lübâbü'l-elbâb*'ı (y. 1221) türle ilgili İran edebiyatının öncül eseri olmuştur (Durmuş, 2007, s.5-6).

Türk tezkirecilik geleneği Herat'ta başlar. Türkçe yazılmış ilk şairler tezkiresi Ali Şir Nevayî'nin (ö.1501) *Mecalisü'n-nefais* (y.1491) adlı eseridir. Nevayî'den önce İran edebiyatının büyük ustası Camî (ö.1492) *Baharistan*'ını (y.1487), Emir Devletşah da (ö.1495) *Tezkiretü's-şuara*'sını (y.1487) yine aynı muhitte yazmışlardır. Herat'ta yazılan ve Osmanlı tezkire geleneğine modellik eden bu üç tezkire *Herat tezkireleri* adıyla bilinmektedir.

İsen, Çağatay edebiyatında Nevayî ile başlayan gelenek kısa bir süre sonra Osmanlılara geçse de Batı Türkçesi geleneğinde, biyografinin önce umumi tarihlerin içinde yer aldığını söyler. Yine İsen'in belirttiğine göre Anadolu sahasında tezkire türünün ilk örneğini *Heşt Behişt*(y.1538) adlı eserle Sehî Bey (ö.1548) verirken Osmanlı geleneğinde *tezkire* adını ilk kullanan yazar Latîfî olmuştur (İsen, 2012, s. 10).

Osmanlı sahası tezkireleri ilerleyen yüzyıllarda bir takım değişiklikler göstermiştir. Bu değişikliklere bağlı olarak XVII. yüzyıl tezkireleri daha önceki bilinenlerin tekrarı konumunda olduğu için biyografi kısımları kısalmış, seçilen şiir örneklerinin sayısı artmış, şiir değerlendirmelerine çok az yer verilmiştir.

Ancak XVIII. yüzyılda ise bu anlayışa tepki oluşmuş ve XVI. yüzyılda olduğu gibi uzun ve ayrıntılı biyografiler yazılıp kısa şiir örnekleri verilmiştir (İsen, 2012, s.10).

Sehî ve Ahdî'yi dışarıda tutarsak XVI. yüzyıl tezkirecileri, şairlerin kendilerine özgü bir zümre olduklarını ve onların sosyal, mesleki herhangi bir ölçü alınmaksızın bir bütün olarak değerlendirilmelerini (İsen, 2012, s.8) yani sadece şairlik yönüyle değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürerler. Bu düşünce XVIII. yüzyıla kadar benzer şekilde devam etse de daha önce görülmemiş olan zümre tezkireciliği ilk örneğini bu yüzyılda verir. Biyografiler sadece şairlerle ilgili edebî bilgiler içermekle kalmaz, onların özel hayatları ve durumları ile ilgili bilgileri de ihtiva eder. Bu da XVIII. yüzyıl tezkirelerinin daha hacimli olmasına neden olur.

Konuları edebî kişiler, edebi şahsiyetlerin eserleri ve bunların çevredeki etkileri olan şair tezkireleri; Osmanlı gündelik yaşantısı, örfleri, inançları ve sosyal değerlerle ilgili önemli bilgileri barındırması nedeniyle sosyal ve kültürel tarihimiz açısından da önemli eserlerdir. Harun Tolasa, tezkireler sayesinde eser ve şair hakkında bilgiye, değerlendirmeye ve örneklerle ulaşılabilirdiğini ve bu bilgileri içeren tezkirenin üslubunun sanatlı ve ahenkli olmasına da büyük dikkat gösterildiğini, netice itibarıyla de tezkirelerin aynı zamanda birer edebî eser niteliği taşıdığını söyler (Tolasa, 2002, s. 7).

1.3. Esrar Dede ve Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yetişen şâir ve tezkireci Esrar Dede H.1162/M.1748'de İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed'dir. Şeyh Galib'in kaydettiği bir bilgiden Sütluçe'de dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Babası da Mevlevî dervişlerinden olan Esrar Dede, iyi bir medrese eğitimi görmüştür. Şeyh Gâlib'in çok yakın arkadaşısıdır ve Şeyh Galib'in kendisi üzerinde çok büyük etkisi vardır. İlhan Genç'in İhsan Mahvi'den aktardığına göre Şeyh Gâlib, Esrar Dede'nin hayatında dönüm noktası olmuştur. Esrar Dede öğrenim gördüğü yerde Şeyh Galib'in şöhretini duyar ve merakla araştırır. Galata Mevlevihanesi'nde Şeyh Galib'i tanıyarak onun sohbetlerinde bulunur ve bir müddet sonra ona teslim olup Mevlevî dervişi olarak hayatını devam ettirir (Genç, 2000, s. XIX).

Ammā ba‘d bu fakīr-i pā-der-gil ya‘nī Dervīş Es-Seyyid Esrār-ı şikeste-dil ser-ā-pā müstağrak-ı gird-āb-ı mā-sivā gavṭa-ḥ ‘ār-ı lücce-i çün üçirā ālūde-i çirk āb-ı ‘alāyık-ı dünyā vü mā-fihā iken nā-gāh gerden-i cān-ı nā-tüvane kullāb-ı maḥabbet-i ḥanedān-ı Mevleviyye güzērān ve dil-i nā-çārımı bī-zār-ı gā‘ ile-i cān u cihān idüp

*Rubā‘î: Hoş cây ki yâr-i dilsitânem mî bord
 Bîrûn ez în cihān u cânem mî bord
 Goftem nerevem bahânehâ mî kerdem
 Goftâ berevî keşân keşânem mî bord¹*

mā-şadaḳınca keşân-ber-keşân daḥīl-i ‘idād-ı dāru’l-emān-ı dergāh-ı ‘ālem-penāh-ı Moñla-yı Rûm ve ḥāk-rûbī-yi rāh-ı fakr u fenāya şeb ü rûz melzûm idüp ḥusûşa şeyḥüm Cenāb-ı Ġālib Dede Efendī efāza’llāhü ‘aleynā fuyûzātiḥ Efendimiz Ḥazretlerinüñḥāk-būsī-yi ḥizmet-i meydān-ı behişt-aḳrānlarıyla şeref-yāb ve rûḥu’l-enfās-ı himem-i ‘aliyyeleriyle Mışra‘: Yâr-ı Ġālib şev ki tâ ḡālib şevi(Galib’i sev ki galip olasın) (Genç, 2000, s.3-4)

Seyyid Mehmed adıyla Mevlevîlik tarikatine intisab eden Esrar Dede “Esrar” mahlasını bu tarikate girdikten sonra almıştır. Mevlevîlik âdâb ve erkânında esas olan “kâide-i kâdime”ye göre de “*bir derviş ikrâr-dâde-i hizmet-i merdân oldukça tavr u tarzı şîve-i reftârına göre yâhud zâd u bûd ve sebeb-i ikrârına müteallik ve münāsib mahlas-ı şâyânla tebcīl olunup eger şiirden dahı vāyedâr olursa yine ismini bir mahlasla müteradif ederler idi.*”(Genç, 2000, s. XX).

Esrar Dede’nin “Esrar Dede Tezkiresi” olarak bilinen bu eseri H.1201/M.1796-97 yılına kadar olan yani yazarının ölüm tarihine kadar yaşayan Mevlevî şairlerini içine alır. Tezkirenin başında anlatıldığına göre Şeyh Ġālib, Mevlana’dan başlayarak tanınmış Mevlevî şairlerinin beğendiği şiirlerini seçip bir deftere yazmış, sonra bunu Esrar Dede’ye vererek seçtiği şiirlerin şairleri hakkında bilgi toplamasını ve bir tezkire yapmasını istemiştir. Esrar Dede, şeyhinin emri üzerine şiirleri düzenleyerek şairleri

¹Rubai: Gönül alıcı yarin beni götürdüğü güzel yere
 Bu dünyadan ve candan taşra götürüyordu beni
 Gitmem deyip bahaneler uyduruyordum
 Dedi, gidersin, beni çeke çeke götürüyordu

hakkında bilgi toplamış ve elifba sırasına göre bir Mevlevîşairleri tezkiresi meydana getirmiştir:

“...mukaddemā Efendimüñ kendi dest-ḥaṭlarıyla cem‘ u tedvīn buyurdıkları sādāt-ı kirām-ı Mevleviyye keşşerehümü‘ llāhü ilā-yevmi‘ l-kıyāme ḥazerātlarınıñ eş‘ār-ı bedī‘ u‘ l-āşārlarını herbirisine terceme-i aḥvālleri iltihākıyla bir Tezkire-i maṭbū‘a cem‘ine niyyet ve ba‘zı maḥallerinüñ birer miqdār heyūlāsına himmet buyurmuşlardı. ...muktezā-yı maḳām-ı mesned-i irşād iltizām-ı taḥrīr u tedvīne min-vechin muḥıl olup dem-be-dem bī-nevāyān-ı dergāhlarına luṭf-ı terbiyye ve kerem-i tesliyye ile meşgūliyyetleri ḥasebiyle bu emr, pes-mānde-i iştigāl olup ba‘de zamānin bu üftāde-i dergāh-ı fuḳarā-penāhlarına ol Tezkire-i celīlenüñ cem‘ u tedvīnine fermān-fermā ve ol mecmū‘atü‘ l-ervāḥ ve cerīdetü‘ l-enfāsuñ naḳl u tebyīnine işāret-nümā olmuşlardır(Genç, 2000, s. 4-6).

Bu durumda tezkirede yer alan şairler hakkındaki bilgiler Esrar Dede’ye, şairlerin seçimi de Şeyh Gâlib’e aittir.

Esrar Dede, tezkirenin yazılış nedeni ile tamamlandığı tarihi şu beyitlerle açıklamıştır:

El-ḥamd Ḥudā-yı lā-yezāle
 Kim irdi cerīdemiz kemāle
 ...
 Bu daḥi bir özge defter oldu
 Tertībi bize müyesser oldu
 Bu ana dek olmuş idi te‘hīr
 Olmuş kudemāda bunca taksīr
 ...
 Biñ iki yüz on birinde sālūn
 Buldı bu kitābımız kemālūn
 Oldı iki māh içinde tekmīl
 Maṭlūbını ṭab‘um itdi taḥşīl (Genç, 2000, s.536)

Esrar Dede, şeyhinin kendisine verdiği mecmuadaki şairlerde bazı değişiklikler yapmış, eklemeler ve çıkarmalar yaparak 212 şair hakkında bilgi veren bir eser ortaya koymuştur.

Yazar, eserinde izlediği yolu ve ölçüsünü anlatırken, tezkireye bütün Mevlevî şairleri almadığını, bir seçim yaparak yalnızca divan sahibi ve “üstâdân-ı şu‘arâ”olanları yazdığını, bütün şairleri almaya kalksa eserin beş on cilt kitap olacağını açıklamıştır:

“Lâkin bu Tezkire-i Mevleviyyemiz Ceride-i üstâdân-ı şî‘r olmağla kendüleri tahrîrden imtinâ’ itdiler ve eger fi’l-hakîka bu tarzta iltizâmumuz olmasa el‘ân ihvân ü hullânumuzdan otuza bâliğ olur şâ‘ir-i mevzûn vardur ki inşâ’ allâh te‘âlâ kudret-i tâmmе-i üstâdiye reside olduklarında tahrîr olunurlar ve illâ her devrûn bu sınıfı iltizâm olınsa Tezkire-i Mevleviyye beş on mücelled bir kitâb olmak iktizâ iderdi”(Genç, 2000, s. 458-59).

Esrar Dede tezkiresini yazarken pek çok kaynaktan faydalanmıştır. Bunlar; Sâkıb Dede’nin biyografik eseri “Sefine-i Nefise-i Mevleviyye” başta olmak üzere Şâhidî Dede’nin mesnevisi “Gülşen-i Esrâr”, Nâyî Osman Dede’nin “Mecmu’a”sı ve defter, ceride, menakıbnâme olarak yazılı Mevlevî kaynakları, şairler hakkında Mevlevî çevrelerinde dolaşan söylentiler ve bunların dışında da Aşık Çelebi, Hasan Çelebi tezkiresi ve diğer tezkirelerdir (İpekten, 1988, s. 157-158).

1.4. İstitrâd (استطراد)

İstitrâd² adını ilk kez kullanan Ebu Temmâm’dır. Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü’nde şöyle tarif edilmektedir: İstitrâd, terim olarak nesirdeki arasöz karşılığıdır. Bu başlık altında yazar, asıl bahsettiği konunun dışında başka konulara da değinir ve bitiş yerini de işaret eder (Mermer& Keskin,2005, s.53). Tezkirelerde üslup özelliği

² Emine Seymen, “Şehî Bey ve Latîfî Tezkirelerinde İstitrâd” başlıklı yüksek lisans tezinin “Giriş” kısmında istitrâdın Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde, Lügât-ı Nâci’de, Kâmûs Tercemesi’nde, Lehçe-i Osmânî’de, Kâmûs-ı Türkî’de, Osmanlıca-Türkçe Lügat’te ve Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlükte geçen tanımlarına yer verir. Ayrıca Burhan-ı Katı, Gencine-i Güftâr sözlüklerinde bu kelimeye rastlanmadığını ve İslam Ansiklopedisi (MEB Yay.), Türk Edebiyatı Ansiklopedisi (Cem Yay.), Türk Ansiklopedisi (MEB Yay.) gibi kaynaklarda da istitrât/ İstitrâd terimine yer verilmediğini belirtir. Bu tanımlamalara çalışmamızda ayrıca değinilmemiştir.

olarak karşımıza çıkan *istitrâd*, Arapça “*tard*” fiilinden türemiş olup İngilizcede “*digression*”, Türkçede “*arasöz*” olarak kullanılmaktadır. Câhiz’e göre *istitrâd*, okuyucuyu sıkıp bıktırmamak ve dinlendirmek için uzun konu arasına bir münasebetle rivayet, anekdot, fıkra, haber, hikâye, vakfevb. şeyler sokmaktır³ (Durmuş, 2001, s.401). Vakfe, Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te “*durmak, durulacak yer, durma anı*” anlamlarında kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2000 s. 1364). Kamus’ta “*duran, ayakta duran, Arafat’ta vakfede durma*” (Sami, 2011, s. 1484) anlamında kullanılmaktadır. Lehçe-i Osmânî’de ise “*durak, duruş, eğlenme, tevakkuf*” (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 871) anlamlarında kullanılmıştır.

Kemal Sılay “ana konudan ayrılmadan merkezi temadan uzaklaşmak” şeklinde tanımlarken (Sılay, 1991, s. 154) Kaya Bilgegil, *istitrâd* “Bir bahse açıklık getirmek yahut okuyucu veya dinleyicinin istifadesini sağlamak maksadıyla uygun bir yerde konu dışında bir şeyi anlatmak usulüdür.” demektedir (Bilgegil, 1989, s.204). Yekta Saraç ise “İfade edilmek istenen anlam tam olarak terk edilmeden o sözle ilgili diğer bir anlamın ifadesine geçilir. Bu iki anlam arasında doğrudan değil dolaylı bir ilişki vardır.Söylenilmiş olan ile ilgili bir hususun açıklaması yapılır. İlk söylenen sözde ikinci bir anlama geçileceği kastedilmez. İkinci anlam söylendikten sonra da tekrar söze devam edilir.” şeklinde izah ederek aynı zamanda dinleyenin dağılan dikkatini toplamak ve ifadeyi yeknesaklıktan kurtarmak gibi fonksiyonları olduğundan bahseder. İsmail Durmuş ise asıl konunun dışında olup yeri gelmişken söylenen söz, bir konudan bir başka konuya geçmek olarak tanımlamıştır (Durmuş, 2001, s. 401).

Muallim Naci’nin *Istilahat-ı Edebiyye* adlı eserinde ve Mehmet Tevfik’in *Kafile-i Şu‘ara* adlı tezkiresinde, *istitrâd* başlığı altında *istitrâd*lara rastlanmaktadır. *İstitrâd*la ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ise *istitrâd* üslubu gereği verilen hikâyelere geçişte metinlerin böyle bir başlık taşımadığı görülür (Derdiyok, 2013, s.3). Ancak İlhan Genç’in *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye* isimli çalışmasında *vakfe*(Genç, 2000, s. 194) kelimesi yerine Muhammed Nâ’îl b. Mehmed Râgıb Çürdükzâde’nin istinsah ettiği 1904 tarihli, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No:89 nüshasında “*istitrâd*” yazıldığı görülmüştür. Dolayısıyla yukarıda belirtilen *Istilahat-ı Edebiyye* ve

³ Emine Seymen, “*Sehî Bey ve Latîfî Tezkirelerinde İstitrâd*” başlıklı yüksek lisans tezinin “Giriş” kısmında “rivayet, anekdot, fıkra, haber, hikâye, latife” terimlerine “Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde, Lügât-ı Nâci’de, Kâmûs Tercemesi’nde, Lehçe-i Osmânî’de, Kâmûs-ı Türkî’de, Osmanlıca-Türkçe Lügât’te ve Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlükte, Burhan-ı Katı’da, Gencine-i Güftâr’da,İslam Ansiklopedisi’nde (MEB. Yay.), Türk EdebiyatıAnsiklopedisi’nde (Cem Yay.), Türk Ansiklopedisi’nde (MEB. Yay.) bulunan tanımlarına yer verdiği için bu kelimelere ayrıca değinilmemiş, sadece burada değinilmeyen kelimelerin açıklaması yapılmıştır.1

Kafî-i Şu'ara isimli eserler dışında Esrar Dede Tezkiresi'nin 1904 tarihli istinsah edilmiş metninde de "istitrâd" kelimesine rastlanmaktadır.

Yapılan tanımlamaları değerlendirdiğimizde istitrâdı; okuyucuyu bilgilendirmek, eğlendirmek ya da sıkmamak maksadıyla ana konudan ayrılmadan araya başka bir hikâye/ara söz yerleştirmek ve akabinde tekrar ana konuya dönmek olarak tanımlayabiliriz.

Kemal Sılay, arasözlerin eski ve yeni epik geleneğinde, klasik romanlarda, halk masallarında, halk efsanelerinde, halk hikâyelerinde ve çağdaş edebiyatta sık sık kullanıldığından bahsederek sözlü geleneğe daha uygun olduğunu belirtir (Sılay, 1991, s. 160).

Değişik sözlüklerde ve kaynaklarda benzer şekilde tanımlanan istitrâd bazı kaynaklarda farklı kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Yekta Saraç istitrâd için, düz yazı eserlerde sıkça rastlandığını ve *hüsnü'l-huruc* adının verildiğini söyler (Saraç, 2010, s. 225). Kemal Sılay ise "*Osmanlı Tarihinde Arasöz (Digression) Tekniğinin Kullanımı ve İşlevi*" başlıklı yazısında arasözün konu içinde bir başka konu oluşturacak kadar uzun ve bağımsız olması durumunda bazen *excursus* ya da *episode* adını aldığını söyler. Ancak bilim insanlarının arasözün nerde bitip nerede *excursus* ya da *episodeun* başladığı konusunda görüş birliği içinde olmadıklarını belirtir (Sılay, 1991, s. 162).

İstitrâdla karıştırılan başka bir terim ise "*hüsnü tehallus*"tur. İsmail Durmuş, hüsnü tehallus ile istitrâd arasındaki farkı şöyle izah eder: Her iki türde de bir konu bırakılıp diğerine geçilir. İstitrâdda eski konuya tekrar dönülürken tehallusta yeni konuya devam edilir. Ayrıca tehallusta okuyucunun beklediği, tasarlanmış tedrici bir geçiş söz konusudur. İstitrâdda ise ara konuya geçiş beklenmedik bir şekilde, iltifat üslubu tarzındadır (Durmuş, 2001, s. 402). Yine aynı kaynakta bir kısım belagat alimlerinin istitrâdı *mutarede* kelimesiyle ilişkilendirdiklerini ve bunu da bir av peşinde koşturan avcının karşısına başka bir av çıkmasıyla onun peşine takılıp kovaladıktan sonra ilk avına dönmesi temsiliyle izah ettiklerini belirtir.

BÖLÜM II

İNCELEME

Tezkire yazarları, eserlerinde yer alan şairlerin biyografilerini, eserlerini ve eserlerinden örnekleri verirken aynı zamanda onun şiirlerine dair görüşlerini, genel olarak sanatı hakkında kanaatlerini ve hayatının belirli bir döneminden kesitleri de kaydederler (Açıkgöz, 2000, s. 7). Dolayısıyla tezkirenin merkezinde insan vardır. Şair merkezli olan bu çalışmalar incelendiğinde insana ve onun oluşturduğu kültüre ait değerleri bulmak mümkündür. İsen'in de belirttiği üzere tezkirecilik biyografik künye yazıcılığını esas aldığı için yazarı ortaya koyduğu eserden daha önde tutup sanatın kaynağındaki insan unsuruna yönelir. Bu eserler kendi çağlarını anlattıkları için pek çok meseleyi ima ederek geçerler. Bu göndermenin ardındaki bilgi bilinirse verilenlerden sağlıklı bir sonuç çıkarılabilir (İsen, 2000, s. 159).

Tezkireler, ele alınan şairin merkez olduğu çeşitli sosyal olayları aktararak devrin sosyal, kültürel yapısından bazı ayrıntıları doğrudan veya dolaylı olarak aktarırlar. XVI. yüzyılda ilk örneğini veren Anadolu sahası tezkireleri, Osmanlı gündelik yaşantısı, örf âdetleri, inançları ve sosyal değerlerle ilgili önemli bilgileri barındırması nedeniyle sosyal ve kültürel tarihimiz açısından önemli eserlerdir. Walter Andrews, tezkire gerçekte şiir hakkında değil; tersine, şiirin ortaya çıktığı ortam hakkındadır. Dolayısıyla, hem bu ortamın kayda geçirilmesidir hem de-olması muhtemel hamiden başlayarak aşağıya doğru-kültürlü bir yaşamın çok iyi yaşanmasına heveslenenler için bir elkitabı (Andrews, 2006, s. 112) şeklinde tezkireyi tanımlamaktadır.

Esrar Dede tezkiresinde Mevlevî şahsiyetlerin biyografik bilgilerinde yer alan istitrâdlardan Mevlevî kültürü ve dönemin sosyal-kültürel yapısı hakkında bilgiler elde etmekteyiz. Namık Açıkgöz *Tezkirelerde Yapı ve Yapı Terminolojisi* isimli yazısında da belirttiği üzere tezkire yazarı, ele alınan şairin merkez olduğu çeşitli sosyal olayları da aktararak devrin sosyal-kültürel yapısından bazı ayrıntıları aktardığını (Açıkgöz, 2000, s. 10) belirtir. Çalışmamızda da genel olarak “*Latife, Hikâye olunur ki, Mervidür ki, Nakl olunur ki, Rivayet olunur ki...*” gibi ifadelerle başlayan hikâyeler, döneme ait sosyal, kültürel bir olayı aktaran kesitler (Açıkgöz, 2000, s. 10) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmacılara göre “Her sanatkâr kendi muhitinde sezgi ve tecrübeleri nisbetinden varlığını idrak eder ve çevreye bakış açısını bu bilgi birikimi ve sosyal statüsü tayin eder. Bu yüzden tezkire müelliflerinin çevrelerine yönelik dikkatleri dönemin edebî muhitleri, kültür, sanat anlayışları hakkında önemli ipuçları verir.” (Kılıç& Macit, 1992, s. 29). Bu noktadan hareketle çalışmamızda istitrâd amaçlı verilen hikâyelerde-Mevlevî kültürünü merkeze alarak- dönemin sosyal, kültürel ve edebî anlayışını ortaya koymaya çalışacağız.

2.1. İstitrâd Amaçlı Verilen Hikâyelerin Dökümü

2.1.1. Latifede Bulunma

Esrar Dede’nin tezkire çizgisini aşmadan “latife” başlığı altında verdiği hikâyeler, üslubu daha ilginç kılmak için süs olarak kullanıldığı gibi içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını da yansıtmaktadır.

Sözlükte “insanları güldüren, neşelendiren hoş ve güzel söz, özellikle şaka, espri” anlamına gelen latife (çoğulu letâif), kavram olarak sözle ifade edilmesi güç, ince mana, kalbe doğan duygu; güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi (Altunel, 2003, s.109) ifade ederken; tasavvufi bir terim olarak “son derece ince bir manaifade eden, kelimelerle açıkça anlatılamayan, işaret yoluyla ehline söylenilebilen, tadılarak ve yaşanarak öğrenilen bilgilerin anlamında da kullanılmıştır.” (Türer, 2003, s. 110).

Bu çerçevede değerlendirdiğimiz çalışmamızda her iki açıdan da *latife* başlığı altında hikâyelerin verildiği görülür.

Dönemin en üst otoritesi olan padişahla olan ilişkiler anlatılırken, *latife* başlığı açılmıştır. Bu örneklerle de **Adem Dede Efendi, Hazret-i Enis Receb Dede, Zihni Salih Dede** maddelerinde rastlanmaktadır.

Âdem Dede Efendi

Latîfe: Şeyhü’l-İslâm Bahâyî Efendi kendilerden sikke-püş-ı inâbet olup maḥabbetleri kemâlde olmağla birgün kârî-i Meşnevî’si olan dervîşi berây-ı maşlahat irsâl eyleyüp Şeyhü’l-İslâm sen kimsin diyü su’âl eyledükde dervîş-i mezkûr Âdem

Dede'nünkârîsi diyince der-‘aķab Bahāyī Efendi hoş geldünHavvāAna diyü lâṭife-gūolmışlardır (Genç, 2000, s. 12).

Şeyhülislam Bahayi Efendi günahları için tövbe edip Mevlevîlik yoluna girer. Adem Dede aşkının zirvede olduğu bir gün mesnevi okuyucusu olan dervişini, bir iş için Şeyhülislam’a gönderir. Şeyhülislam “Sen kimsin?” diye sorduğunda, gönderilen derviş “Âdem Dede’nin kârisiyim” der. Şeyhülislam Bahayi Efendi de “Hoş geldin Havva Ana” diye cevap verir.

Adem Dede eli açık olan, bol himmetleriyle tanınan biridir. Bu bolluğun sebebini bazıları keramete yorar. Bu şöhretiyle tanınan Adem Dede IV.Murad tarafından saraya davet edilecek kadar saygı gören bir kişiliktir.

Şeyhülislam Bahayi Efendi’nin espirili yaklaşımı latife olarak verilmiştir.

Hāzret-i Enīs Receb Dede

Latife: Sultān Muṣṭafā-yi Şānī bir gice rü’yāsında destindebir nāy müşāhede itmekle şūret-i vāķı‘a-i vāķı‘ı bir varākaya taḥrīr idüp ‘Azīz-i Mütercem’e irsāl ve ta‘bīrin su‘āl eyledükde inşā‘allāhü te‘ālāşāh-ı mansūrdur⁴ ta‘bīr-i dil-peżīrini zeyl-i nemīķa-i şāhāneye işāret buyurduklarımenķıldür(Genç, 2000, s. 25).

Latife: Sultan II. Mustafa bir gece rüyasında elinde bir ney görerek onu inceler. Rüyasındaki bu hadiseyi bir kağıda yazıp Hazreti Enis Recep Dede’ye gönderir ve tabirini sorar. İnşallah büyük bir neydir diye gönle hoş gelen tabiri padişahın mektubuna ekleyip gönderdikleri nakledilir.

Hazreti Enis Recep Dede elli sene şeyhlik yapıp bu elli senede başta beş padişah, otuz iki vezir ve müderris olmak üzere devletin ileri gelenleriyle muhabbetleri olmuştur. Hazreti Enis Recep Dede ile padişah arasında padişahın rüya tabirini içeren mektuplaşma latife olarak verilmiştir ve bunun da tasavvufi bir terim olarak kullanıldığı görülmektedir.

Zihnī Şālih Dede

Latife: Rivāyet olunur ki Sultān Muḥammed Hān İbn Sultān İbrāhīm ‘Aleyhir’-rahmeti’ r-raḥīm eslāf-ı selāṭin-i ‘Osmāniyye’nün duḥamāt-ı şerīfeleri ziyāretine

⁴Şah-ı Mansur, hem büyük ney hem de yardım olunan padişah anlamında kullanılabilmektedir.

Burûsa'ya teşrîf idüp 'ulemâ vü meşâyıhuñ isticlâb-ı ed'yye-i hayriyyelerine teşmîr-i sâk-ı ihtimâm itmekle 'Azîz-i Mütercem'üñ vüfur-ı himmetleri resîde-i gûş-ışâhânesi olup ağa-yı dârü's-sa'âdelerin nüzûr ü hedâyâ-yı keşîre ile hânkâh⁵-ı 'aliyyelerine irsâl buyurmışlardı. Ağa-yı merķûm⁶ müşerref-i dest-bûsları olup ba'detaksîmî'n-nüzûr eşnâ-i şoĥbetde su'âl-i evlâd u 'ıyâl buyurup hâdim-i merķûm hicâbla'adem-i neslini îrâd itdükte hayırlu evlâd u ahlâf ihsân olına ve hizmet-i şehin-şâhîde yüziñüz ağ ola diyü himmet buyurdukları ĥande-âver-i erbâb-ı inkâr ve ĥalecân-ı dil-i bendegân-ı Ĥudâvendigâr olup Ĥazret-i 'Azîz'üñ belâhet üĥumklarına haml iden erbâb-ı cehl ü şeytânata ekserü ehli'l-ĥubbeti'l-beleh ve ağlebü ehli'l-lâhi'l-veleh 'ibâre-i kat'î'l-burhânıyla cevâb virildi. Ve daĥi ĥavâdiş-i merķûm sem'-i pâdişâh-ı dil-âgâha 'aks-endâz olduğda 'ıyâlden murâdları ittibâ'-ı ni'am-h'ârân u çerâgân-ı du'â-güyân ve rûy-ı sepîdden maķşûdları meşķûriyyet-i sa'y üĥizmetdür mûcibince 'amel olına diyü taĥķîķ idüp vâķı'a ağa-yı dârü's-sa'âde-i merķûm bereket-i himmet-i laţîfe şûretleriyle nice nice âsâr-ı hayriyyeye mazhar ve hezârân ahlâf-ı i'tâķ u iĥyâsıyla mezkûr bi'l-ĥayr olup muvaffâķ-ı ĥüsn-i me'âşir olmışdur. (Genç, 2000, s. 203-204).

Latife: Rivayet edilir ki Sultan İbrahim oğlu Sultan Muhammed Han geçmiş Osmanlı sultanlarının şerefli kabirlerini ziyaret için Bursa'ya gider. Ulema ve şeyhlerin hayır dualarını almaya çok önem verir. Zihni Salih Dede'nin gayretli çalışmaları padişahın kulağına ulaşınca harem ağası ile birçok adak ve hediye dergahlarına ulaştırır. Harem ağası el öperek şeref bulmuş ve hediyeleri teslim ettikten sonra Zihni Salih Dede sohbet esnasında ailesini sorar. Adı geçen ağa utanarak neslinin olmadığını söyleyince Zihni Salih Dede de hayırlı evlat ihsan olunsun ve padişaha hizmette yüzünüz ak olsun diye dua ettikleri sırada inkar ehlinden olanlar güler. Harem ağasının gönlü titrer ve Hazreti Aziz onların ahmaklıklarına delile mahal bırakmayan ibareyle cevap verir. Bu olay gönülden anlayan padişahın kulağına ulaşınca aileden kastettikleri ise dua edenlerin dualarının kabul olması gerektiğinin beyaz yüzden kastettiklerinin hizmet ve gayrette gerektiği şekilde amel edildiğini söyler. Harem ağası latifenin

⁵ Han-gâh: Farsça, tekke manasında bir kelime. Tekkenin büyüğüne denir. Âsitane de aynı anlamı ifâde eder. Zaviye, tekkeden daha küçüktür. Bu durumda, sûfilerin toplandığı yerler, küçükten büyüğe doğru zaviye, tekke ve hangâh şeklindedir (Cebecioğlu, 2014, s. 252)

⁶ Metinde büyük harfle yazılmış olup özel isim olmadığı için küçük harfle gösterilmiştir

tesiriyle nice hayırlı eserler meydana getirmiş ve kendisinden sonra gelen binlercesini ihya etmiş ve bunun hayrı ile güzel eserler oluşturmuştur.

Zihni Salih Dede Bursa Mevlevî Halkahı'nda kırk beş sene şeyhlik yapar ve halkah padişah tarafından ziyaret edilerek kendisine itibar gösterilir. Harem ağasına ettiği dua padişah tarafından tevîl edilir ve duadaki sır bir zaman sonra ortaya çıkar. Bu hikâye de yine latife başlığıyla verilmiştir.

2.1.2. Mevlevî Ulularına Yapılan Saygısızlık

Mevlevîlik var olduğu günden itibaren devlet tarafından ciddi bir himaye ve saygı görse de zaman zaman devlet içinde bulunan bazı görevliler arasında, Mevlevî tarikatına ve dervişlerine karşı olumsuz tutum ve davranışlarda bulunanlar da olmuştur. Ancak bu kişiler menfî tutumlarını uzun zaman sürdürmemiş, ya bundan nedamet getirip af dilemiş ya da -Esrar Dede'ye göre- başlarına bir musibet gelmiştir. Esrar Dede bu olumsuz davranışları çeşitli bahislerle derviş şairlerin hayatları içerisine yerleştirmiş ve bu hususa çeşitli vesilelerle değinmiştir.

Dervîş Ferrûhî

Hikâyet olunur ki bir gün 'azîz-i müşârün-ileyh eşnâ-i cûş uhurûş-ı dil-i deryâ-nûşlarında emvâc-ı envâr-ı esrâr-ı sâhil-zede 'ibârât-ı lehce-i pür-behceleri olup bu gazeli gûyân oldılar.

Ėazel: Bir vefâsız gönlüm aldı gitdi yâr olmaz baña

Pâyine düşdüm şabâ gibi karar olmaz baña

Alçağa bakmaz hevâ şeh-bâzını gözler gözlerüm

Ol Hümâ yüksek uçar bildüm şikâr olmaz baña

'Aşk mevcin başdan aşurdışöyle rûzgâr

Engine şaldı beni deryâ kenâr olmaz baña

Kâfir olsun mey içüp 'âlemde dil-ber sevmeyen

Hey müselmânlar bu yolda ihtiyar olmaz baña

Ferruhîharc itmezem nâ-dâna 'ömrüm nakdini

Ėadrümi bilmez yanında i'tibâr olmaz baña

Gazel-i merkûm belde-i mezbûrda olan müte‘aşşiba-i dānişmendānın⁷ gūş-ı bî-iz‘ānlarına resīde olup dördinci beyt-i şûr-engîz ol nā-āşinālaruñhavz-ıçirk-āb-iāsûde-i fehmlerini bulandırıp nā‘ire-i fitneyi uyandırdılar ve ‘Azîz-i Mütercemüñhāşā küfrine zāhib olup huzûr-ıkâzîye da‘vet ve ref‘-i livā-yişemâtet-i rû‘ünet itdiler.Lâkin kâzî-i mezbûr bir muhibb-kârdân olup müşârun-ileyhe su‘âl itdükde ben kâfir olsun mı didüm diyü laţîfâne cevâb virmekle müte‘aşşiba-i merkûmîni nehy ü te‘dîb eyledi. Merhûm Sultân Süleymân Hân şeh-zâde iken Ma‘nisâda ‘Azîz-i Müşârun-ileyhe iltifât idüp anlar dāhi evşâf-ı pâdişâhîlerinde kaşîdeler söyleyüp ve ba‘zı resâ‘illerini Süleymân Hānnāmına te‘lîf eylemişlerdir (Genç, 2000, s. 436).

Anlatılır ki bir gün Derviş Ferruhi gönlünün coştığı bir anda kıyıya vurmuş dalgalar gibi güzellik dolu cümleleriyle bu gazeli söylemiştir:

Gazel: Bir vefasız gönlümü aldı gitdi bana yar olmaz
 Saba gibi ayağına düşdüm bana karar olmaz
 Nefsim aşağıya bakmaz gözlerim şahbazını gözler
 O Hüma yüksek uçar fark ettim, bana av olmaz
 Rüzgar aşk dalgasını şöyle başdan aşırđı
 Deniz beni engine çekti sahile ulaşmam
 Mey içip alemde güzel sevmeyen kafir olsun
 Hey Müslümanlar bu yolda bana söz düşmez
 Ferruhi ömür sermayemi cahile harcamam
 Değerimi bilmez yanında bana itibar olmaz

Bu gazel Akhisar kasabasından olan taassup sahibi bir dānişmendin anlayışsız kulaklarına ulaşp, heyecan dolu dördüncü beyiti anlayamayanların anlayışlarını bulandırarak fitne ateşi ortaya çıkardı. Derviş Ferruhi’nin -haşa- küfre girdiğini bahane edip kadı huzuruna davet etme ahmaklığını gösterdiler. Ancak bu kadı Mevlevî dostlarındandır. Derviş Ferruhi’ye sorduğunda derviş, “Ben kafir olsun mu dedim?” diye latifane cevap vererek taassup sahibi dānişmende haddini bildirip ona ders vermiştir. Merhum Sultan Süleyman Han Manisa’da şehzade iken Derviş Ferruhi’ye

⁷Yeniçeri kıışlasındaki ortacami müderrislerinden okuyan ya da hariçte bir medreseye devam ederekicazet alanlardan da bu adla tanınanlar vardı. Bu sınıf yeniçeriler sefere gitmeyerek ulufeleri ile dersedavam ederlerdi. İçlerinde müderris ve kadı olanlar da vardı (Pakalın, 1993, s. 154).

iltifat edince o da padişahın vasıflarını anlatan kasideler söyleyip bazı risalelerini Süleyman Han namına yazmıştır.

Derviş Ferruhi maddesinde Mevlevî dervişinin avam tarafından tam olarak anlaşılamaması ve Osmanlı Devleti'nin devletin güç merkezi olan padişahla münasebeti karşılaştırılarak iki farklı durum bir arada verilmiş dolayısıyla Mevlevî dervişinin değeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Toplumun en alt ve en üst kesimini temsil edenlerin değer ve hükümleri bir arada verilerek Mevlevîliğin anlaşılması ve değerlendirilmesi konusuna dikkat çekilmiştir. Bu iki farklı durum hikâye edilerek verilmiştir. Derviş Ferruhi Mevlevîlikteki güzellikleri görüp Mevlevî dervişi olmuş daha sonra da doğduğu kasabadaki zaviyenin başına geçerek dervişlik vazifesi almıştır.

Âdem Dede Efendi

Menkûldür ki vüzerâdan İbşîr Paşa kendülerüñ da'vet idüp teşriflerinde 'örf-i nahveti cünbân olup 'adem-i meyyâlâtı nümâyân olduğda Şeyh-i Mümâ-ileyh 'alâ-eşerihi rucu' buyurduğda vezîr-i mağrûr-ı mezkûr nâdim olup havâşş-ı ittibâ'ından berîn-i isrâ' eyleyüp rucû'ların niyâz eyledükde bi'l-bedâhe bu beyt-i nâzenîni gûyâ olmuşlardır.

Beyt: Düstûr eger benâzed bâ manşib-ı niyâbet

Âdem çerâ nâzed bâhil'at-ı hilâfet (Genç, 2000, s. 15)

Rivayete göre vezirlerden İbşir Paşa Adem Dede'yi davet eder. Adem Dede de davete icap eder. Vezir, kibirli bir şekilde kavuğunu sallayarak Adem Dede'yi muhtaç olarak görür. Bunun üzerine Adem Dede, geri dönünce kibirli vezir pişman olup seçkin bir kişi gibi davranmaktan hızla vazgeçip sözünü geri alarak yalvarır ve bu latif beyti söyler:

Beyt: Vezir, vekillik makamıyla övünürse Adem hilafet hilatiyle neden övünmesin?

Tezkirede padişah yanında vezir ile olan ilişkilerden de bahsedilmiştir. Devlet içinde padişahтан sonra üst otorite olan vezirin Mevlevî şeyhine karşı takındığı kibirli tavır nakil olarak anlatılmıştır. Mevlevî şeyhi bu tutum karşısında taviz vermemiş ve bir

beyitle vezir hata ettiğini ifade etmiştir. Bir nevi resmî görevle Mevlevîliğin karşı karşıya gelmesi ve vezirin bundan rücu etmesi anlatılmıştır.

2.1.3. Devlet Ricâlinden Saygı Görme

Mevlevîliğin en önemli özelliklerinden biri kendi asrı içerisinde, mevcut siyasi gücün ve genel toplum düzenin paralelinde bir hareket olmasıdır. Mevlevîliğin bu hususiyeti ona birçok beyliğin arazilerinden zengin vakıflar elde etme imkanı sunmuştur (Küçük, 2003, s. 33).

Rıza Duru'nun "Mevlevînâme Batılı Seyahatnamelerinde Mevlevîlik" isimli çalışmasında batılı seyyah Van Der Nyenburg'tan aktardığına göre "*Başlangıcında çok fakir ve muhtaç bulunan Mevlevîlik tarikatı, bilhassa Osmanlı padişahlarının kendisine teveccüh etmelerinden sonra büyük zenginlik ve itibara kavuşmuştur.*" (Duru, 2012, s. 28) demiştir.

Padişah ve saray çevresiyle kurulan ilişkide Mevlevî şairinin yeri, padişahın dua gibi bir istekte bulunması ya da saray çevresindengelen bir başka istek üzerine belirlenmiştir. Mevlevî şairin şairliğinden çok dervişliği saray ve çevresi tarafından itibar görmüştür. Çelebi Efendi'nin resmî teşrifatta ve protokolde mevkii kazaskerle bir sayılırdı ve resmî unvanları *Reşadetlu Efendim Hazretleri* idi (Duru, 2012, s. 9).

Esrar Dede, manevi gücün simgesi olan Mevlevî dervişini maddi gücün simgesi olan padişahı aşağı göstermemiştir. Genel olarak bir denge kurulmuş ve maddi olanı temsil eden padişah karşısında derviş hiçbir zaman zayıf gösterilmemiştir. Olumsuz gelişen ilişkilerde de itham edilen padişah değil, bu olumsuzluğa sebep olanlardır.

Tezkirede Mevlevî şairlerin sosyal ilişkileri içinde ilişki kurduğu kişilerin başında padişah gelmektedir. Mevlevî şairinin padişahla olan çeşitli ilişkilerine değeri verilmesi dolaylı biçimde ifade edilmiştir. Osmanlı padişahları madde kuvveti yanında mana kuvvetine de değeri vermişler ve zaman zaman Mevlevî şeyhlerine iltifat ederek onlardan himmet istemeleri üzerinde eserde ısrarla durulmuştur (Genç, 2000, s. XCI).

Bu ilişkilere eserde istitrâd üslubu içinde değinilmiştir.

Padişahların Mevlevîhanelere vakıf tahsis etmeleri, Mevlevî dergâhı yaptırımları, dervişleri himaye edip onların sohbetlerinde bulunma hatta dervişlerin

bizzat padişahlar vasıtasıyla evlendirilmek istenmeleri gibi pekçok destekleri -zaman zaman menfi örnekleri olsa da- Mevlevîliğe bakışını ortaya koymaktadır. Padişahların ve şehzadelerin Mevlevîlik ile olan yakın ilişkilerini kanıtlamak amacıyla da örnekler verilmiştir. Mevlevîler ve padişahlar arasında geçen ilişkiler **Çelebi Cemal, Enis Recep Dede, Hüdayi Dede, Derviş Diger, Derviş Osman Sineçak, Külhani Ali Dede, Togani Ahmet Dede, Derviş Ferruhi**'de hikâye unsuru olarak ele alınmış ve bu yolla Mevlevîliğin itibarlı oluşu ve önemi kanıtlanmak istenmiştir.

Hazret-i Enis Receb Dede

Latife: Sultân Muştafâ-i Sānî bir gice rü'yâsında destindebir nây müşâhede itmekle şûret-i vâkı'a-i vâkı'ı bir varakaya taḥrîr idüp 'Azîz-i Mütercem'e irsâl ve ta'bîrin su'âl eyledükde inşâ'allâhü te'âlâşâh-ı manşûrdur ta'bîr-i dil-pezîrini zeyl-i nemîka-i şâhâneye işâret buyurdukları menkûldür (Genç, 2000, s. 25).

Latife: Sultan II. Mustafa bir gece rüyasında elinde bir ney görerek onu inceler. Rüyasındaki bu hadiseyi bir kağıda yazıp Hazreti Enis Recep Dede'ye gönderir ve tabirini sorar. İnşallah büyük bir neydir diye gönle hoş gelen tabiri padişahın mektubuna ekleyip gönderdikleri nakledilir.

Hazreti Enis Recep Dede, dönemin padişahı Sultan II. Mustafa'nın rüyasını yorumlayacak kadar padişaha yakındır. Her ne kadar madde-mana ilişkisinde mana önemli olsa da devletin en üst otoritesiyle kurulan böyle bir yakınlık övünç kaynağı olmuştur. Buradan da Mevlevîliğe verilen kıymet vurgulanmak istenmiştir.

Çelebî Cemâl

Şeh-zâde-i Müşârün-ileyhi iclâs-ı taḥt-gâh-ı türbe-i ḳudsî rütbe-i Hudâvendigârî eyleyüp vaḳt-i iclâsları cülûs-ı Murâd Hân-ı Sānî'ye tevârüd ü teşadûf itmekle ve ez-ḳadîm selâṭîn-i maḥabbet-âyîn-i 'Osmâniyânun dâ'ire-i Mevleviyye'ye ser-fürûlarıḥasebiyle Çelebî-i Müşârün-ileyh ile beyne-hümâda maḥabbet-i tāmme ve inâbet-i ḥâlîşa zuhûr idüp pâdişâh-ı Mûmâ-ileyhün ekşer esfâr-ı zafer-perverinde cilve-nümâ-yı verâ-yı perde-i ḡarâ'ib olan imdâdât-ı ḡaybiyye-i Rabbâniyye ve galebe-i şedîde-i sultâniyye Müşârün-ileyhün himmet-i 'aliyye ve teveccühât-ı ḳalbiyyelerinden

oldığıkenāre-gīr-i cerāyid-i nuḳūl-i erbāb-ı yakīn olup ḥattā ol pādīşāh-ı maḥabbet-penāhuñḤāzret-i Çelebī Cemāl evşāfında ān-be-ān inşād itdiği medāyih-i celīletü'l-‘unvān muḳayyed-i ekşer-i cerāyid-i ezmān olmağın birkaç kıt‘ası li‘ecli’t-teberrük tahrīr olındı.

Medīḥa-i Çelebī Cemāl Ez-ān Sultān Murād-ı Şāhib-Ḥāl

Cemālū’d-dīn idüp iḥyā celālū’l-millet erkānın

Zamān-āsā zemīni eyledi çün Mevlevīḥāne

N’ola devrinde olsa münkirān-ı ḥāl ser-gerdān

Ki virdi ḥālet-i nev-pertevis⁸ bu köhne eyvāne

Velehū: Cemālū’d-dīn idüp bu şeş-cihātı rūşen-i vaḥdet

Semā’-ı bā-şafā virdi leṭafet çār-erkāna

‘Acebmi olsa ‘ālem cilve-gāh-ı sırr-ı Mevlānā

Ki oldı enfüs ü āfāk yek-ser Mevlevīḥāne

Velehū: Cemālū’d-dīn olup āyīne-i dünyāya ‘aks-efken

Maḥabbet ḥālet-efken oldı cān-ı bende vü ḥāne

Zamānıdır olursa ber-ṭaraf gerd-i keder zīrā

Şafā-baḥş-ı sipihr oldı zemīn-i Mevlevīḥāne (Genç, 2000, s. 106-107)

Çelebi Cemal postnişin olduğu zaman II. Murad tahta geçer. Eskiden Osmanlı sultanlarının Mevlevî dairesine başı önde gösterdikleri saygı nedeniyle Çelebi Cemal ile padişah arasında tam bir muhabbet oluşur. Padişah zaferle sonuçlanan seferlerinde gaiten gelen yardımlar ve padişahın sultanlığının büyük üstünlüğü için Çelebi Cemal’in yardımı ve kalbi yakınlığı olduğu nakil ceridelerinde kayıtlıdır. Hatta padişahın Çelebi Cemal’in vasıflarını anlatan şiir yazdığı ve bunların çoğunun dönemin ceridelerine kayıtlı olmadığı ancak birkaç kıtasının mübarek sayılarak yazıldığı bilinir.

Sultan Murad tarafından Çelebi Cemale Mediha

⁸Mısranın anlamını daha iyi verdiği için tamlamayı “ḥālet-i nev pertevi” şeklinde düşünerek mısrayı anlamlandırdık.

Cemaleddin, dinin yücelik rükunlarını zaman gibi ihya ederek bu zemini bir Mevlevihane eyledi. Onun devrinde şaşkın inkarcılar bulunsa ne olur ki! Bu eski mekana (köşke, divanhaneye) yeni bir parlaklık haleti verdi (getirdi)

Diğer: Cemaleddin bu altı yönüvahdet ışıyla aydınlatıp dört rükuna gönlü hoş eden bir sema ile hoşluk verdi. Mevlana'nın sırrı alemleri kuşatsa şaşılır mı? Ki (çünkü) her yer baştan sona Mevlevihane oldu.

Diğer: Dünya aynasına aksini düşüren Cemaleddin bende ve hanemde muhabbet eden oldu. Zira keder tozu atılırsa zamanıdır. Mevlevihane gökyüzünün gönle rahatlık veren (makamı) oldu.

Çelebi Cemal ile padişah arasında manevi bir dostluk oluşmuş, Çelebi Cemal'in duaları ile padişah savaşlarda galip gelmiştir. Padişahın zafer kazanmasında Çelebi'nin duasının tesiri olması ve padişahın Mevlevî dervişinin özelliklerini öven üç kıta şiir yazması padişahın, dolayısıyla devletin Mevlevîliğe gösterdiği ilgi bakımından dikkat çekicidir.

Hudâyî Dede

Âhırü'l-ömr İslâmbol'u teşrîf eyleyüp şadr-ı sa'îd u şehîd Maḥmūd Paşâ-yı Velî meclisine dâhil olup Vezîr-i Mûmâ-ileyh dil-rübûde-i kemâlât-ı 'ilmiyye vü 'ameliyyeleri olmağla kendülerin Ebu'l-Feth Muḥammed⁹ Han huzûrına ta'rîf u şenâ eyledükde Ḥazret-i Ebu'l-Feth daḥi müşerref-i dîdâr-ı kerâmetleri ve müstefîz-i şohbet-i pür-bereketleri olmağla mes'ûl-i ḥatırları su'âl olındukda Ḥazret-i Seyyid Kemâl kuddise sırruhunuñ Muğla'da medfun oldukları türbe-i şerîfe kendülere zâviye-i Mevleviyye olmak üzere iḥsan olunmak recâ itmeleriyle bi-lâ-te'hîr berât-ı 'âlî-şân-ı şehin-şâhı inşâ ve ba'zı evkâf ziyâdesiyle i'tâ olunur (Genç, 2000, s. 150).

Ömrünün sonuna doğru Hüdayi Dede İstanbul'a gelir. Mahmud Paşa, onun meclisine dahil olarak ilmî ve amelî derinliğine gönlünü kaptırır. Mahmud Paşa Hüdayi Dede'yi fethin babası Mehmed Han huzuruna getirir ve övgüyle tanıtır. Fatih de onunla tanışarak müşerref olur ve bereketli sohbetleriyle feyizlenir. Bir isteği olup olmadığını sorunca o da Hazreti Seyyid Kemal'in Muğla'da kabrinin bulunduğunu ve buranın

⁹Metinde "Muhammed" olarak geçen kelimenin "Ebu'l-Feth" olarak tanımlanmasından dolayı bu kişinin *Sultan II. Mehmed*'in ismi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla günümüz Türkçesine *Mehmed* olarak aktarılmıştır.

kendilerine Mevlevî zaviyesi olarak verilmesini rica eder. Derhal padişah hattıyla berat ve vakfin gelirleri kendilerine verilir.

Dervîş-i Dîger

Bir miqdâr daħi bende-i hâşş-ı Hâzret-i Mevleviyye pâdişâhlar dervîşi ve dervîşler pâdişâhı Sultân Murâd-ı Sâlis‘Aleyhi’r-raḥmeti ve ve’l-gufrân Hâzretleri’nüñ mazhar-ı iltifâtı düşüp

Nazm: Şâh u dervîş hemçüşîr u şeker

Behem âvîhtend şâm u seher

Ez-ser-i lutf hem-zebâneş sâht

Ez-şeker-hande kuvvet cânêş sâht

Her nefes dîde sūy-i ū mîdâşt

Güş ber goftegūy-i ū mîdâşt

Mazmûnıncadem-â-dem şöhet-i hâşş-ı şehin-şâhiye mevşûl ve nâm-ı nâmî-i şehryârî ile ba’zı kütüb-i tasavvuf tercemesine meşgul olunmuştur (Genç, 2000, s. 197).

Bir zaman Mevlevîliğin has bendesi, padişahlar dervîşi ve dervîşler padişahı olan Sultan III. Murad Hazretleri iltifat eder:

Nazm: Şahla dervîş, hem sût ve şeker gibi

Hem de akşam sabah mücadele ederlerken

Lutf ile onu kendisine sohbet arkadaşı kıldı

Şeker gülüşle onun canına güç verdi

Her an ona teveccüh gösteriyordu

Onun söylediklerine kulak veriyordu.

Buradaki örnekte olduğu gibi padişahın has sohbetinde sürekli bulunmuş ve padişahla bazı tasavvuf kitaplarının tercümesiyle meşgul olmuşlardır.

Dervîş-i Dîger, İstanbul’dan ayrılarak Anadolu’yu gezer. Konya’ya gidip Hazret-i Destgir’in hakikat dolu sohbetlerinden istifade eder. Daha sonra İstanbul’a geri

dönüp her şeyden vazgeçerek zaviyede uzlete çekilir, mümkün olursa da padişahla görüşür.

Tezkirede Derviş-i Diger'in III. Murad ile olan ilişkilerine değinilmiştir. Derviş-i Diger, "Hz. Mevlana'nın has bendesi, padişahlar dervişi ve dervişler padişahı" ifadesiyle nitelendirilen Sultan III. Murad'ın iltifatlarına mazhar olmuş ve onunla bazı tasavvuf kitaplarının çevirileriyle meşgul olacak kadar padişaha yakın birisi olmuştur.

Derviş 'Osman Sineçak

Hikâyet olunur ki 'Azîz-i Müşârun-ileyh'ün meşreb-i 'âlîleri dâ'imâ inzivâya mecbûl olup rûz u şeb der-hücre-i şerîfleri mesdûd ve şıyt u şadâları nâ-şinîde vü nâbüd idi. Hattâ birâderleri Vezîr-i 'Azam Kara Muştafâ Paşa kaṭ'-ı rütbe-i şadâret-i 'uzmâitdükde şöhet ühizmetlerine hasret-keş olmağla teşrîf buyurmayacakları da ma'lûm olduğundan tebdîl-i câme Hânkâh-ı Galata'ya gelüp der-i hücrelerinde kemâl-i niyâz u ibtihâlle tûlû'-ı devlet-i dîdârlarına müterakķıb olup lâkin asla iltifâtlarızuhûr itmediginden me'yûsen 'avdet itmişdür (Genç, 2000, s. 199-200).

Anlatılır ki Sineçak'ın üstün tavırları daima inzivaya uygun olup gece gündüz mübarek hücreleri kapalı, sesi sedası duyulmamıştı. Hatta biraderi Kara Mustafa Paşa başvezirlik rütbesi alınca sohbet ve hizmetlerine özlem duymakla birlikte teşrif etmeyeceklerini de bildiğinden çekmiş ancak teşrif edemeyecekleri de bilindiğinden gizlice, elbise değiştirerek Galata Dergâhı'na gelip hücresinin kapısında dua ve yalvarmayla yüzünü görme mutluluğuna ulaşmayı bekler. Ancak asla iltifatlarını görmediğinden üzgün bir şekilde geri dönmüştür.

Kanaatkarlık dervişliğin en önemli unsurlarındandır. Dolayısıyla kendilerine gösterilen iltifattan mümkün olduğunca uzak dururlar ve bu da Mevlevîlikte iftihar edilecek bir durumdur. Derviş Osman Sineçak, zeamet sahibi zengin bir aileye sahipken bunlardan vazgeçip Agazade Muhammed Dede ve Şarih Rusuhi Dede'nin sohbetlerine katılır ve Galata Hankahı'nda çile çıkarır.

Sadrazam, Sineçak'ın dergahına kadar gelmesine rağmen Sineçak ona iltifatta bulunup ilgi göstermez. Esrar Dede bunu bir hikaye içinde vermiştir.

Zihni Şālih Dede

Latīfe: Rivāyet olunur ki Sultān Muḥammed Ḥān İbn Sultān İbrāhīm ‘Aleyhir’-rahmeti’r-rahīm eslāf-ı selātīn-i ‘Osmāniyye’nün duḥamāt-ı şerīfeleri ziyāretine Burūsa’ya teşrīf idüp ‘ulemā vü meşāyīḥuñ isticlāb-ı ed’iyye-i ḥayriyyelerine teşmīr-i sāk-ı ihtimām itmekle ‘Azīz-i Mütercem’ün vüfūr-ı himmetleri resīde-i gūş-ı şāhānesi olup aḡa-yı dārū’s-sa‘ādelerin nüzūr ü hedāyā-yı keşīre ile ḥānḳāh-ı ‘aliyyelerine irsāl buyurmuşlardı. Aḡa-yı Merḳūm müşerref-i dest-būsı olup ba‘de-taksīmi’n-nüzūr eşnā-i şoḥbetde su‘āl-i evlād u ‘iyāl buyurup ḥādīm-i merḳūm ḥicābla‘adem-i neslini İrād itdükde ḥayırlı evlād u aḥlāf iḥsān olına ve ḥizmet-i şehin-şāhīde yüziñüz aḡ ola diyü himmet buyurdu(Geç, 2000, s. 203).

Latife: Rivayet edilir ki Sultan İbrahim oğlu Sultan Mehmed Han, geçmiş Osmanlı sultanlarının şerefli kabirlerini ziyaret için Bursa’ya gider. Ulema ve şeyhlerin hayır dualarını almaya özen gösterirdi. Zihni Salih Dede’nin tercüme işindeki gayretli çalışmaları padişahın kulağına ulaşınca harem ağası ile birçok adak ve hediye dergahlarına ulaştırır. Harem ağası şeyhin mübarek elini öperek şeref bulur ve hediyeleri teslim ettikten sonra Zihni Salih Dede harem ağasına sohbet esnasında ailesini sorar. Adı geçen aḡa utanarak neslinin olmadığını söyleyince Zihni Salih Dede de “Hayırlı evlat ihsan olunsun ve padişaha hizmette yüzünüz ak olsun.” diye dua eder.

Mevlevî dervişlerinin devlet ricaliyle olan münasebetleri ve onlara hayır duada bulunmaları kara mizah olarak verilmiştir.

Ṭoḡāni Aḥmed Dede

Ḥikāyet olunur ki Sultān Murād Ḥān ‘aleyhi’r-rahmetī ve’l-ḡufrān taraf-ı ‘aliyyelerine maḥabbet-i tāmm idüp ḥattā mücerred ve pāk olduklarından ḥabīr oldukda civārī-i ḥarem-sarāy-ı şāhānīden bir düşīze-i ḥüsnāyı ‘aḡd-i niyāz olındukda ḳabūl buyurmayup ol tasalluṭ-ı girāndan tahlīş-i girībān olup faḳr sa‘ādet-i iḳtirānlarıyçün hem-sāyegān-ı dergāh-ı merḳūmdan Ḥācī Muḥammed Dede nām zāt-ı şalāḥat-şifātuñ duḡter-i ‘işmet-aḡterlerini ‘aḡd u nikāḥ olur(Geç, 2000, s. 319).

Anlatılır ki Sultan Murat Han Togani Ahmed Dede’ye muhabbette bulunur. Bekarlığı ve temizliği bilgisi kendisine ulaşınca kendi sarayından bir kızla onu

nikahlamak ister fakat kabul etmez. Ancak bekarlığın ağır yükünden yakasını kurtarmak için Yenikapı dergâhında komşuları olan Hacı Muhammed Dede adında dinine bağlı bir zatın masumluk yıldızı kızlarını nikahlar.

Mevlevî dervişler her zaman madde yerine manayı tercih etmiş bunu da övünülecek bir davranış olarak görmüşlerdir. Evlilik gibi önemli bir konuda bunu görmek mümkündür. Esrar Dede, Mevlevî dervişlerinin aradığının makam, şöhret gibi dünyevî olan değil Mevlevîlik yolunda ona engel olmayacak vasıtalar olduğunu bildirmiştir. Togani Ahmed Dede Konya Aksaray’da zengin biriyken Bostan-ı Evvel’in dervişi olur. Daha sonra Yenikapı Dergâhı’nda vazife alır. Dervişin madde ve mana karşısındaki tutumu hikâye bahsi içinde verilmiştir.

Derviş Ferruhi

Merhûm Sultân Süleymân Hân şeh-zâde iken Ma‘nisâda ‘Azîz-i Müşârun-ileyhe iltifât idüp anlar dâhi evşâf-ı pâdişâhîlerinde kâşîdeler söyleyüp ve ba‘zı resâ’illerini Süleymân Hânnâmına te’lîf eylemişlerdür (Genç, 2000, s. 437).

Merhum Sultan Süleyman Han Manisa’da şehzade iken Derviş Ferruhi’ye iltifat edince o da padişahın vasıflarını anlatan kasideler söyleyip bazı risalelerini Süleyman Han namına yazmıştır.

Osmanlı Devleti’nin en gücü padişahlarından olan Sultan Süleyman, şehzadeleğinde Derviş Ferruhi’ye iltifatta bulunmuştur. Böyle bir padişah tarafından Mevlevî şairinin ilgi görmesi Mevlevîlik açısından önemli görülmüştür.

Külhanî ‘Alî Dede

Ba‘dehû ol sefer-i pür-zaferden yine vezîr-i mezbûrla ‘avdet buyurup Dârü’l-devle-i ‘aliyyeye vusûl ve huzûr-ı şehryârîye da‘vet olunup müşerref-i şöhet ü istifâza-ı envâr-ı naşîhatları olup teklîf-i ‘atâyâ-yı şehryârî olındukda dest-ber-sîne-i istîgnâ olup tekrâr taraf-ı Bağdâd’a ric‘atların istid‘â buyurmalarıyla fermân-ı şehin-şâhî ile kemâl-i i‘zâz ü ikrâm ve ta‘zîm ü ihtirâmla vaţan-ı me‘lûflarına irsâl olındılar (Genç, 2000, s. 447).

O zafer dolu seferden adı geçen vezirle birlikte gelip kendisi padişahdan davet alır. Sohbetiyle şereflenip nurlu nasihatlerinden feyz alınarak hükümdarlık hediyeleri

teklif edilince tok gözlülükten bu hediyeleri kabul etmeyerek Bağdat'a geri dönmek istemesiyle padişah fermanıyla saygı ve hürmet gösterilerek vatanına gönderilir.

Mustafa Beşe adında yeniçeri bir müddet Külhani Ali Dede'nin hizmetinde olur ve Mustafa Beşe'nin gelecekte paşa olacağını söyler. Yakın zamanda da yeniçeri ağası olur. Külhani Ali Dede faydalı çalışmalarından dolayı İstanbul'a davet edilir. Devletin savaşlarda galip gelmesi için dua eder. Padişahla sohbet eder ve ona nasihatte bulunur. Bu nedenle kendisine hediyeler teklif edilir. Yine padişah tarafından Mevlevî şeyhine gösterilen saygı vurgulanmaktadır.

2.1.4. Gülşeni Tarikatı Şeyhinin Mevlevî Şeyhine İltifatı

Mevlevî şairlerin saray ve çevresiyle kurduğu sosyal ilişkiler onların sosyal hayattaki konumunu yansıtır. Mevlevîlik, toplumun her kesiminden taraftar bulmuş olsa da daha çok okumuş zümreye hitap eden ve sünni anlayışa sahip bir tarikatır (Çelebi, 2002, s. 95). Bir diğer sosyal ilişki Mevlevî olmayan tarikat ehli şahsiyetlerle de kurulmuş ve buradan da Mevlevîdervişinin itibarlı oluşu kanıtlanmak istenmiştir.

Hazret-i Enîs Receb Dede

Ve daği meşâyih-i tarîka-i Gülşeniyye'den Sezâyî Efendî merhûm ibtidâ-yı zuhûrî ve nev-niyâzlığı hâlinde Edirne'ye gelüp Cenâb-ı Enîs'ün celîs-i meclis-i nefîsleri olup müstefîz-i envâr-ı şohbetleri olarak vâsıl-ı merâtib-i 'âliye olmağla ilâ-âhîrî'l-'ömr mecâlis ü mehâfilde şenâ vü teşekkür-i şohbet-i 'azîzleriyle ratbu'l-lisân ve eger Enis Dede şohbetine vâsıl olmasam nesyen mensiyyen kalurdum diyü lâîfe-güyân oldukları hulefâsından menkûldür (Genç, 2000, s. 25).

Gülşeniyye Tarikatı şeyhlerinden merhum Sezayi Efendi, dervişliğe yeni başladığında Edirne'ye gelip Enis Dede'nin hoş meclislerine katılarak onun nurlu sohbetlerinden istifade etmiştir. Yüce mertebelere ulaşarak ömrünün sonuna kadar meclislerde sohbetleri esnasında sürekli onu anmış ve ona dua etmiştir. "Eğer Enis Dede'nin sohbetinde bulunmasaydım büsbütün unutulmuş olurum." diye latifede bulunduğu da halifeleri tarafından nakledilmiştir.

Hazreti Enis Receb Dede maddesinde tarikat şeyhinin Mevlevî şeyhine iltifatı görülmektedir.

2.1.5. Mevlevî Terminolojisinde Yer Alan Kelimelerin İzahı

Mevlana'nın düşünceleri etrafında gelişen Mevlevîlik, kültürümüz ve edebiyatımızı derinden etkilemiş bir tasavvuf hareketi olup kendine has bir terminoloji oluşturmuştur (Elbir, 2011, s. 32).

Tezkireciler şairler hakkında topladıkları bilgileri kendilerine has bir dil ve ananeden gelen terminoloji zenginliği içinde kaydetmektedirler (Çapan, 1994, s. 112). Mevlevîlerde edep telakkisiyle inançtan meydana gelen terimler vardır. Mesela tasavvuf yolunu tutanlar, “ben” yerine “biz” yahut çok defa hatta hemen hemen umumiyetle “fakıyr”, “fakıyriniz” derler. Yanılarak “ben” derlerse hemen sözlerine “benliğime lanet” deyimini eklerler (Gölpınarlı, 2004, s. 120). Esrar Dede, Mevlevî terminolojisinde geçen kelimelerin ve bunlara ait farklı anlamların değerlendirmesini Celal Ergun'u anlattığı bilgiler arasında rivayet olarak vermektedir. Burada “Çelebi ile Efendi¹⁰” arasındaki fark ayrıntılı biçimde anlatılmış, Mevlevîliğe ait terimler üzerinde fikir yürütülmüştür.

¹⁰ Çelebi (Allah'a ait, Allah adamı): Efendi, ağabey, mevlâ. 2. Okuma bilen efendi. 3. Osmanlı şehzadelerine verilen unvan. 4. Konya'da Mevlana Hazretlerinin post-nişinine verilen unvan: Çelebi Efendi. 5. Mec. Terbiyeli, nazik (Parlatır, 2011, s. 285), İleri gelen, sayılı erkeklere verilen unvan (Efendi, bey unvanları gibi ismi takip eder.). Bu unvan Osmanlı hanedanının şehzadelerine, yüksek din adamlarına ve en yüksek tarikat şeyhlerine verilirdi (Tietze, 2002, s. 491), Çeleb yahud Çalab, Mabud, Mevali, Hüda denmekle beraber bu kelimenin aslı “Çelipa” olup vaktiyle bir takım Süryaniler Türkistan ve Moğolistan'a duhul ile oranın akvamına hatt-ı Süryani'yi talim ettikleri sırada bu isim de oraca malum olup mabud manasıyla kullanılmıştır. Ondan evvel “Tengri” derlerdi ki bu da Çince mahud olup aslı Türkçesi “Oğan(tanrı)”dır (Sami, 1998, s. 154), Muhtelif sanat ve meslek sahiplerine alem olmuş bir tabirdir. “Lehçe-i Osmani”de şu malumat mevcuttur: Okumabilen, okumuş, sonradan bu manaya efendi tabiri vaz'olundu (Pakalın, 1993, s. 342).

Efendi: Kelime Rumca olup, sahip ve malik gibi manalara gelir. Mevlana Celâladdin Rûmî bu kelimeyi şiirlerinde kullanmıştır. Yani 13. yüzyılda bu kelime, Anadolu Türk muhitinde bilinmekte ve kullanılmaktadır. Sufîliğe mensub bir kişi, çağırıldığı zaman “efendim” yerine “eyvallah” derdi. Yanılıp da “efendim” derse, çağırın “senin efendin ben değilim” manasında olmak üzere, “efendimiz Allah” diye karşılık verip onu ikaz ederdi (Cebecioğlu, 2014, s.183). Eskiden dilimizde sahip, galib, ulu, okuryazar, medrese mensubu gibi manalarda kullanılırdı (Onay, 2009, s. 163). Okuyup yazması olanlara unvan olarak verilen bir tabirdir. Sahip, seyit, çelebi, hoca, molla, okumuş manalarında kullanılırdı. Bu tabir için Orhan F. Köprülü şu tafsilatı vermiştir: Bizans Rumcasından Türkçeye geçmiş olan bu kelime XIII-XV. asırda Anadolu'dan bahseden İbn-Batuta Seyahatnamesi ve Eflaki Menakıbı gibi eserlerde Rumca aslına tamamiyle uygun bir şekilde kullanılmıştır. Mesela Kastamonu emirinin kardeşine efendi unvanı verildiği gibi. Efendi tabiri daha Selçuklular zamanında kullanılmaya başlamış olmakla beraber en ziyade Osmanlılar arasında ve XV. asrın yarısından sonra tahsil ve terbiye görmüş kimselere mahsus bir lakap olarak kullanılmıştır ve yavaş yavaş “çelebi” kelimesinin yerini almıştır (Pakalın, 1993, s. 505-506).

Celāl Ergün

Rivāyet olunur kihavāşş-ı muhibbān-ı dergāh-ı kerāmet-penāhlarından bir şadākat-şī‘ār meydān-ı kürsī-akrānlarına gelüp kūçek-i hizmet-i ‘aliyyelerine Çelebi Efendī bunda mıdur diyü su‘āl eylediği sem‘-i şerīflerine resīde olduğda gerek hādim-i merķūm ve gerek muhibb-imezbūra ta‘līm-fermā oldılar ki Çelebī bundadır lākin Efendī bunda degüldür. Zīrā Çeleb Lüğat-i Türki’de Cenāb-ı Hak celle zikruhu Hāzretleriniñ ism-i şerīfleri olup min-ciheti’n-nisbet biz Çelebī ve ilāhīlerüz. Zīrā elfāz-ı müterādife üzre Mevlevī ve Çelebī ve İlāhī lafızları min-ciheti’l-ma‘nā bir şıfat-ı nisbiyye üzre dā’irdür.Ol vechile nisbet mekānı menşüb-ı lā-mekānī olmak cā’iz olur (Genç, 2000, s. 102).

Rivayet edilir ki kerametli dergâhında onu seven seçkin kişilerden bir sadık derviş gelerek hizmete yeni başlayan meydan dervişine “Çelebi Efendi burada mıdır?” diye sorması mübarek kulağına ulaşınca hem meydan dervişine hem de dergâha gelen dostu bu kelimeleri izah eder. “Çelebi burdadır, lakin Efendi burda değildir. Zira Çelebi Türk dilinde Cenabı Hakkın şerefli isimleri olup bir bakıma kıyaslamayla biz Çelebi ve ilahileriz. Zira eş anlamlı sözlere göre “Mevlevî, Çelebî ve İlâhî” sözleri mana yönüyle bir bağlılık sıfatıdır. Bu yönüyle mensubiyet mekanının tercih edileni, mekansızlığa mensub değildir.

2.1.6. İhtida Eden Kimseden Doğma

Anne, şecere unsuru olmayışından dolayı tezkirelerde anneye az rastlanır.Esrar Dede anne ögesini başka bir amaçla kullanmıştır (Genç, 2000, s. LXVIII). Mevlevî şairlerin aile yapıları, maddi ve manevi yanlarıyla birlikte özellikle tanıtılmıştır. Müslüman olmuş anne ve gazi bir babadan dünyaya gelmiş olan Hudayi Dede temiz bir nesebe sahip oluşu onun daha doğuştan itibaren nasıl bir şahsiyet olacağına işaretler. Dolayısıyla bu temiz yaratılış da Mevlevîlik adına bir övünç kaynağıdır.

Hudāyī Dede

Nām-ı nāmīleri Şālih’dür. Pederleri diyār-ı Menteşe’da Muğla kaşabasından bir ‘ālim ü ‘ābid merd-i gāzī olup ol eşnāda Rūmili kāfiristān ve selāṭīn-i pīş-ḳademān-ı Osmāniyān meşğūl-i gazavāt-ı ehl-i küfr ü tuğyān olduğundan bunlar cānib-i gaybdan

ğazāya me'mūr olan ricālu'llāhdan olmağla gāh ğazā ve gāh Hacc-ı Şerīf'le sālīk-i mesālīk-i 'ibādāt-ı Hudā iken bir def'a sefer-i Hicāz 'avdetinde diyār-ı Mısr'a qarīb ehıbbā-yı 'Arab'dan bir kāfir kıyasetine uğrayup ve ser-kerdelerinden birinüñhānesinde beytütet ve ğunūde-i h'āb-ı rāhat oldukları hālde nā-gāh şülüs-i āhır-i leyde şāhıb-i hānenüñ duhter-i hidāyet-ahteri olan dūşize-i gül-endām kendüsin h'āb-ı şırinden bī-dāridüp müsāfir Müslimān mısın diyü su'al anlar¹¹ daği i'lān-ı kelime-i lā'ilāhe illa'llāh Muḥammedü'r-Resūlu'llāh ile cevāp virince ol duhter-i nīk-ahter imdi Müslimān iseñ şimdi Resūl-i Ekrem Şalla'llāhü 'Aleyhi ve sellem Hāzretleri baña vākı'amda telkīn-i dīn-i Muḥammedī buyurdılar. Beni alur bu kāfiristāndan ḫalāş idersin ve illā ferdā-yı kıyāmetde dest-i men ve dāmen-i tü diyinceğāzī-i Müşārun-ileyh māder u peder ve kıvām u kabīlesi āgāh oldukda bunlara sū'-i kaşd ideceklerini mütefekkir olmayup mütevekkilen 'ala'llāh ol Züleyhā-yı ḫüsn ü 'işmeti Mısr'a getürince hezār meşakḫatlar çeküp tekrār taraf-ı Peyğāmbērī 'Aleyhi ve ālihī ve sellemden tenbīh ile 'aḫd-i nikāh eyleyüp Hudāyī Dede tevellüd eylemişlerdür(Genç, 2000, s. 150).

Salih adıyla bilinir. Babası Menteşe diyarında Muğla kasabasından bir alim ve abid gazi yiğit olup o sırada Rumeli kafiristanında ve Osmanlılarda öncü unsur olup küfür ve taşkınlık ehlinin savaşlarıyla meşgul olduğundan bunlar bilinmeyen yerlere gazaya memur olarak Allah için savaşmış, gah gaza ve gah hac şerefiyle ibadet yolunu kendine yol tutmuştur. Bir defa Hicaz seferinden dönüşünde Mısır'a yakın Arap dostlardan bir kafir köyüne uğrayıp elebaşlarından birinin hanesinde geceleyerek rahat bir uyku geçirdikleri sırada ansızın, gecenin sabaha yakın kısmında evin sahibinin gül boylu kızı kendisini şirin uykusundan uyandırıp “Misafir, Müslüman mısın?” diye sorar. O da “*La ilahe illallah Muhammedürresulallah*” kelimeleriyle cevap verince o güzellik yıldızı olan kız “Müslüman isen Resul-u Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Hazretleri bana rüyamda İslam dinini telkin ettiler. Beni alır bu kafiristandan kurtarırsan mutlaka kıyametten sonra da elim eteğinde, senin peşinde olurum.” der. O gazi de kızın annesi babası ve kabilesi haberdar olunca bunlara suikast edeceklerini düşünmeyerek tevekkül eder ve o masum güzelliğin Züleyha'sını Mısır'a getirip binlerce sıkıntı çekerek tekrar peygamberin sünnetine uygun nikah yapar ve neticesinde Hüdayi Dede doğar.

¹¹ Metinde “anlar” olarak geçen kelime, metnin anlam bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde eğler(eyler) şeklinde olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla metin günümüz Türkçesine aktarılırken daha anlamlı olacağı düşüncesiyle bu ikinci anlamı tercih edilmiştir.

2.1.7.Şia ile Münasebetler

2.1.7.1.Şia Şairlerine Hocalık Yapma

Acem memleketi hep bir tartışma, karşılıklı olarak birbirini imtihan etme yeri görünümündedir. Bu memlekete yapılan geziler, Osmanlı şiir geleneği ile Acem şiir geleneğinin münazarasına da yol açmıştır (Genç, 2000, s. LXXVII). Mertol Tulum'un da ifade ettiği gibieski nesrin secili yapısı Arapça ve Farsça kelimelerin tercih edilmesinde önemli bir rol oynamış, Türkçe kelimeler büyük ölçüde bu yüzden köşeye itilme ve garip duruma düşürülme kaderini yaşamıştır (Tulum, 2010, s. 34). Tezkirede Dede Sâib-i Tebrizî maddesinde o dönemde Türk dilinin yetersizliğinden bahsedilmesi, Fars dilinin şiirdeki etkisini göstermesi hikâye olarak verilmiştir.

Dede Şâ'ib-i Tebrîzî

Hikâyet olunur ki kemâl-i meskenet-i dervişânelerinden Konya'ya teşriflerinde Dîvân-ı ma'ârif-unvânlarını berâber getirmege cesâret itmeyüp istifsâr olındukda dâ'ire-i Mevleviyye kân-ı gevher-i suhan olup ol deryâ-yı ma'rifete bir kıatre-i nâciz getirmek mülâyim-i tab'-ı derrâkları olmadığını İmâ buyurmalarıyla ba'de-zamânın taraf-ı Çelebî-i Müşârûn-ileyhden me'zûnen ve müsteħlefen taraf-ı Tebrîze 'âzim ve ol belde-i mübarekede zâviye-dârî-i küşe-i inzivâ ile mülâzim oldukda ânifen zikri sebķ iden Zihnî Dede bi'z-zât h'âhiş-i ziyâretleriyle 'azm-i Tebrîz buyurup bir müddet zâviye-i şerîflerinde buriyâ-endâz-ı müsâferet ve Dîvân-ı belâgat-unvânların alup Rûma getirmişlerdür. Ve daħi şu'arâ-yı Şî'a metânet-i tab'-ı 'âlem-gîrlerini 'âyeten 'adâvet-i sünniyyeti ber-tarâf idüp kendülerden telemmüz-i suhan ve Zihnî Dede ile daħi müşâ'are-i keşîre eyleyüp tarafeynden münâferet zuhûr idecegi 'Azîz-i Mütercemüñ mefhûmı oldukda

Beyt: Ser behem âverde dîdem berghâ-yı ğonce râ

İctimâ-ı düstân-ı yek-dilen âmed be yâd

beytiyle beyne-hümâyı sîne-i şâff-ı meveddet ve nev'an cem'îyyet-i şürî ile mütteħid-i bezm-i maħabbet itmişdür. Ve daħi bâlâda meştûr olan Sâmi Yûnus Dede ile daħi elsine-i selâsede müşâ'are eyleyüp lâkin Türkîde vüs'at ta'bîrleri olmadığından

Sāmīhazretlerine teslīm olduğunu taḥrīr iderler. Ḥattā bu gazel eş‘ār-ı Türkiyyelerinden olmak üzere sebt-kerde-i cerāyid-i nuḳūldür.

Gazel: Ne ihtiyāc ki sākī vire şarāb saña
 Ki öz piyālesini virdi āftāb saña
 Şarāb-ı la‘l için dökmeāb-rū zinhār
 Ki dem-be-dem leb-i la‘lün virür şarāb saña
 Kūrutma terlū ‘izāruñ içinde bāde-i nāb
 Ki gül gibi yaraşur çihre-i pūr-āb saña
 Çıkar ‘inānı elinden şukūh-ı ḥüsnüñden
 Eger sipihr-i berīn olsa hem-rikāb saña
 Senüñşahīfe-i ḥüsnüñ kelām-ı Şā’ibdür
 Ki dāğ-ı ‘ayb olur ḥāl-i intihāb saña (Genç, 2000, s. 283-284)

Anlatılır ki dervişe yaraşır bir yoksullukla Konya’ya geldiklerinde ustalık unvanı taşıyan divanlarını yanında getirmeye cesaret edemez. Sorulunca da söz incisinin yurdu olan Mevlevîlik dairesinde o marifet denizine bir naciz damla getirmek için anlayışlı bir yaratılışa sahip olmadığını ima eder. Bir zaman sonra Hazreti Bostan-ı Evvel tarafından izin verilerek Tebrize gider ve o mübarek belde küçük bir tekkenin köşesinde inzivaya çekilir. Az önce yukarıda adı geçen Zihni Dede ziyaret isteğiyle Tebriz’e gitme kararı verir. Bir müddet şerefli zaviyelerinde misafir olur. Saib, *Divan-ı belagat* unvanıyla Anadolu’ya gelir. Şia şiirlerinin dünyaya yayılan huylarını düşünerek Sünni düşmanlığını bertaraf edip kendilerinden söz öğrenciliği yapar. Zihni Dede ile de çok şiir söyleyince iki tarafta nefret ortaya çıkacağını anlayan Saib

Beyit: Gonca yapraklarını kafa kafaya vermiş görünce(gördüm)
 Gönüldaş dostlarımın toplanışını hatırladım

beytiyle iki kişi arasında yüreğindeki sevgi, görünüşte cemiyetler çeşitli olsa da muhabbet meclisleri sayesinde birleştirici olmuştur. Yukarıda yazılı olan Sami Yunus Dede ile de üç dilde karşılıklı şiir söyleyip Türk dilinde zengin tabirler olmadığından Sami Hazretlerine teslim olduğunu yazar.

Hatta bu gazel Türkçe şiirlerinden olmak üzere nakil ceridelerinde kayıtlıdır.

Sakinin sana şarap vermesine gerek yok
 Güneş sana kendi kadehini verdi
 Lal renkli şarap için yüz suyu dökme
 Ki sürekli kırmızı dudağın sana şarap verir
 Halis şarap içtiğinde terli yanağını kurutma
 Ki sana gül gibi parlak çehre yaraşır
 Eğer felek seninle aynı üzengiye bassa
 Güzelliğin karşısında dizgini elinden gider
 Senin güzelliğinin sayfası Saib'in sözüdür
 Ki seçilen nokta sana ayıp yarası olur

Osmanlı-Acem mücadelesinde tercihini Sünnî mezhebe bağlı Osmanlılardan yana yapan Mevlevîler şiir dilinde Fars dilini tercih etmişlerdir. Buna sebep olarak da Mesnevî'nin dilinin Farsça olması akla gelmektedir. Ancak Esrar Dede her ne kadar dilde Farsçanın üstünlüğünü kabul etse de Mevlevî dervişlerini Şia'ya karşı Sünnî mezhebinin savunucusu olarak görmüştür. Bu durumu da Dede Sâib-i Tebrizi maddesinde anlatmıştır.

2.1.7.2. Mezhep Değişirme

Osmanlılar döneminde Şiilik ve Sünnîlik sürekli çatışma halinde olmuştur. Bu çatışmanın olduğu bir ortamda Şii mezhebine mensup iki gencin Sünnî mezhebine iltica etmesinden sonra onların terbiye edilmesinde ve yetişmesinde Fakrî Dede'nin çaba harcamasından bahsedilmiştir. Burada Esrar Dede, Mevlevî şeyhinin gayrimüslimlerin Müslüman olmaları için harcadıkları çabayı aynı şekilde Sünnî mezhebine geçmiş insanlarda da gösterdikleri üzerinde durmuştur.

Fakrî Dede

Hikâyet olunurki Şâh İsmâ'îl-i Şafevî meclisinde Sultân Ebû's-Seyf kudde sırıhu'n-nûrânî hazretlerinin kerâmât-ı bâhirelerinden oğulları Fülâd Mîr-zâ ve 'Ulvân Mîr-zâ vâşıl-ı devlet-i intibâh olup soñra Sultân Selîm hân'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-gufrânla muḥârebe-i Şâh İsmâ'îl'de bi'l-istîmân taraf-ı cüyüş-u deryâ-ḥurüş-u ehli's-

sünneye dahîl ve ‘atebe-i ‘aliyye-i şehryâriye rûy-mâl olup ikisi daîhi mazhar-ı eltâf-ı nevâziş-i pâdişâhî oldukda melâhim-i İsmâ‘îliyye indifâ‘ından şoñra Haleb’de iskân olınmışlardı. (Genç, 2000, s. 424-425).

Anlatılır ki Safevi Şah İsmail meclisinde Sultan Ebusseyf hazretlerinin açık kerametlerinden oğulları Fulad Mirza ve Ulvan Mirza yetişkin olduklarında Sultan Selim Han’la Şah İsmail savaşında aman dileyip coşku ile mezheplerini değiştirirler ve hükümdarlığın yüksek eşğine yüz sürüp ikisi de padişah tarafından yapılan takdir ve iyiliklerle şereflenerek İsmailiyye melahiminde düşmanı püskürttükten sonra Halep’e yerleştirilmişlerdir.

2.1.8. Devlet Tarafından Vazifelendirilme

Mevlevî şairleri resmi görevde az bulunmuşlar, bulunanlar da sözlük tashihi gibi daha çok mütevazi görevlerde olmuşlardır(Genç, 2000, s. CIII). Mevlevîliğin dervişlerin hayatlarının merkezinde yer alması, buna bağlı olarak da bir takım yükümlülükleri olması ve maddiyatı temsil eden devletin verdiği görevin bir bağlılık gerektirmesi dervişlerinin devlet kadroları içinde bulunmalarına engel olmuştur. Dolayısıyla Mevlevî dervişleri daha çok tashih gibi mütevazi görevlerde olmuşlardır. Esrar Dede de tezkiresinde Safiyullah Dede’ye verilen böyle bir görevlendirmeden bahseder.

Şafiyullâh Dede

Dā’imā Tefsīr-i Beyzāvī ve Hidāye ve Mesnevi-i Şerīf ta’līm ü ifadesiyle güzārende-i evkāt olup hattā taraf-ı devlet-i ‘aliyyeden Van Kulu lügat-ı celīlesi başılması emr olındukda ekser nesih-mensūhası muhabbat ve aḡleb-i ta’līkātı ḡalaṭolmaḡla bā-fermān-ı ‘ālī‘azīz-i müşārün-ileyh taşhihine me’mūr oldılar(Genç, 2000, s. 291).

Daima Beyzavi Tefsiri, Hidaye ve Mesnevi Şerif dersleri ve sohbetleriyle zaman geçirirken devleti aliye tarafından Van Kulu lügatı basılması emrolunur. Eser çok fazla bozulduğundan ve esere alınan notlar yanlış olduğundan, bir fermanla Safiyullah Dede düzenlemeyle görevlendirilmiştir.

2.1.9. Derviş Kavgası

Kendi dönemlerinde birer eğitim kurumu olan asitaneler ve onun alt birimleri olan tekkeler, zaviyeler tarikata intisap edenlere tarikat kaidelerini, dini ilimleri öğrettiği gibi aynı zamanda musiki, şiir gibi güzel sanatlarda ve hattatlık, oymacılık gibi el sanatlarında onları yetiştiriyorlardı. *Can* olarak başlanıp şeyhliğe kadar giden yolda nefis terbiyesi esas olup her türlü malayani işlerden uzak durmak gerekmektedir. Bu eğitim sürecinde dervişler arasında -çok rastlanmasa da- zaman zaman sorun olabilmekteydi. Şah Muhammed Çelebi maddesinde iki derviş arasında geçen atışmaya ve şeyhin bir beyitle meseleyi kapatmasına değinilmiştir.

Şâh Muhammed Çelebi

Hikâyet olunur ki nev-niyâzân-ı ihvândan iki dervîş-i sâde-dil birbiriyle müşâcere eşnâsında birisiâherine otun lafzıyla ta‘ne-güşâ-yı zebân-ı ‘itâb olup mübtedî-i merkûm huzûr-ı Çelebî-i Müşârûn-ileyh’e ‘arz-ı hâl-i teşekkî-me’âl itdükde bedâheten bu beyt-i garrâlarıyla faşl-ı müdde‘â-yı beyne-hümâ buyurup laîfe-i behiyyeleri bâ‘iş-i taşaffuh-ı cemîl olmuştur.

Beyt: Nefs-i bed-hûk‘ola pür-âteş otun lafzından

Hîme-i nâr-ı gâzab olduğına şâhiddür(Genç, 2000, s. 249)

Anlatılır ki dergâha yeni gelen iki tecrübesiz derviş, birbiriyle sopayla kavgasnasında birisi ötekine “odun” diyerek azarlayan bir dil ile kınar. O öğrenci, Şah Muhammed Çelebi’nin huzuruna gelerek şikayette bulununca düşünmeden bu ikisi arasında var olan kavgadan latif bir beyit söyler:

Beyt: Kötü huylu nefis odun sözünden ateş olur

Gazap ateşinin odunu olduğuna şahittir.

2.1.10. Gayrimüslimin Müslüman Olması

Mevlevî şeyhleri tasavvuf yolunda dervişlerine yol gösterdiği gibi zaman zaman gayrimüslimleri İslamla tanıştırmak amacıyla tebliğ ve irşad gibi fonksiyonlar da

üstlenmişlerdir. Esrar Dede, bu durumu Arzi Dede’de hikâye başlığı altında anlatmıştır. Arzi Dede önce Adem Dede’nin talebesi olmuştur.

‘Arzî Dede

Hikâyet olunur ki Ğalaṭa āstānesinde hūcre-niṣṭin-i irādet oldukları eyyāmda Beg-zāde-gān-ı Firengden bir gül-endām-ı sa‘ādet-encām kendülerinden Fārisī ta‘līm itmegi niyāz idüp ‘Azîz-i Müṣārün-ileyh daḥi ta‘allūmine ilṭifāt buyurdılar. Ve karībū’l-‘ahdde ol cüvān-ı mutefetṭin taḥṣīl-i fūnūn-ı Fārisiyyāt idüp eṣer-i şoḥbetleriyle dil-i münevverinepertev-i dīn-i Muḥammediyye ‘aks-endāz-ı hidāyet olup raġbet-i dīn-i İslām itdiği akrabāsı olan kefere-i melā‘inenūn bā’iṣ-i ġayret-i ‘anūdiyyeleri olmaġla mezbūrı tesmīm idüp te’ṣīr-i zehr-i kātıl ile muḥtaẓar iken bir ādem irsāl idüp Ḥazret-i ‘Arzīyi da‘vet ve anlar daḥi bir kaç dervīṣ ile hāzır-ı ser- bālin-i ‘ıyādetleri olduklarında kılzüm-i merḥamet-i kerīmāneleri cūṣān olup bu kıṭ‘a-i ġarrāyı gūyān olduklarında nev-cüvān-ı mezbūr i‘lān-ıkelime-i şehādetin eyledi ve tilāvet-i sūre-i Yāsīn ve ed‘iye-i sā’ire ile vāṣıl-ı raḥmet-i Raḥmān olup şerāyıt-ı āyīn-i İslām üzre ġasl ve ḥāmūṣān-ı ḥānkāha defn buyurdılar. Olkıṭ‘a-i dil-niṣṭin budur:

Kıṭ‘a: Bu ḥüsn ile çün nāre gire ol büt-i tersā
 Dūzaḥda olan ehl-i hevā bī-keder olsun
 Mālik olacaksın o güher-pāreye āḥır
 Ey nār-ı Cehennem saña ṣad-müjdeler olsun(Geç, 2000, s. 344-345)

Anlatılır ki Galata tekkesindeki hücresinde bulunduğu günlerde Frenk beyzadelerinden bir gül boylu kendisinden Farsça eğitim almayı isteyince Arzi Dede de ilgi gösterir. Kısa zamanda çabuk kavrayan o genç, Farsçanın incelikleri konusunda eğitim alır. Sohbetlerinin tesiriyle nurlu gönlüne Muhammed’in dini hidayet ışığı aksedip İslam dinine raġbet edince akrabası olan lanetli keferenin inatçılıklarını harekete geçirip adı geçen Frenk genç zehirlenir. Genç, zehrin tesiri ile ölmeye hazır iken bir kişi gidip Hazreti Arzi’yi davet eder ve onlar da birkaç dervīṣ ile hasta yataġının baş ucunda bulunurlar. Merhamet denizinin cömertleri bu parlak kıtayı okuduklarında Farsi genç kelime-i şehadet getirdi. Yanındakiler Yasin suresini okudu ve onların diġer

dua ve yakarışları ile rahmanın rahmetine kavuştu. İslam şartlarına uygun yıkanarak dergahın kimsesizler mezarlığına defnedildi. Gönülde yer tutan o kıta budur:

Kıta: Bu güzellik ile o Hristiyan genç cehenneme girerse cehennemde olan günahkarlar sevinirler. Ey cehennem ateşi sana binlerce müjdelere olsun sonunda o cevher parçasına sahip olacaksın.

2.1.11. Musikiyle Uğraşma

Esrar Dede, Mevlevîler arasında musiki ile uğraşan şairlere önemli ve ayrıntılı biçimde yer vermiştir. Semanın temel unsuru olan kudüm ve ney Mevlevî dervişlerin musikiyle meşgul olmalarına sebep olmuş, musiki yeteneği olan şairler “fenn-i musiki”de kendilerini geliştirmişler ve tekkeler şiir yanında musiki eğitiminin de verildiği merkezler olmuştur. Derin bir musiki bilgisinden çok övgüye dayalı olarak verilen bu bilgiler, Mevlevîlerin bu alanda da ileri noktalara ulaştıklarını kanıtlamak amacıyla verilmiştir (Genç, 2000, s. LXXXII-III).

Esrar Dede musiki eğitiminin verildiği bu merkezlerden bahsetmiş ve burada yetişen dervişlerin padişahı etkileyecek ölçüde musiki ilmine vakıf olmalarını övünülecek bir durum görmüştür. Galata Dergâhı’nda kudümzen başı olan EsSeyyid Künhi Dede’nin musikideki başarısından ve onun yetiştirdiği dervişlerin, başta padişah olmak üzere kendisini dinleyenleri etkilemesinden bahseder.

Es-Seyyid Künhî Dede

Fenn-i mûsikîde Fârâbî-i vâkı ü zamânî ve bu ‘aşra üstâdân beyrinde vâsıl-ı makâm-ı mu‘allim-i şânî olup mu‘âbelât-ı şerîfede kırâ‘at olınan âyînlerden bundan akdem ihtilâf-ı melevân ve bî-kaydî-i ihvânla Nâyî’ Osmân Dedenün Hicâz âyîn-i şerîfi ğayb olmağla anuñ makâmına kâ‘im olmağa Hicâzda bir âyîn-i ra‘nâ beste itmişlerdür. Ve dahî kendülerinden ta‘allüm-i fenn-i âyîn-h‘ânî iden ihvândan el‘ân sâkin olduğumuz Ğalaṭa Hânkâhında kudüm-zen başı olan Dervîş Muḥammed te‘şîr-i enfâs-ı mübârekeleriyle üstâd-ı küll olup sıyt-i velvele-i iştiḥârî beyne‘l-ihvân mevc-â-mevc kulzüm-i cûşân-ı ‘aşk ü ğaleyân olup ve mezbûr Dervîş Muḥammed’ün aḥbâbından muşâhib-i şehryârî Aḥmed Ağa merḥûmı sâ‘ik-i takdîr dâ‘ire-i maḥabbet-i Mevleviyyeye ihtidâ itmekle Müşârün-ileyh kendünde olan kemâlât-ı mûsikîyyeyi makâmât-ı Mevleviyyeye şarf idüp Hicâz ve Nihâvend ve Şabâ makâmlarında üç ‘aded

āyīn-i ḥalāvet-āgīn beste itmişlerdür ve ekşeriyā ḥuzūr-ı ḥazret-i celālet-i maḥşūr-ı şehryārīde kırā'at idüp 'aks-i envār-i feyziyle dil-i pādīşāh-ıma'rifet-penāhda daḥi ser-çeşme-i maḥabbet cūş u ḥurūş eyleyüp bi'z-zāt Rāst maḥāmı müte'allakātından Sūz-i Dil nām bir rāh-ı nev feth idüp bir āyīn-i şu'le-āgīn daḥi ol şehin-şāh-ı ma'rifet-bīn beste buyurmışlardır(Genç, 2000, s. 457-458).

Musiki ilminde zamanın Farabi'si olmuş ve bu asırda üstatlar arasında ikinci öğretici makamına ulaşmıştır. Mukabelelerde okunan ayinlerde gece ve gündüz uyumsuzluklar olması, dostların kayıtsızlığıyla Nayi Osman Dede'nin Hicaz şerifi ayini kaybolması üzerine o makama uygun olarak Hicaz'da güzel bir ayin bestelemiştir. Ve de kendilerinden ayin okumanın ilmini öğrenen dostlardan şimdi oturduğumuz Galata Dergahı'nda kudüm başı olan Derviş Muhammed mübarek nefesinin tesiriyle herkesin üstadı olup dostlar arasında şöhret olmuş ve dalga dalga aşk denizinde coşmuştur. Bahsedilen Derviş Muhammed'in dostlarından padişahın sohbet arkadaşı olan Ahmed Ağa da beğenerek Mevleviliğin muhabbet dairesine dahil olmuş, Derviş Muhammed kendinde olan musiki konusundaki olgunluğunu Mevlevî makamları için sarf ederek Hicaz, Nihavend ve Saba makamlarında üç adet çok hoş ayin bestelemiştir. Genellikle padişahın huzurunda okuyup feyizli nurlarının aksiyle padişahın gönlünde de muhabbet pınarı coşup kaynamıştır. Rast makamına yakın Suz-ı Dil adıyla yeni bir usul bulup musikiden anlayan padişaha bestelemiştir.

2.1.12. Mürşidin Terbiye Yöntemine Sabır Gösterme

Mevlevîlikte seyrisüluka talip olan can, bu yola girmeden önce kendisine karşılaştığı zorluklardan bahsedilir. Dolayısıyla bu yolda karşılaşılan zorluklar dergâhta alınan eğitimin bir parçasıdır. Esrar Dede tezkiresinde bu eğitimde karşılaşılan zorluklara değinmiş, bu zorlukları eleştirenleri de olgunluğa erişmemiş olarak nitelendirmiştir.

Derviş Lebib maddesinde dervişane bir tutuma örnek olacak bir hikâyeyle dervişlik yolunda çekilen sıkıntıya işaret edilmiş ve buna karşılık da dervişin nasıl bir tutumda bulunması gerektiği gösterilmiştir. Öncesinde Celvetiye tarikatına mensup olan Derviş Lebib, Nesib Dede ile Mısır'da tanışarak onun yanında kalır ve Nesib Dede'nin Yenikapı Dergâhı'nda vazife almasıyla Derviş Lebib de onunla buraya gelir.

Dervîş Lebîb

Hikâyet olunur ki Nesîb Dede Celâliyyü'l-mürşid olup ekseriyâ Dervîş Lebîb'i berây-ı terbiyye âzâr ü tekdîr buyururlardı. Hattâ ba'zı nâ-puhte-gân Dervîş Lebîb'e niçün bu rütbe bi-lâ-tağyîr izhâr-ı şafâ-yı cevır ü ezâ idersin diyü tahrik-i' arak-ı hamıyyet itmege teşmîr-i sâk-ı gayret itdüklerinde birâder-i terbiyyet-berâberleri Hasîb Dede bu beyt-i garrâ ile cevâb virüp

Beyt: Be-dil tîrî kezân Türk-i kemân ebrû koned menzil
Nihâlî ki der u ne tohm bâşedeş hâşıl

Lebîb Dede dahi bu beyt ile tezyîl ve def'-i jâj-hâyî-i kâdr-i nâ-şinâsân terbiye-i erbâb-ı tekmîl buyurdılar.

Beyt: Merâ cân boved ez-mihr-i an meh ber-nedârem dil
Ki cân dâden boved âsân u dil berdâşten muşkil(Genç, 2000, s. 467)

Anlatılır ki Nesib Dede celalli bir mürşid olup genellikle Derviş Lebîb'i terbiye için azarlar ve incitirdi. Hatta bazı kemale ermemiş kişiler Derviş Lebîb'e “Niçin bu derecede eziyet ve sıkıntıya katlanıyorsun?” diye onun onuruna dokunacak şekilde konuşunca, beraber yetiştiği kardeşlerinden Hasib Dede bu parlak beyit ile cevap verir:

O keman kaşlı güzelden kalbe bir ok yerleşti
Bir fidan ki onda tohum ürün vermez

Lebîb Dede de bu beyit ile ilave ederve değer bilmeyenlerin boş sözlerini engellemek için hepsini terbiye edecek sözü söyler:

Beyt: Benim canım oldukça o ay yüzlünün sevgisinden gönlümü koparmam
Çünkü can vermek kolaydır, ama gönül koparmak zordur.

2.1.13. Mevlevîlikte Şiir ve Şair

2.1.13.1. Mevlevî Şairinin Anlaşılammaması

Şiir ve inşaaya imkan hazırlayan tekkeler şiirin ve şairin gelişmesi için son derece elverişli bir ortama sahiptiler. Ayrıca Mevlevî ulularının şiire önem vermeleri de şairlik istidadı olan dervişleri şair olmaya sevk etmiştir. Bu bağlamda Esrar Dede de dervişlerin yazdığı şiirleri bazı tezkirecilerin eleştirmelerini tenkit etmiş, tasavvufi düşünceye ve inceliğe vâkıf olmadıklarından onların şiir anlayışlarını tezyif etmiştir. Ayrıca Mevlevî şairinin şiirinin avam şiirine olan üstünlüğüne değinmiş, Mevlevî şiirinin anlaşılmayarak bunların birbirine denk görülmesini eleştirmiştir.

Esrar Dede'nin Mevlevîliğe ait bütün durum ve değerlerin eleştirisine kapalı olması şiir anlayışında da kendini göstermiş ve Derviş Günahi maddesinde de bu durum görülmüştür.

Derviş Günahî

‘Âşık Çelebî kavli üzre şi'rde kudret-i kāmilesi ve kaşāyid ve muḳaṭṭa‘āt ve meşneviyyāt envā‘ında kuvvet-i şāmilesi olup fakīrūñ gördüğüm kırkdan mütecāviz kaşāyid ü nu‘utı vardır. Cümlesi pür-kār ü ma‘nī-dār gazellerinde ḥāssa-ma‘nī ve laṭīf-şīveler ve pāk-edālar vardır. Hasan Çelebî bu gazellerini yazmış ki bir iki beyt andandır.

Şi'r: Geçmesün her keç-küleḥ meydān anuñ yügrügi
Ol elif-kāmet kaşı nūnumdur anuñ yügrügi
Peyk-i Cibrīlî ḳoduñ deşt-i fenāda dest¹² ü pāy
Āferīn ey ‘arşa-gāḥ-ı lā-mekānuñ yügrügi

Ba‘dehū dimiş ki bu maṭla‘ bu gāzele lāyık ve bu beyt-i şānī medḥ-i Resūl-i Yezdānī olmağla sâ‘ir ebyāta muvāfık degüldür. Ve’s-selām Hasan Çelebi dīvānesi henüz ıstılāḥ-ı kavmden gāfıl ve süḥan-verān-ı ehlu’llāhuñ āsār-ı muḥakḳikānelerini şu‘arā-yı ‘avāmuñ güftārına mümāsil‘add ider. Ol nükteden bī-ḥaberdür ki

¹²Mısraın anlamını daha iyi verdiği için mısraı Süleymaniye Kütüphanesi No:109, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No:3894 ve 89 nüshalarında geçen “süst” kelimesine göre anlamlandırdık.

Mesnevi: İştılâhâtist mer âbdâl râ
Ki nebâşed han haber akvâl râ

maзмün-ı şerîfince şâ'irân-ı Mevlevî ve 'arifân-ı Mesnevî'nün güftâr ü etvârları kütüb-
i ta'rîfâtıda mestûr oldığı vech üzre zülf ü hatt ü hâl ve reng ü bûy-ı hüsn ü cemâlden
bahş ile meslek-i rindânede neşr-i esrâr-ı şüfiyâne olup

Beyt: Ne Manşürem ki harfem râ tevân fehmi'de şol duşmen
Nefes tâ mîkeşem şad âh-ı hasret mîkeşed dârî

Mesnevi: Hoşter ân bâşed ki sırr-ı dilberân
Goŧte âyed derhadîş-i dîgerân

nikât-ı ğâmızası be-dîdâr ve her Mevlevî'nün mışra'-ı berceste-i lehce-i 'âşıkânesi

Li-münşiihî: 'Âşıkun süz-ı derûnı kûy-ı Aħmedden gelür
'Âşk ü 'âşık nâle hep kûy-ı Muħammedden gelür

Mefhûmınca ħaķîkat-ı a'zam-ı Muħammediyye'den bir lem'a-i envâr-ı dîdâr olup
güftârlarını fehm ve esrârlarını idrâk-i temâm-ı hâl ve nûr-ı kemâlle derk olunur. Ve bu
taķdîrce şu'arâ-yı mecâz-peymâ-yı'avâm ke'l-hevâm ile hem-pâ vü hem-hâl 'add itdiği
ħatâ-yı şariħ oldığı aşħâb-ı intisâba âşkârdur(Genç, 2000, s. 449-450).

Aşık Çelebi'nin söylediğine göre şiirdeki yetkinliği; kasideleri, çeşitli kıtaları, mesnevi türündekileri kapsar. Kırkı aşkın kasidesi ve naatı vardır. Mana yüklü gazellerinde şekil ve anlam açısından latif ve temiz söyleyiş vardır. Hasan Çelebi bu gazelleri yazmıştır ve bu iki beyitte onlardandır.

Şiir: Geçmesin her eğri külah meydanı onun yüğrügü
O elif boylu kaşı nunumdur onun yüğrügü
Haber getiren Cibril'i yokluk çölünde ayağı elinde koydun
Aferin lâ-mekân meydanının yüğrügü

Ondan sonra demiş ki bu matla bu gazele layık ve bu ikinci beyit peygamber övgüsü olduğu için diğer beyitlere uygun değildir. Hasan Çelebi divanesi henüz kavim

sözünden habersiz olduğundan evliya şairlerinin şiirlerindeki hakikatleri ortaya koyan eserlerini, avam şairinin sözleriyle benzer kabul eder. O ince manadan habersiz olmalı ki

Mesnevi: Abdal'ın bir takım ıstılahları vardır ki

Sözlerde onunla ilgili bir haber bulunmaz

Bu ince sözle Mevlevî şairlerini ve mesnevi ariflerinin söz ve tavırları tarif kitaplarında yazılı olduğundan zülf, hatt, hâl ve reng, yüz güzelliği ve güzelliğinin kokusundan bahsederken rindçe sufiyane sırlar neşredilip

Beyt: Mansur değilim ki sözümü düşman anlayabilmiş olsun

Nefes alıp verdiğim sürece, dar ağacı yüz hasret âhı çeker

Mesnevi: En iyisi, dilberlerin sırrının, başkalarının sözlerinde dile getirilmesidir
Güç anlaşılır nükteler görülmüş ve her Mevlevînin aşıkane söyleyişli berceste mısrası

Aşığın yüreğinin ateşi Ahmed'in mahallesinden gelir.

Aşk ve aşık iniltisi hep Muhammed'in mahallesinden gelir.

Beytiyle Muhammedi hakikatlerde görülen nurlu bir ışık olup sözlerin anlama ve sırlarını tam olarak idrak etmek kemale ermiş bir nurla anlaşılır. Buna göre de mecaz yapan şairleri değersiz kabul ettiği ve bunun açık hata olduğu tarikat yolunda olanlar için açıktır.

2.1.13.2. Şiirin ve Şairliğin Mevlevîler İçin Vazgeçilmez Oluşu

Mesnevihanlıkta bir mesnevihanın tedrisinden geçmenin yanında iyi derecede Farsça bilmek, Mevlana'nın diğer eserlerini de okumuş olmak, İslam tarihini bilmek, dinî ve tasavvufî ilimlerde derinlemesine bilgi sahibi olmak da gerekmektedir (Özdil, 2013, s.1295).

İlhan Genç'in ifade ettiği gibi “Şiir ve inşa imkanı ile ortam hazırlayan tekkelerde, *suhan-verân-ı ihvân-ı safâ* bulunmakta ve onların kendi meclislerinde oluşturdukları şiir sohbetleri genç ve yetenekli şairler için verimli bir okul ve

eğitim ocağı olmaktadır. Mevlevî tekkeleri ve buralardaki sohbetler şiirin ve şairlerin her bakımdan gelişip yerleşmesine imkan hazırlamıştır. Mevlevî ulularının şiir mesleğini övmeleri ve teşvik etmeleri bu hususu çok açık bir şekilde kanıtlamaktadır. Onlara göre şiir *sünnet-i seniyye-i Mevleviyye*'dir ve ondan vazgeçmeye izin yoktur (Genç, 2000, s. CXXXIV).

Esrar Dede bu duruma Dede Davut maddesinde bir hikâye içinde yer vermiştir. Mevlana'nın şair olması ve Mesnevi okuma, okutma geleneği Mevlevîlerin diğer sanatların yanında şiire özel bir önem vermelerini sağlamıştır. Dolayısıyla bu yönüyle Mevlevî dergahları, tekkeleri edebî geleneği besleyen önemli merkezler olmuşlardır ki bunun üzerine Esrar Dede tarafından şeyh şairleri bir araya toplayan tezkire hazırlanmıştır. Esrar Dede'nin ifadesiyle de tezkiredeki şairler sadece üstat olanlardan seçilmiş, şayet bütün Mevlevî şairleri alsaydı beş on ciltlik bir kitap hazırlanması gerekeceğini söylemiştir.

Dede Dāvud

Hikâyet olunur ki 'Azîz-i Müşârun-ileyh fûnûn-ı 'adîdede şâhib-i yed-i tûlâ olup lâkin şi'r ü inşâya'adem-i meşğûliyyetleri vârid iken yine sünnet-i seniyye-i Mevleviyye olan kelâm-ı mevzûndan bi'l-küllîyye ferâğa ruḥṣat olmadığınınîmâ ve dervîş-i Mevlevî'âlâ-ḳadri't-ṭâḳa sâlik-i meslek-i şi'r ü inşâ olmasını beyân-fermâ olmuşlardır (Genç, 2000, s.189).

Anlatılır ki Dede Davut birçok ilimde büyük kudrete ve ihtisasa sahip olup ancak şiir ve inşâ ile ilgilenilmesini ve yine Mevlevîliğin yüce sünnetine dahil olup vezinli sözden büsbütün vazgeçilmemesini işaret etti ve Mevlevî dervişin gücü yettiği kadar şiir ve inşâ mesleği yolunda olmasını buyurmuşlardır.

Dede Davut'un dervişlerini şiirle meşgul olmaları için bizzat yönlendirmiş bu tutum da hikâye başlığı altında verilmiştir.

2.1.13.3. Mana Aleminde Şairlerle Konuşma

Dervîş Ārāmī

Şu‘arā-yı ‘aşr-ı Murād Hānīden Nef‘ī ve Cevrī ve ‘Atāyī gibi suhan-verān-ı devrānla nice demler türk-tāz-ı ‘ālem-i bī-ārāmī-i ma‘nā itmiş bir dervîş-i ma‘ārif-kīş olur (Genç, 2000, s. 33).

Sultan Murad Han devrinin şairlerinden Nef’i, Cevri ve Atayi gibi devrin söz ustaları ile çeşitli zamanlarda mana aleminde konuşmuş bir dervîştir.

2.1.13.4. Şairlere Ait Ödüller Hakkında Bilgi Verme

Dervîş Dede

Döneme ait toprak tahsisinde zaman zaman kıskançlık olabilmektedir. Şairler bunu da şiirlerinde göstermişlerdir.

Vakfe¹³: Ol ‘aşrda şā‘irlere virilen ze‘āmet u tımar şıle vü cevā’iz-i eş‘ār olarak ihsān-ı pādīshāhī olmağla ne kisvetde bulunur ise mānī‘ degüldi. Hayretī Baba ve Hayālī Beg daḥi böyledür. Hattā zü‘emā ve şāḥib-tımāruñ ceng-āverlerinden olan Arnavud Yahyā bu ḥuşūşda Hayālī Bege reşk idüp pādīshāha virdigi ḳaşidesinde anuñ ḥakḳkında demişdür (Genç, 2000, s.194).

Beyt: Ben erenler nacağıyam o ışıklar teberi

Ben savaş günü çeriyem o hemān yerde çeri

Vakfe: O asırda şairlere şiir karşılığı ödül ve para olarak verilen zeamet ve tımar padişahın ihsanı olup ne şekilde bulunur ise kabul edilirdi. Hayreti Baba ve Hayali Beg de böyledir. Hatta zeamet ve tımar sahiplerinin cengaverlerinden olan Arnavut Yahya bu hususta Hayali Beg’i kıskanıp padişaha verdiği kasidesinde onun hakkında şöyle demiştir:

Ben erenler nacağıyım o ışıklar baltası

Ben savaş günü çeriyim o ise her yerde çeri

¹³1904 tarihli istinsah edilmiş metninde İstitrâd olarak geçmektedir.

2.1.14. Kerametlerle İlgili İstitrâd Amaçlı Verilen Hikayeler

Keramet, tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü ve sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mucizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş şekliyle ilgilidir. Mucize peygamberlerden, keramet ise tam olarak Allah'a bağlı olan velilerden zuhur eder. Kerametler; a)keşifve ilhamla ilgili olanlar, b)insanın gücünüaşan birtakım şeylerinyapılması[az zamandauzun mesafe almak(tayy-imekan), havada uçmak, besin maddelerini bereketlendirmek, dardakalan birinin yardımına yetişmek, hastaları şifaya kavuşturmak vb.],c) meleklerin görülmesi veya seslerinin işitilmesi şeklinde üç gruba ayrılabilir (Uludağ, 2002, s. 265).

Olağanüstü bir hal olması nedeniyle keramet sahibi olduğuna inanılan kişilere halk nezdinde büyük önem verilmiştir. Bu nedenle tezkiresinde, kendisinden önceki tezkirelerde Mevlevî şairlere gerektiğinde yer verilmediğini belirten Esrar Dede, kerametlerle manevi önderin güçlü ve derin olduğunu kanıtlamak istemiş, onların şairliklerinin yanında hayatlarından aktarılan keramete dayalı olaylara çok fazla yer vermiştir.

Tezkirede istitrâd üslubu içinde verilen kerametlere bakıldığında kerametlerin; keşif ve ilhamla ilgili, hayvanlarla konuşmak, gelecekte haber vermek, öleceğin zamanı bilmek, gıda maddelerini bereketlendirmek, darda kalan birinin yardımına yetişmek, hastalara şifa vermek, Mevlevîliğe düşmanlık yapanları cezalandırmak, ismin ebced hesabına göre ölüm tarihine denk gelmesi, insanlardan zarar görmeme, çocuklukta keramet gösterme gibi konular çerçevesinde verildiği görülmektedir.

2.1.14.1. Gelecekte Haber Vermeyle İlgili Keramet

Kerametlerin çeşitli şekillerde olabileceğinden bahseden kaynaklar bu keramet çeşitlerinden birinin de *gelecekteki bir olayı bilmek* olduğunu söyler. Gelecekteki bir olayı bilmek mümkün değildir.Böyle bir hadisenin aksi şekilde gerçekleşmesi ise keramet olarak kabul görmektedir. Esrar Dede Mevlevî sözlü kaynaklarında, Sefine'de yer alan Mevlevî şeyhleri ve dervişleri ile ilgili bu hikâyelere çokca yer vermiştir (Genç, 2000, s. CXXV). Zira halk nezdinde bir itibar vesilesi olan kerametler, Mevlevîliğin değerini attıran bir fonksiyon üstlenir. Tezkirede gelecekteki bir olayın bilinmesiyle ilgili hikâyelere **Agazade Muhammed, Rahmetullah Dede, Şeyh Şifahi Dede,**

Ferruh Çelebi, Külhani Ali Dede, Hazret-i Enis Receb Dede maddelerinde istitrâd üslubu çerçevesinde yer verilmiştir.

Ḥazret-i Enīs Receb Dede

Bir gice Sezâyî Efendi vesâ'ir meşâyih-i şufiyye ğayrühüm bir meclisde cem' olup esnâ-yı germiyyet-i şöhetde 'alâ-tarîkı' l-keşf Sezâyî Efendi Cenâb-ı Şeyh-Ekber kıddise sırruhu' l-enver hazretlerinüñ

İzâ câ' er-Recebü tera' l-'aceb

fıkra-i câmi'asıyla Enīs Dede Ḥazretleri'nüñ cem' iyyet-i merķūmeye teşrîf-fermâ olacaklarını îmâ eyledükde hızzâr-ı meclis teb'îd-güne birbirlerine nigerân iken nâbe-hengâm Cenâb-ı Enīs Dede der-hâne-i mezbûrdan tülû' u duhûl buyurup “âferîn ibn 'Arab şad-âferîn ibn 'Arab” mısra'-ı şerîfin okuyarak şadr-ı suffe-i aşhâb-ı şafâya cülûsları cemî'-i hızzâra hayret-bahş-ı fu'âd olmışdur (Genç, 2000, s. 25-26).

Bir gece Sezayi Efendi, tasavvuf şeyhleri ve ihvanlarla mecliste toplanmış, sıcak bir sohbe başlamışlardır. O sırada Sezayi Efendi keşif yoluyla Muhyiddi bin Arabi'nin

Receb gelirse acayip şeyler görürsün

cümlesiyle Enis Dede Hazretleri'nin o sohbetin yapıldığı meclise geleceklerini ima eder. Mecliste hazır bulunanlar oradan uzaklaştırılma esnasında birbirlerine bakarlar ve ansızın Cenab-ı Enis Dede o meclise girererek “aferin ibn Arap, yüzlerce aferin ibn Arap” sözünü söyleyip meclisin başına oturması orada bulunanların yüreğini titretmiştir.

Ḥazret-i Ağazâde Muḥammed Dede

Bōstân Efendî Ḥazretlerinüñ sebebistân-ı ḥaķikatlerinden nevâle-gîr-i irşâd ve el'ân Gelibolı'da cılve-gâh-ı Mevleviyye olan dergâh zât-ı şeriflerine binâ olup ve Beşiktaş dergâhı daḥi zât-ı sûtûde-şifâtlarına ikrâmen ihdâs olup kendüleri İstanbul'a da'vet ve iki mâh miķdârı şadr-nişîn-i meşîhât olduğdan sonra Şeyhî Zeyli'nde tafşîl olduğu üzre birgün nâbe-hengâm bir sefîneye süvâr olup ba'de'l-ışâ' Gelibolı'ya toĝrı bād-bân-güşâ-yı 'azîmet ve mellâḥân-ı sefîneye ta'cîl buyurarak şitâbân-ı cânib-i vaṭan-ı

me'lûfları oldukları leyle-i ğarîbenüñ şabâhında İstānbul'da fitne-i 'azîme zuhûrî cümle-i kerâmetlerinden olduğu meşûrdur (Genç, 2000, s. 16).

Bostan Efendi Hazretlerinin sohbetleri ve derslerinde bulunarak irşad olmuş ve şimdi Gelibolu'da olan Mevlevî dergâhı kendisi için yapılmış olup aynı zamanda Beşiktaş Dergâhı da kendisine ikram olarak kurulmuştur. Kendileri İstanbul'a davet edilip iki ay kadar şeyhlik makamında oturduktan sonra, Şeyhi zeylinde anlatıldığına göre, birgün beklenmedik bir zamanda gemiye biner ve gemi yatsı zamanından sonra İstanbul'dan Gelibolu'ya doğru yelken açar. Gemicilerden acele etmelerini isteyerek hareket etmiş olduğu İstanbul tarafına doğru koşar. Garip bir gecenin sabahında İstanbul'da büyük bir fitne ortaya çıkması onun kerametlerinden olduğu yazılmıştır.

Hazreti Agazade Muhammed Dede İstanbul'da yaşanacak kargaşayı önceden bilerek keramet gösterir.

Rahmetu'llâh Dede

Üsküb Hānķāhına şeyh olduğda istilā-yı kefare-i Engürüsa¹⁴ müşādefe itmekle kable'l-vaķ'a dergāh-ı merķūmda vāķı' eşvāb u fūrūş ve kütüb-i mevķūfeyi cümleten tahmīl ve ihvānla taraf-ı Gelibolu'ya teşrīf buyurup 'aķībinde belde-i merķūm'a Engürüs eşķiyāsınuñ istilāsı āsar-ı keşfiyyelerinden olmuştur (Genç, 2000, s. 214).

Üsküp Dergahı'na şeyh olduktan sonra Macar kafirinin istilasını gerçekleştir. Olaydan önce dergahdaki eşyaların ve yiyeceklerin, vakfedilen kitapların tamamını taşıtmış ve dostlarıyla Gelibolu tarafına gitmiştir. Üsküp'ün Macar eşkiyası tarafından istilasını onun keşiflerinden olmuştur.

Esrar Dede, Rahmetullah Dede'nin yaşanacak olan düşman istilasını keşfedip dergâhının eşyalarını ve dervişlerini bu işgalden kurtarmasını Mevlevî şeyhinin kerameti olarak sunar.

¹⁴Macar, Macaristan (Devellioğlu, 2000, s.224) .

Şeyh Şifāyī Dede

İbn Muhibbī nām müverrih bu gūne zıkr idüp kendülerden rivāyet eyler ki evā'il-i şebāblarında mübtelā-yı 'ayş ü nūş iken ihyān¹⁵ 'Abdü'l-mecīd Sivāsī 'Aleyhi'r-raḥme Hazretleri'nün meclis-i şerīflerinde hāzır bulındukda şeyh-i mezbūr bunlara ihtirām-ı bī-gāye idüp ehl-i meclis ta'accüb eyledükde buyurdılar ki bu zāt āhirü'l-ömr ma'den-i fuyūzāt-ı İlāhiyye olup tarīk-i şūfiyyede müşārün-bi'l-benān irşād u 'irfān olmaḡ maḡarrdur. Eş'ār-ı 'Arabiyyelerinden İbn Muhibbīn aklı üzre bu kıt'aları ki Mısır'da Kāzī 'Ömerü'l-Mağribiyyü'l-Mālikī 'Aleyhi'r-raḥme *Cāmi'u's-sağ'ir* üzerine *Meşābīh* nām şerh-i latīfī te'līf eyledükde takrīz için huzūr-ı meziyyet-i maḡşūrlarına 'arz ve bi'l-bedahe buyurmuşlardır (Genç, 2000, s. 255).

İbn Muhibbī adında bir tarihçi Şeyh Şifayī Dede'den rivayet eder: İlk gençlik yıllarında içkiye tutulduğu zaman, Abdülmecid Sivasî Hazretleri'nin şerefli zaman zaman meclislerinde hazır bulunurlar. Abdülmecid Sivasî ona sebepsiz hürmet gösterir ve orada olanlar bu olaya şaşırır. Der ki: Nihayet bu zat işin sonunda ilahi feyzler madeni olarak sufilik yolunda parmakla gösterilecek ve irşad, irfan yolunda karar kılacak.

Gelecekle alakalı bir hadisenin keşfinin yanında aynı zamanda kişilerinde akıbeti hakkında keramette bulunulması Esrar Dede'nin üzerinde durduğu hususlardan biridir. Abdülmecid Sivasî, Şeyh Şifayī'nin gelecekte irşad ve irfan yolunda parmakla gösterilecek bir şeyh olacağından bahseder.

Ferruh Çelebī Efendī¹⁶

Lākin menākıb-ı kirām-ı Mevleviyyede mestūrdurki muḡaddemā Çelebī Hüsrev nūru'llahi merḡadehu ḡazretlerinün şān ü şevket-i hüsrevāneleri kemāle olup ve sāye-i 'atıfetlerinde fuḡarā-i vakt şūrī vü ma'nevī ḡoş-ḡāl ba'zıḡulūba ḡatıra-endāz-ı ta'accüb olmaḡla Hüsrev Efendī cenābları keşf-i estār-ı esrār buyurup ḡarīben ihtilāf-ı melevānla

¹⁵Daha anlamlı olacağı düşüncesiyle kelimeyi "ihyānen" olarak düşünüp buna göre anlamlandırdık.

¹⁶Beyler, paşalar gibi yaşayışı ve eşraf evlerine gidip gelişi, herkesi huzuruna almayışı dedikodulara yol açan Ferruh Çelebi zamanında çelebiler arasındaki ilk kavga başlar. Sakıp Dede'ye göre hulefa yani çelebiler, halefe yani Mevlana oğlunun aleyhine kalkışmışlar ve muvaffak da olmuşlardır. O vakte kadar Çelebilik makamına el uzatmayan hükümet Molla Hünkar oğlunu ilk defa olarak azletmiştir (Gölpınarlı, 1983, s.156).

evlādumuz haylī mükedderü'l-aḥvāl ve 'aşıḳān u şādıḳān ḡam-ḡīn u perīṣān olurlar. Lākin nihāyetü'l-emr *"Fe men nekeṣe fe innemāyenküṣü 'alā nefsihī ve men evfā bimā 'āhede 'aleyhü' -lāhe fese yü'tihī ecran 'aẓīmā"* aẓmūn-ı ḡaḳāyık-meṣḡūnı zuhūr ve yine bu ṣān ü şevket nāṣıye-i evlād-ı kirāmda pertav-endāz-ı 'uyūn-ı fuḳarā vü aḡbāb olur buyurmuşlardı. Vāḳı'ā Çelebī Ferruḡ ḡazretlerinüñ iclāsından sonra rüz-be-rüz ḡulefā-i müte'annidīn beyinde fesād u fitne zuḡūr u bürüz idüp nihāyetü'l-ömr Çelebī-i Müṣārīn-ileyhüñ ḡaḳḳında envā-ı ifk ü iftirāyı ḡāvī ṡaraf-ı devlete ba'zı meḳātīb irsāl ve vezīr-i vaḳt olan vezīre 'arz-ı māl ü menāl idüp nezāret-i Īrād ve evḳāf-ı āsitāne-i Ḥazret-i Pīrden keff-i yed şūretiyle bir 'azl-nāme ibrāzıyla ḡüyā ol maḳām-ı müteberrikeye istilā itdüm diyerek bir ḡüstāḡ nābe-cā izḡār-ı vüḳūd-ı fesād-ālūd itdükde Çelebī Ḥazretleri

Beyt: *Mā zi en'ām-ı niyā ḡordūm sīr*
Uṡuḡān pīṣ-i segān endāḡtīm

buyurarak sa'ādet-ḡānelerinde yine 'āmme-i bende-ḡān mevfūr ve ḡulūṣ-kārānı mecmū'larıyla ḡalka-bend-i meclis-i ikbāl ve kemāl-i iclālde çār-bāliṣīn-i küṣe-i şafā-yı ḡāl olmuşlardır (Genç, 2000, s. 410-411).

Lakin Mevlevî menkıbelerinde belirtildiğine göre önceden Çelebi Hüsrev Hazretleri hükümdarane bir şana vebüyükülüḡe ulaşmıştır. Onun şefkatinin gölgesinde zamanının dervişleri şekli ve manevi olarak, mesut bazı kalplere şaşırtıcı hatıraları getirerek Hüsrev Efendi cenabları sırlı perdeleri keşfeder. "Yakında gece gündüz ihtilafla evladımız çok üzülecek ve aşıklar, sadıklar dertli ve perişan olacaklar. Lakin "Onun için kim (biatından, verdiği sözden) cayarsa, ancak kendi aleyhine caymış olurlar. (Bunun cezası kendilerine aittir.) Kim de Allah'a söz verdiği şeyi yerine getirirse, Allahda ona (yarın kıyamette) büyük bir mükafat verecektir." Bu hakikat, onun tecrübesini ortaya çıkarmış "Soyu temiz çocuklar dost ve derviş pınarının parlak şahsiyetleri olur." buyurmuşlardır. Gerçekten Çelebi Ferruḡ Hazretleri'nin şeyhlik makamına geçmesinden sonra günden güne inatçı halifeler arasında fitne ve fesatlık ortaya çıkmış, nihayetinde Ferruḡ Çelebi hakkında iftiralar içeren bir mektup dönemin vezirine gönderilmiştir. Hazreti Pīr'e asitanenin vakıflarından el çektirmek suretiyle

bir azilname gönderilmiş ve güya o mübarek makamı istila ettin diyerek bir küstah yersiz fesatlık gösterilmiştir. Çelebi Hazretleri

Beyt: Biz atamızın nimetlerinden yiyip doyduk

Köpeklerin önüne de kemik attık

buyurarak saadetli hanelerinde yine halka yönelik tam ve samimi bir muhabbetle hepsiyle toplanıp bir araya gelir ve kendisine büyük bir saygı gösterilerek köşesinde cezbe sefasıyla oturur.

Hüsrev Çelebi'nin vefatından sonra hilafet makamına oğlu Ferruh Çelebi geçmiştir. Ferruh Çelebi ise iftira nedeniyle çelebilik görevinden azledilir. Hüsrev Çelebi Mevlevî tarikatında ilk kez gerçekleşecek olan azledilme hadisesinden dolayı Ferruh Çelebi'nin yaşayacağı sıkıntıları bilir ve bunu ima yoluyla bildirir.

Külhanî'Alî Dede

Hikâyet olunur ki muhibbân-ı şadâkat-şi'ardan Muştafâ Beşe nâm bir Yeñiçeri bir müddet şıdk u hulûsla hizmetlerinde olurdu. Bir gün deryâ-yı kerem-i kûtbâneleri cûş u hurûş idüp Muştafâ Beşe sen karîben Muştafa Paşa olsañ gerekdür buyurdılar. Vâkı'â merkûmuñ kevkeb-i bahtırüz-be-rüz tâb-dâr olup ocağında karîbü'l-'ahde ber-hür-dâr ve Yeñiçeri ağası olup ba'zı mesâ'î-yi meşkûresi 'aks-endâz-ı zamâ'ir-i devletiyân-ı 'Osmâniyye olmağla tuğ u 'alem ile te'yîd ve taraf-ı Dârü'd-devleye da'vet olunup resîde-i pâye-i serîr-i a'lâ-yı şehryârî olduğda çend nefer da'vetciler irsâl ve Hâzret-i 'Azîzi niyâz-ı mevfûr ve i'zâz u ikrâmla taht-ı revâna iclâs ve cānib-i Dârü's-saltanatü'l-'aliyyeye getürtdi. 'Azîz-i Müşārün-ileyh İstānbül'a duhûl buyurdıkları gice bi'emrillāhi te'ālā Muştafâ Paşa Azāk fethine me'mûr olup yine i'zâz ü ikrâmla ma'an hudûd-ı 'Azāk'a rāhî ve sühûletle kal'a-i mezbûr feth ü teshîr olındı. Lākin 'Azîz hâzretleri Dârü'd-devleden Muştafâ Paşa ile çıkduk da zîr-i tennûre-i mübârekelerinde miyân-ı himmetlerine üç kat bir zencîr-i âhenîn kuşanmışlardı. Kal'a-i mezbûr kabza-i İslāma duhûl itdigi gün ihrâc buyurup teberrûken kal'a kapusunuñ tāk-ı bālāsına zencîr-i mezbûr ta'lîk itdiler ve müddet-i vāfire ol maħalde durup bā'is-i naẓar-ı 'ibret āyende

ve revende olup ba‘dehū tekrār istilā-yı keferede ol ‘alāmet-i şerīfe kadem-nih-i gayb olmuştur (Genç, 2000, s. 446-447).

Anlatılır ki sadakatli dostlardan Mustafa Beşe adında Yeniçeri bir müddet doğruluk ve içtenlikle Külhani Ali Dede’nin hizmetlerinde bulunur. Birgün tarikat büyüğü engin cömertliğiyle coşup “Mustafa Beşe sen yakında Mustafa Paşa olacaksın.” diye buyurdular. Mustafa Beşe’nin talih yıldızı günden güne parlamaya başladı. Ocağında kısa zamanda mesut olarak yeniçeri ağası oldu. Bazı teşekküre değer çalışması Osmanlı Devleti’nde dikkat çeker. Tuğ ve alem ile kuvvetlendirilerek devlet merkezine davet edilir. Hükümdar tarafından bir paye elde edince birkaç asker göndererek Külhani Ali Dede’yi dua, saygı ve hürmetle saltanat merkezine getirtir. Külhani Ali Dede, İstanbul’a geldikleri gece Allah’ın emriyle Mustafa Paşa Azak fethine katılır. İzzet ve ikramla beraber Azak sınırına kolay bir şekilde ulaşır ve Azak Kalesi fethedilir. Lâkin Aziz Hazretleri İstanbul’dan Mustafa Paşa ile çıkarak mübarek elbiselerinin altından beline üç kat zincir kuşanmışlardır. Adı geçen kalenin İslam’a dahil edildiği gün belindeki zinciri çıkarıp uğur sayarak kale kapısının üst kemerine astı ve uzun zaman o yerde gelen gidenlere ibret olması için durdu. Daha sonra düşman istila edince o şerefli alamet oradan kayboldu. Zafer dolu seferden sonra Mustafa Paşa ile İstanbul’a geri dönmüştür.

Esrar Dede, Külhani Ali Dede’nin bir yeniçerinin parlak talihini bilerek keramet göstermesini hikâye olarak verir.

2.1.14.2. Şifa Bulma ile İlgili Kerametler

Tezkirede görülen başka bir keramet çeşidi de şifa bulma ile ilgilidir. Özellikle halka hitap etmesi yönüyle daha ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulmuştur. Bu şifa ya şeyhin dergâhında ya türbesinde ya da şeyhin verdiği birmeyve ile gelmektedir. Şifa bulma ile ilgili kerametler Mevlevîliğe ait mekanlara yapılan bağışlar neticesinde gelir getirici bir özellik kazandırmıştır. Mevlevîlik gelirler noktasında yalnızca vakıflara bağlı kalmamış; varlıklı kesimlerin sevgisini, yakınlığını kazanmış; mali güce sahip zenginler Mevlevîliğe bol miktarda maddi yardımda bulunmuşlardır (Duru, 2012, s. 16).

2.1.14.2.1. Dergâhında Şifa Bulma

Esrar Dede Mevlevî şeyhine, dervişine kerametlerle değer katarken aynı zamanda şeyhin dergâhını da keramete dahil eder.

Emir ‘Ālim Efendī

Hikāyet olunur ki mezbūr Dervīş Seyfī vaḳ‘a-i hevl-nāk-i merḳūmdan ‘illet-i za‘f-ı ḳalble mütezaccir olup henüz mütelāşī-i ḫalecān-ı mezbūr iken ‘ālem-i rū‘yāsında Ḥāzret-i ‘Azīz-i Müşārūn-ileyh ceyb-i kerāmetlerinden bir ḳıṭ‘a elma i‘ṭā buyurıp bunu tenāvül eyle ḫalāş olursın diyü işāret-fermā olduklarınıñ ‘aḳībinde bī-dār oldu. Ve‘ale’s-şabāḥ ḫużūr-ı fā’izu’n-nūrlarına dāḫil olduğda bi-‘ayniḥī bir ḳıṭ‘a sīb-i ābdārı ceyb-i keremlerinden izḥār ve eşer-i vāḳı‘a-i mezbūr vāḳı‘ dur buyurup i‘ṭā buyurdılar. Dervīş-i Merḳūm kemāl-i şıdḳ u ḫulūşla elmāyı alup tenāvül itdükde ‘illet-i redī‘esi bi’l-küllīye ber’ü’s-sā‘a kesb itdi (Genç, 2000, s. 330).

Anlatılır ki Dervīş Seyfī Karamanlıların ortaya çıkarttığı kargaşadan kalp hastalığına tutulur. Henüz bu kalp çarpıntısıyla telaşlanırken rüyasında Emir Alim Efendi cebinden bir parça elma çıkarıp verir. “Bunu alır yersen kurtulursun.” diye söyledikten hemen sonra Dervīş Seyfī uyanır. Sabahın ilk saatlerinde Emir Alim’in nurlu huzurlarına geldikten sonra rüyasında olduğu gibi Emir Alim Efendi bir parça sulu elmayı kesesinden çıkarır “Rüyada gerçekleşen budur.” der ve elmayı verir. Dervīş Seyfī samimi, temiz bir kalple elmayı alıp yer ve kötü illetten tamamiyle kurtularak sağlığına kavuşur.

Dervīş Seyfī’nin yakalandığı hastalıktan kurtulması için rüyada Emir Alim Efendi tarafından kendisine yönlendirilmesi ve Emir Alim Efendi’nin Dervīş Seyfī’nin rüyasında olduğu gibi Dervīş Seyfī’ye bir elma vermesi ve bu elmayla iyileşmesi tezkirede şifa bulmaya bağlı olan başka bir keramet şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.14.3. Öleceği Zamanı Bilme

Ölüm gibi insanları derinden etkileyen bir olayın, şair şeyh tarafından önceden bilinerek çevresindekilere söylenmesi veya ima edilmesi Mevlevîliğin önemini göstermesi bakımından Esrar Dede için önemli hususlardandır. Ölümle ilgili kerametler, şairlerin manevi yönden derinleştiğini kanıtlamak amacıyla verilmiş, bu nedenle kerametler bahsinde ölümle ilgili kerametlere daha çok rastlanmıştır. Ölümle ilgili kerametler ima yoluyla bildirilir. Genellikle de ölüm gerçekleşince bu ima anlaşılır.

Burhanüddin İlyas Çelebi, Tevekküli Dede, Dervīş Hüsam, Hafız Manastırı, Saida Dede, Gavsı Ahmed Dede, Muhlis Dede’de şeyhin ima yoluyla kendi ölümünden bahsetmesi üzerinde durulur.

Burhānū' d-dīn İlyās Çelebî

Ve daħi ezmān-ı irthāl ve āvān-ı intikālleri taķarrüb itmekle yevmen mine'l-eyyām meclis-i semā'-ı Mevlevî ve cem'iyet-i tezkîr-i Mesnevi'de medd-i āh-keş-i iştiyāk olup Hān hīnu'l-irthāl 'ibāre-i keşfiyyesiyle teşrîf-i 'ālem-i beķā ve vāşıl-ı aşl-ı a'lā olıcaklarına işāret-fermā olmalarıyla fi'l-hakīķa çend rūz mürûrunda fecî'a-i intikālleri zuhûr idüb Hān hīnu'l-irthāl fıkra-i cāmi'ası hisāb olunduķda sene-i intikālleri olan yedi yüz toķsān yedi târîhine intibākı muhayyeretü'l-'uķûl-i suhan-dānān-ı zamān olur (Genç, 2000, s. 52).

Ölüm zamanı yaklaştığı günlerde Mevlevî sema meclisinde ve Mesnevi sohbetlerinde özlemle ahlar çeker ki öleceği zamanı keşfederek beka alemine teşrif edeceklerini ve yüce asıllarına kavuşacaklarını işaret eder. Gerçekten birkaç gün sonra ölümü gerçekleşir. “Hān Hīnū'l-irthāl” sözü hesaplanınca ölüm yılı olan 797 tarihine karşılık gelmesi zamanın söz bilen akıl sahipleri tarafından bilinir.

Burhanüddin İlyas Çelebi, öleceğini ima eder ancak çevresindekiler bunu anlamaz.

Tevekkülî Dede

Naķl olunur ki maħmiyye-i merķūmede hākimü'ş-şer' olan Ramażān Efendî nām muħibb-i muħlişleri 'Azîz-i Müşārun-ileyhi cem'iyet-i sūr-ı hıtāna da'vet ü niyāz itdükde inşā' allāh gelürüz lākin ta'ām tenāvülinden 'afv itsünler buyurduķlarında herkes ta'accüb idüp ayā maħall-i şübhe veyahūd inhirāf-ı mizācları mı ola diyü cem'iyet-i merķūmda güft-gü olurken bir bārān-ı şedîd zuhûrı mesîre-i merķūmdan tetimme-i ziyāfeti naķle bā'ış olmağla ol maħalde Cāmi'-i Hünkāriyye nām ma'bed-i münîfe naķl-i eşyā ve mevcûd olan 'ulemā vü şulehā Harem-i Mescid-i Şerîf'de sākin iken nā-gāh 'Azîz-i Mümā-ileyhün cenāze-i şerîfleri cem'iyet-i ihvān u hullān ile zuhûr itmekle herkes mebhût u hayrān ve hādīmān-ı dergāhlarına 'arīza-i mizāclarına su'āl eyledüklerinde min-ğayri 'illetin da'vete icābet itsem gerekdür diyü ism-i celāleye müdāvemet buyurup āhirinde gül-bāng teslîminde rūh-ı pür-fütûhları tayerān-ı 'ālem-i 'illiyîn oldı diyü cevāb virildiği 'uķûl-i mevcûdîne hayret-'ale'l-hayret olup hezārān sūz u güdāz ile ol bük'a-i mübārekeye defn olunmuşlardır (Genç, 2000, s. 70).

Nakledilir ki kadı olan Ramazan Efendi adında samimi bir seveni, Tevekküli Dede'yi sünnet düğününe davet eder. O da “İnşallah geliriz lâkin yemek yeme işinden af buyursunlar.” deyince söylediklerine herkes şaşırır. “Acaba tedavi edilemez bir hastalığı mı var veya da huyu mu değişti?” diye cemiyette sözler dolaşmaya başlar. Bir şiddetli yağmur düğün alanını bastırınca düğünün başka yere taşınması gerekir. Hünkariyye Camii adında büyük bir mabede eşyalar taşınır. Mevcut olan ulema ve salih kişiler mabed içinde sakın bir şekilde beklerken ansızın Tevekküli Dede'nin mübarek cenazesi dervişlerinin omuzlarında camiye gelince herkes şaşkın şekilde ölüm sebebini sorarlar. “Hastalık yokken davete icap etmem gerekir diye zikirle duaya devam ederdi. Sonunda gülbang¹⁷ tesliminde ferahlık dolu ruhları cennet alemine uçtu.” diye cevap verildiğinde insanlar hayretler içinde kalarak çok üzüldüler ve Tevekküli Dede'yi defnettiler.

Tevekküli Dede de yine öleceğini ima yoluyla bildirmiş ancak öldükten sonra anlaşılabilmiştir.

Dervîş Hüsâm

Vefatlarından çend rûz muqaddem ihvânü's-şafâ ve hullânü'l-vefâ ile teşrîf-i cılve-gâh-ı beka ideceklerini işâret ü imâ buyurarak vedâ' u muşâfağa ve müdâvemet-i ism-i celâl ile hatm-i meclis-i 'âlem-i fenâ buyurup gül-bâng-i âhiresinde rûh-ı pür-fütûh-ı 'aliyyeleri biñ yüz hilâlinde 'urûc-ı ufq-ı a'lâ eylemiştir (Genç, 2000, s. 122).

Vefatlarından birkaç gün önce vefalı ve temiz dostlarına vefat edeceklerini ima ederek vedalaşır ve Allah'ın ismini zikriyle hatmini sonlandırıp son gülbangını çekerken ferahlık dolu ruhları bin yüz yılında yüce ufuklara yükselmiştir.

Hâfız Manâstırî

Huşûşâ' Azîz-i Mütercemüñ işâret-i kemâl ve 'alâmet-i hâlîdür ki vefâtından şeş rûz muqaddem beyne'l-ihvân bu fakîr-i nâ-tüvâne hande-künân ve suhre-şümârân olarak hitâb idüp vatan-ı aşlıyyemize gideceğim. Lâkin bu lafz-ı târîh-i hicretüm vâkı' oldu diyüp

¹⁷Eskiden tekkelerde ayin sırasında saraylarda muayyen merasim sırasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilahi veya dua (Devellioğlu, 2000, s. 354).

Beyt: Kendi târîh-i zehâbum söyledüm
Şaklabânî gitdi dergehden didüm

Ta ‘bîr-i ‘acîbî hande-âver-i huzzâr ve güyâ seyâhat-ı cānib-i diyâr idecekler zann olunup nâ-gâh şeş rûz mürûrunda ‘âzim-i vaţan-ı ‘adem olmuşlardır (Genç, 2000, s. 132).

Hafız Manastırî işaret ederek ölümünden altı gün önce dostları arasında gülerek “Asli vatanımıza gideceğim. Ancak bu hicret tarihime rastladı.” diyerek

Beyt: Kendi gidiş tarihimi söyledim
Şakacı dergahtan gitti dedim

Bu tuhaf tabir orada bulunanları güldürür ve güya başka bir memlekete seyahat edecekleri zannedilir. Ancak ansızın üç beş gün içinde vefat eder.

Sā’idā Dede

Hikāyet olunur ki kefare-i Engürüs’uñ Belgrād cihād-ābāda karīben istilāsını ‘Adnī Dede keşf buyurup vedā’-ı yārān u ihvān ve hicret-i cānib-i Raḥmān buyurdukları eşnāda ‘Azīz-i Mütercem daḥi istizān-ı hicret idüp Ḥazret-i Şeyḥ ‘Adnī kendülerinüñve sa’id ü şehid olmaların imā ve makām-ı meşihātlerine iclāsla müsteşnā buyurmuşlardı. Vāk’ā biñ yüz kırk senesi ḥudūdında eşkiyā-yı Engürüs kal’a-i Belgrād’a hücum u istilā ve ‘Azīz-i Müşārün-ileyh ihvān-ı mevcûdıyla müteveccih-i semt-i me’men iken ol havālîde müteferriḳ-ı hücum olan leşker-i küffār-ı bed-girdārdan bir fırka-i düzaḥ-ı karāre dūçar ve dervīşānıyla peymāne-nüş-ı kevşer-i şehādet ve vāşıl-ı Cennetü’l-‘Adn-i ḥaḳīkat olmuşlardır (Genç,2000, s. 231).

Anlatılır ki Engürüs kafirlerinin Belgrad’a saldıracaklarını Adni Dede keşfeder. Sevenleri ve dostlarıyla vedalaşarak oradan ayrılacakları sırada Saida Dede de hicret için izin ister. Hz. Şeyh Adni kendisinin şehid olacağını ima etmiş ve şeyhlik makamına da kendisinden sonra Saida Dede’nin geçmesini istemiştir. Bin yüz kırk senesinde Engürüs eşkiyası Belgrad Kalesi’ne saldırıp istilada bulunur. Şeyh Adni bütün dostlarıyla güvenli tarafta iken o yörede ayrı kollardan hücum eden kötü kafirin askerlerinden yeri cehennem olan bir kısmına yakalanmış ve dervişleriyle şehitlik kevserinin şarabından içmişler ve Adn cennetine kavuşmuşlardır.

Düşmanın saldıracağını ve düşman tarafından ihvaniyla beraber şehit edileceğini keşfeden Adni Dede, her ne kadar saldırı anında güvenli yöne gitseler de gösterdiği keramet yerini bulmuştur. Mevlevî şeyhleri ve dervişleri dergâhlarında ölmediği, şehitlik mertebesine ulaşarak da vefat ettikleri belirtilir. Saida Dede daha önce savaş meydanlarında bir gazi iken Adni Dede ile tanışır ve onun sohbetleriyle bir müddet sonra Belgrad Hankahı'nda şeyhlik makamına ulaşır.

Gavsi Ahmed Dede

'Azîz-i müşârun-ileyhüñ sinn-i şerîfleri kemâle resîde olup pîr-i fânî iken bi-kaẓâi'llâh mübtelâ-yı 'illet-i ħurnmâ-yı muħrıķa olup yüz yigirmi gün firâş oldılar ve ol esnâda ba'zı muħibbân-ı ħayr-ĥ'âhânuñ sevķıyle bir frenk tabîbi getirilüp kemâl-i buħrânları esnâsında dest-zen-i nabẓ-ı âteşinleri olduķda üç dört sâ'at mürûrından soñra intikâl ider diyü taħdîd-ivaķt itdiği dâğ-zen kılup bî-çâregân-ı dergâhları olduķda ser-i sa'âdetlerin bālîn-i za'f ü ihtizârdan kaldırıp vaşla-i şeyhânelerin ilbâs ve mesned-i ħilâfetlerine iclâs buyurilüp cümle-i dervîşâna tesliye-fermâ ve vâķı'â intikâle müteveccih idüñ lâkin ba'd-ez-îñ üç sene daħi mu'ammer oluram buyurup tabîb-i mezbûruñ tecdîd-i sâ'at-i fuẓûlânesin nehy buyurdılar (Genç, 2000, s. 401).

Gavsi Ahmed Dede epey yaşlandığında Allah'ın hükmüyle yakıcı bir humma hastalığına yakalanıp yüz yirmi gün yatalak olur ve o esnada bazı iyiliksever dostlarının sevkiyle Frenk tabibi getirilir. Buhranının arttığı sırada şiddetli atan nabzı kontrol edilir. Tabip “Üç dört saat sonra vefat eder.” diye zaman verince dergâhtakiler çeresizlik içinde kalır. Hasta ve zayıf bir şekilde başı yastığından kaldırılıp, elbiseleri giydirilerek hilafet makamına oturtulur. Bütün dervişlerine teselli vererek “Her ne kadar öleceğimi söylesede bundan sonra üç sene daha yaşarım.” diye buyurup Frenk tabibin yersiz şekilde saati yenilemesini yasaklar.

Esrar Dede Gavsi Ahmed Dede maddesinde madde ve mana karşılaştırması yaparak mananın üstünlüğünü kanıtlar. Şeyh öleceği zamanı söyleyerek keramet gösterir ve mana yönünü temsil eder. Tabip ise madde yönünü temsil eder ve ilmine dayanarak şeyhin öleceği günü söyler. Sonuç olarak ise şeyhin kerameti tabibin ilmine üstün gelir.

Muhtıř Dede

Ba'de'l-vefāt kendü hatt-ı destleriyle tārīh-i vefātlarını mecmū'a-i eş'ārlarında bulmuşlardır.

İnest: Rūzgār-ı rūzgāruñ seyr iden hengāmesin
 K'āteř-i hicrān şaldı külbe-i aḥzānuma
 Görmeden gülzār-ı 'ömrin rüy-ı ḥandān-ı gülün
 Ḥāk-pāř-ı gūr oldı dīde-i hicrānuma
 Ğonce-i 'ayş-ı řebābum eyleyüp āfet-zede
 Tıtmadı gūř-ı kerem zār-ı hezār-ı cānuma
 Āřiyānum tār-mār-ı řadme-i merg eyleyüp
 Girdi āḥir ol siyeh-kāse benüm de kanuma
 Ben güzer kıldum hele ol berzaḥı cāndan geçüp
 'İbret olsun līk aḥvālüm kalan iḥvānuma
 Yād idüp dā'im du'ā-yı ḥayr ile muḥliřlerin
 Kālmasunlar rāh-ı ḥizmetde olan noḳřānuma
 Didi cān-ı ber-lebüm tārīh-i ḥāl-i nez'ini
 Ser-i bağrum şavb-ı dīdārum vedā'yārānuma (Genç, 2000, s. 482-483)

Vefatlarından sonra kendi hatlarıyla vefat tarihlerini şiir mecmualarında bulunmuştur:

Budur: Zaman rüzgarının sesini seyreden hengamesin
 Kederli kulübeme ayrılık ateşi saldı
 Ömrümün gül bahçesi gülün gülen yüzünügörmenden
 Ayrılık gözüme mezar toprağı saçan oldu
 Gençliğimin hayat goncasını felakete uğratıp
 Canım, bülbulün inleyişinekerem kulağını tutmadı
 Can yuvam ölümün ani gelişi ile perişan olup
 O siyah kase(kara talih) sonunda benim de kanıma girdi
 Ben candan geçip o iki alem arasını geçtim

Lakin halim kalan dostlarıma ibret olsun
 Halis dostlar hayır dua ile daima yad edip
 Hizmet yolundaki noksanlığıma kalmasınlar
 Bağrımın başı, gözümün yaşı dostlarıma vedadır
 Ağzımdaki can zekaret halimin tarihini söyledi

Şeyhler ölecekleri zamanı ima yoluyla belirtseler de bu kerametlerini şiirleriyle de ifade etmişler ve bu durum Muhlis Dede maddesinde görülmektedir.

2.1.14.4. Çocuklukta Keramet Gösterme

Mevlevî şeyhlerinin gösterdiği kerametler sadece şeyhliklerinde değil aynı zamanda çocukluk hallerinde de görülebilmektedir. Mevlevî ulularının çocuklukta gösterdikleri kerametler onların gelecekte nasıl bir şahsiyet olacaklarına işaret etmektedir.

Hızır Paşa

Hikāyet olunur ki ol şeh-zāde-i şiddīkī-nijād henüz mīlād buyurdukları rûz-ı firûzda Hâzret-i Hızır-ı cāvidān ‘Aleyhi’t-tahiyyeti mine’r-Raḥmān cenāb-ı nübüvvet-me’ābları āşkār olup şeh-zāde-i Müşārun ileyhi āgûş-ı dāyeden ahz ve verā-yı perde-i gaybe hıram buyurmağla çend rûz cüst u cūdan sonra Karahişār’da Makām-ı Hızriyye şöhretiyle müte‘ārif Kulle-i Cebel’de bir şîr-māde mişāl-i dāye der-āgûş-ı hizmet eylemiş bulunup ve henüz tıfl-ı heft-rûze iken yek-sāle miqdārı kendülerinde inbisāt-ı şūriyye vü ma’neviyye müşāhede olunmağla ol peygamber-i mükerreremüñ kadem-i ekremlerinde oldukları āşkār ve nām-ı Hızır’la be-nām olunup

Beyt: Zi āsmān āyedīn baht ne ez ‘ālem-i ḥāk

Kār-i iḳbāl-i sitāreest ne kār-i bāzū (Genç, 2000, s. 137)

Anlatılır ki sözünün eri soya sahip şehzadenin doğduğu o kutlu günde Hızır Hazretleri ortaya çıkar. Şehzadeyi dadı kucağından alır ve gayb perdesinin ötesine geçer. Birkaç gün araştırılıp sorulduktan sonra Karahisar’da Hızır Makamı şöhretiyle bilinen Cebel Kalesi’nde bir dişi arslan dadı gibi kucağında ona hizmet eder. Henüz

yedi günlük çocukken bir yıllık sürede maddi ve manevi olarak büyüyerek aziz peygamberin izinde Hızır namıyla anılmıştır:

Bu baht yerden değil gökten geliyor
Bilek işi değil yıldızın ikbalinin işi(bu)

Hızır Paşa, Mevlana'nın kızı Mutahhara Hatun ile Germiyanogulları'ndan Süleyman Şah'ın evliliği neticesinde dünyaya gelmiş dolayısıyla Mevlana torunu olması ona hem maddi hem de manevi olarak doğuştan bir ayrıcalık kazandırmıştır. Bu ayrıcalık da doğumundan hemen sonra kendini keramet olarak göstermiştir.

2.1.14.5. Vahşi Hayvanlarla Konuşma

Şeyh olan şair, keramet göstererek hayvanlar alemiyle diyalog kurar. Diyalog kurulduğu gibi aynı zamanda hayvanlar Mevlevî şeyhinden medet de umar.

Dālî Dede

Hikâyet olunur ki Hazret-i Böstân-ı Evvel kuddise sırruhu ba'zı havâşş-ı muhibbânlarıyla şikâre çıkup esnâ-yı dâr u gîrde bir dâl-i bî-çâreyi bâz-ı bî-emân şayd itmek kaşında iken pertâb idüp Hazret-i Böstân döstânun zîr-i rikâb-ı selâmet-i intisâblarına ihtifâ ve lisân-ı hâl ile istihlâşını ĩmâ itdükde merhamet-i kerîmâneleriyle nevâziş buyurılıp dârü'l-emân dergâh-ı meymenet-penâhlarına 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet buyurılır (Genç, 2000, s. 175).

Anlatılır ki Hazret-i Bostan-ı Evvel bazı sevenleriyle ava çıkar. Amansız bir doğan, çaresiz bir kartalı avlamak üzere iken kartal bir sıçrama ile Hazret-i Bostan'ın atının üzengisinin altına sığınarak durumunu hal diliyle anlatır. Cömert merhametiyle okşayarak aman kapısı ve mutluluk sığınağı olan dergâhlarına doğru yola çıkar.

Dali Dede başlığında Bostan-ı Evvel kartalla hal diliyle konuşması neticesinde onun meramını anlar ve ona yardım eder.

Şabūhî Dede

Hikâyet olunur ki Şâm meşîhatleri esnasında istîlâ-i cezbe-i mütevâliye ile serbe-sahrâ-yı vahşet ü vuḥuş u tıyūr ile müvâneşet itdükleri ve bezm-i müştākân-ı dîdâr

ve şöhetlerinden küh-nişİnlige gitdükleri galebe-i sevdā ve ‘ārīza-i müfside-i dimāğzann olunup meşāyih-ı şūfiyye-i belde-i Şām tedbīr ü müdāvā ile indifā‘ına kaşd u ihtimām ile taraf-ı şerīflerine gitmişlerdür. Nā-gāh gördiler ki kendüleri ser-be-hevā-yıhayret ve müstağrak-ı kulzüm-i zehhār-ı dehşet oturup çār-eṭrāfında hezār vuḥūş u tuyūr ve şīr ü peleng emşālī ḥayvānāt-ı mehīb gird-ā-gird ziyāretleri olup ol eṣnāda bir āh-ı sūz-nāk çeküp bu beyti gūyān u nālān oldılar.

Beyt: Meni Mecnūn’a kıyās eylemeñ ey vahş u tuyūr

Şerer-i āhum irişür tağıluñ yanumdan

Ol laḥza cümlesi eṭrāf-ı ba‘īde gürīzān ve ḥalka-i cem‘iyyetleri perīşān olduğu meşāyih-i merķūminüñ meşhūdlan olıcaḡ galebe-i aḥvāl ve kemāl-i ḥālleri be-didār olup herbirleri hezār ibtihālde dest-būs-i i‘tizār ve su‘āllerine müsā‘ade ile maḥall-i meşīḥatlerine ma‘a’l-cümle ‘avdet ü karar buyurdılar.

Beyt: Çeşm-i şūḥuñ bizi bī-gāne kıyās eylesün

Derdümüz söylerüz efsāne kıyās eylesün (Genç, 2000, s. 277)

Anlatılır ki Şām şeyhliği esnasında sürekli cezbe halinde olmasıyla vahşi hayvanlar ve kuşları ıssız çölde evcilleştirdiği ve Sabuhi Dede’nin sohbetini özleyen kişilerin, onun için dağlara çıktığı görülünce sevda coşkunluğuna kapıldığı ve şuurlarının bozulduğu düşünülür. Şām beldesinin Sufi şeyhleri buna çare bulup derdi ortadan kaldırmak için şerefli makamına giderler. Ansızın hayret içinde ve dehşete düşmüş bir şekilde gördüler ki dört bir tarafına binlerce vahşi hayvan, kuş; aslan, kaplan misali heybetli hayvanlar çepeçevre etrafında toplanmaktalar. O anda yakıcı bir ah çekip bu beyti inleyerek şöyle söyler:

Beyt: Ey vahşi hayvanlar beni Mecnun’la kıyaslamayın.

Dağılın yanımdan zira benim ahımın kıvılcımları size ulaşır

O anda hepsi etraftan uzaklaşmış ve hayvanların dağıldığına Sufi şeyhler şahit olurlar. Durumu anlayıp kabullenirler ve bu gerçeğe yüzleşerek her biri binlerce yalvarma ve özür ile izin isteyip şeyhlik makamına geri dönerler.

Beyt: Nazlı bakışların bizi yabancılarla bir tutmasın
Derdimizi söyleyince efsanelerle bir tutmasın.

Esrar Dede Sabuhi Dede'nin gösterdiği kerameti verirken aynı zamanda Mevlevî şeyhlerinin diğer şeyhler karşısındaki üstünlüğünü kermet vasıtasıyla göstermek istemiştir. Esrar Dede'nin her vesile ile Mevlevîliği ve Mevlevî şeyhlerini öne çıkarma çabası Sabuhi Dede'nin kerametiyle de kendisini gösterir. Şeyhin vahşi hayvanlarla sohbet ederek gösterdiği keramet diğer şeyhlere ders olacak şekilde hikaye edilmiştir.

2.1.14.6. Müfsitleri ve Mevlevî Düşmanlarını Cezalandırmak İçin Keramet Gösterme

Mevlevî inanişında haset edenlere karşı keramete dayalı bir ceza verilir. XVII. yüzyılda Osmanlılarda Kadızadeliler Hareketi'yle¹⁸ kendini gösteren şeriat-tarikat çatışması, tarikatın üstünlüğünü gösterecek şekilde hikaye edilmiş ve bu üstünlük de keramet vasıtasıyla ispatlanmak istenmiştir.

Husrev Çelebî Efendî

Sultân Bayezîd-î Şânî tâbe şerâhu Hâzretleri'nün evâ'il-î saltanatları olmağla ba'zı hussâd-ı bed nihâd igfâliyle Çelebî-i Müşârün-ileyh ile beynlerinde nev'an küdüret vukû-ı *Ve lâ-yehıku'l-mekrû's-seyyi'ü illâ bi-ehlihî* âyet-ı kerîmesi mazmûn-ı lâtifince müfsidân-ı merķûmîne râci' ve akreb-i zamânda ser-â-pâ müdemmir-i kahr ü celâlleri olduğundan pâdişâh-ı bâ-intibâh âgâh olup bi'l-küliyye dil-beste-i maḥabbetleri ve cümle 'uzemâ-i devlet ve küberâ-i millet müntesib-i dâ'ire-i inâbetleri olmuştur (Genç, 2000, s.140).

Sultan II.Bayezid'in saltanatı zamanında bazı kötü niyetli hasetçilerin yanıltmasıyla padişah ile Çelebi arasında “bulanıklık” ortaya çıkar. “*Halbuki fena*

¹⁸XVII. yüzyılda sofîyye ricaline karşı hasım olarak ortaya çıkan *Kadızadeliler*, tarikat ehlinin devran ve semâlarını raks telakki edip raksın ise haram olmasını mebni Müslümanların bunları menetmelerini vaızlarında telkin eylediklerinden cahil halktan ekserisi bunların sözlerine uyarak Halvetiyye, Mevleviyye ve sair tarikat erbabının düşmanı olmuşlar ve bunları tekfirden başka tekkelerine gidenlerin bile küfürlerine hükmedecek kadar ileri varmışlar ve bu yüzden tarikat erbabı sinerek bu mütecavizlere karşı hükümeti ele almış olan ağaların da bu şuursuz kalabalığa uymaları üzerine devranî ve Mevlevî tekkeleri ayın yapamaz olmuşlardı (Uzunçarşılı, 1983, s 358-359).

kuruntu, ancak sahibinin başına geçer.” ayetiyle hasetçiler kısa süre sonra Çelebi’nin gösterdiği kahırla baştan aşağı mahvolmuşlardır. Padişah bunun üzerine durumu anlar, devletin ve milletin ileri gelenleri Hüsrev Çelebi Efendi’nin dairesine intisap eder.

Hüsrev Çelebi ile padişah arasında fitne çıkaranlar keramet yoluyla cezalandırılmıştır. Şeyhin gösterdiği keramet ayetle delillendirilmiş ve cezalandırma için bir dayanak olmuştur.

Ṭogāni Aḥmed Dede

Hikāyet olunur ki Kādīzāde ‘aleyhi mā-yūsteḥıḳ Sultān Murādı iğvā ve eṣnā-i sefer-i Bağdād’da dārü’l-vilāye-i Konya’da türbe-i kürsī-rütbe-i Hudāvendigārīnūñ fethine ve vücūd-ı muḳaddese-i Pīri derūn-ı meşhed-i muṭahharadan iḥrāc u rü’yete cesāret itdürdüp şandūka-i şerīfi ‘alā-rivāyet üç ‘ıṣbı’ miḳdārı zemīnden ref’ itmeksizin zelzele-i ‘azīme ve şā’ika-i mehībe vukū’ıyla cümle ricāl-i devlet perīşān-aḥvāl olup Kādīzāde-i müzevvir daḥi maşrū’ olmuşdı. Bu vak‘a zuhūrında Sultān Murād Hān’a müzevvir-i merḳūm ḥaḳḳında nefret-i küllī’arız olup İstānbul’a nefy eyledi ve merḳūm maḳām-ı nekbet-i encāmına gelince bir vech ile ‘illet-i şar‘adan ḥalāş olamayup Hazret-i Ṭogānīnūñ daḥi ḥırzu’l-emān-ı ta’vīz ve nefes-i mükerrerleri cümleye meded-res olduğu gūş-ı mel‘anet mengūşına resīde olmağla merede-i melā’inesinden birisini Şeyḥ-i Müşārūn-ileyhūñ ḥuzūr-ı şerīflerine irsāl ve ta’vīz u teşeffī niyāz itdükte iltifāt buyurmayup ol şemşīr-i ḳahr-ı celālū’ d-dīne uğramışdur. Üç güne değin vāşıl-ı dūzaḥ-ı al ü celāl olur buyurdılar. Vakı‘ā üç gün mürūrında Kādīzāde-i muşībet- fütāde dūzaḥ-ı ḳahr-ı ḡayret-i Rabbü’l-‘ibāda şitābān olmuşdur (Genç, 2000, s. 319).

Anlatılır ki Kadızade, Sultan Murad’ı kışkırtır ve Bağdad seferi esnasında Konya vilayetinde Hüdavendigari’nintürbesinin açılıp mukaddes vücudunun bulunduğu yerden çıkarılarak görme cesaretini gösterir. Bunun üzerine mübarek sandukasının-rivayet üzere-henüz üç parmak kaldırır kaldırmaz büyük bir zelzele ve heybetli bir yıldırım meydana gelir ve bütün devlet ricali perişan olur. Böyle bir olay gerçekleşince Sultan Murad Han adı geçen arabozucu Kadızade için nefret duyup İstanbul’a sürgün eder. Kadızade de son felaketini makamına gelince yaşamış vebir sebeple sara illetine tutulmuştur. Hazret-i Togani’nin muskasının aman dileme sığınağı olduğu ve muhterem nefesleri herkese yardım etmesi kulağına erişince lanete sebep olan inatçılardan birisini

Togani'nin şerefli huzurlarına gönderir. Muska ile şifa bulmak için dua istemesine rağmen iltifat edilmeyince Celalüddinin kahr kılıcına uğramıştır. Bunun üzerine Togani "Üçüncü günün sonunda ulu ve fena cehenneme kavuşur." buyurmuşlardır. Üç gün geçince belaya düşmüş, rabbin kahr cehennemine koştur.

Togani Ahmed Dede maddesinde olduğu gibi burada da Mevlevîliğe karşı gösterilen kötü niyet ve eylem ilahi bir cezaya muhatap olurken padişahlar yine bu cezadan muaf olmuşlardır. Esrar Dede'nin padişahlar için gösterdiği hassasiyet Abdülhalim Efendi maddesinde de görülmektedir.

‘Âbdü’l-Ḥalīm Efendī

Hikāyet olunur ki hā'in-i tarīkatu'llāh Vānī-i İmān-tebāh Çelebī-i mütercemüñ evāsı-ı meşīhatlarında zuhūr idüp on sekiz sene memālik-i Rūmda icrā-yı şeytanāt ve āhīru'l-ömr kendü ve müte'allakātı tu'me-i şemşīr-i Celālū'd-dīn-i Rūm olmuştur. Hattā kendüye ibtidā ezā-yı fukarā-yı tarīka-i Muhammediyyeye izn ü fetvāviren Minkārī-zāde üç gün içinde meflūc ve çend rüz şāhib-i firāş olup ser-nigūn-ı dūzāh-ı hasret ve mu'īn-i uhūrā Kara Muştafa Paşa kahr u inhizāmı sebebiyle maqtūl ve dāmādı Müftī Feyzu'llāh Sultān Muştafā Hānuñ hıl'atinde müdemmer ve cümle işba'u ittibā'ı ğazabu'llāha mazhar oldılar.

Ḳıṭ'a: Görirsin zahmet-i bī-ḥad ü ğāye

Ṭoḳınma ḥānedān-ı evliyāya

Ḥaḳīkat ḥūd meşeldür bu ki dirler

Degül hem-sāyesinden ayru sāye

Biñ yetmiş yedi tārīhinde müteşeytın-ı mezbūruñ igvāsıyla Sultān Muştafā ğaflet-i bī-ḥūdānesinden icrā-yı fermān ve nehy-i āyīn-i semā'-i merdān eyleyüp yasāğ-ı bed tārīh vāḳı' oldu. Ve şu'arā-yı vaktiden Rızā Beg daḥi men'-i merḳūm için bu tārīhi söyledi.

Tarih: Ey Rıza gūş eyleyüp tārīhini

Didi hātif hāy ḥāmūş oldu ney

Hikāyet olunur ki esnā-i men‘de bir hafta içinde ihvān-ı Tarīka-i Mevleviyyeden biñ‘aded merd-i kāmīl vefāt idüp beķāya-yı dervīṣān memālik-i āhara hicret ve ba‘zılarıdaḥi cefā-yı tağīn-i merķūmīne li-ecli‘l-mücāhede taḥammül ve kūṣe-i ḥavānık-ı mesdūdede ser-be-ceyb-i ḥumül olmuṣlardır. Ve daḥi cefā-yı tağīn-i merķūmīne li-ecli‘l-mücāhede taḥammül ve kūṣe-i ḥavānık-ı mesdūdede ser-be-ceyb-i ḥumül olmuṣlardır. Ve daḥi biñ toķsan bir tārīhinde *Fe ķuti‘a dābiru‘l-ķavmi‘l-lezīne ṣalemūve‘l-ḥamdü li‘llāhi Rabbi‘l‘ālemīn* āyet-i kerīmesinüñ sırrı āṣķār olup tenbīh-i ekīd-i Ḥāzret-i Pīr-i Destgīr ile icrā-yı merāsīm-i semā‘ u ṣafāya ṭaraf-ı Sultān Meḥmed Hāndan fermān sādır olup nağme lafzı tārīḥ vāķı‘oldı (Genç, 2000, s. 336).

Anlatılır ki tarikatlara karşı acımasız davranan imanını kaybetmiş Vāni¹⁹, Abdūlhalim Efendi’nin şeyhliği sırasında ortaya çıkmıştır. On sekiz sene Anadolu’da şeytani icraatlar yapıp en sonunda kendisi ve kendisine yakın olanlar Celaledin Rumi’nin kılıcının azığı olmuştur. Hatta kendinden önce Muhammedî tarikatın dervişlerini incitmeye fetva veren Minkarizade üç gün içinde felç olup birkaç gün hasta yattıktan sonra ölmüştür. Vani’yi destekleyen Kara Mustafa Paşa da savaşta bozguna uğraması sebebiyle öldürülmüş; damadı Müfti Feyzullah da Sultan Mustafa Han döneminde öldürülmüştür. Onlara tabi olanların hepsi Allah’ın gazabına nail olmuşturlar.

Kıt’a: Evliya hanedanına dokunma
Hadsiz zahmet görürsün
Gerçek bir örnektir, derler ki
Gölge, gölge verenden ayrı olmaz.

Miladi 1667 tarihinde şeytanca davranan Vani Efendi’nin kışkırtmasıyla Sultan Mustafa gaflette bulunmasından dolayı ferman buyurarak sema ayinlerini yasaklamış

¹⁹IV. Murad’ın saltanatı bulundığı zaman Mevlana Dergāhı’nın yıkılmasıyla dahi karşı karşıya gelen ve tarihe “Kadıızâdeler Olayı” olarak kaydedilen bir dönemden sonra, bu kez de sahnede Vani Mehmed (ö. 1685) adlı softa bir hoca vardır. Vani, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa’nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa’nın sadrazamlığa getirildiği dönemde onun ve Sultan IV. Mehmed’in itibarını kazanarak “Hünkâr Şeyhi” sıfatıyla saraya girer. Vani, birkaç yanlış örnek göstererek ülkedeki tarikatların artık zararlı bir hale geldiğini savunarak tarikatların lağvedilmesi yönünde padişahın karar çıkartır. Tabi bu karar, Mevlevilik ve onun en önemli unsurlarından olan semâyı da bağlamaktadır. H. 1077 / M. 1666 yılında ilan edilen bu yasak Mevleviler tarafından ebced hesabıyla “yasağ-ı bed (kötü yasak)” tabiriyle tarihe kaydolmuştur. 18 yıl süren bu olaydan sonra Vani’nin gerçek yüzü ortaya çıkmış ve saraydan azledilmesiyle Mevlevilerin ve semânın yasağı kalkmıştır (Şimşekler, 2004, s.10).

olup bu kötü yasak için tarih düşürüldü. Ve dönemin şairlerinden Rıza Beg de bu yasak için şu tarihi söyledi:

Tarih: Ey Rıza işitip tarihini

Hatıf, eyvah ney sustu dedi

Anlatılır ki yasak esnasında bir hafta içinde Mevlevîtarikatı dervişlerinden bin tane derviş vefat eder. Geri kalan dervişler sıcak memleketlere hicret etmiş, bazıları da cihat maksadı ile bahsolunan ızdırap verici yasağa tahammül etmiş ve kapalı tekkelerin köşesinde başı öne eğik bir şekilde unutulmuşlardır. Miladi 1680 tarihinde “*Böylece o zulmeden kavmin kökü kesilmişti. Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah içindir.*” ayetinin sırrı ortaya çıkıp Hazret-i Piri Destgir tenbihi ile sema ve safa merasiminin icrasına Sultan Mehmed Han’dan ferman çıkarılmıştır.

Yusuf Sineçak

Amma’l-intihâ’u’r-rucû’u ila’l-ibtidâ’i mü’eddâsınca Konya’ya varup silk-i hidme-i matbağ-ı Hudâvendigârîye münselik ve ba’de-tekmîli’l-hizme müddet-i vâfire seyr ü seyahat ve ‘Arab u ‘Acem ü Rûmda seyr-i âsâr-ı kudret idüp tekrâr Konya’ya kufûl ve kûşe-güzîn-i hücre-i humûl iken bi’l işâre Edirne Murâdiyye’si meşîhatine mâlik olup nakl-i Mesnevî ve ders-i ma’nevî üzre iken Sultân Süleymân Dârü’l-devle-i Edirne’ye teşrîf idüp vezîri igfâliyle ba’zî evkâf-ı havânîk-ı etrâfı nesh itdükleri resîde-i meclis-i ‘Azîz olduğda Nessâhu’l-vakfî hannâs ta’bîr-i gayret-semîrleri vezîr-i mezbûruñ mesmû’ı olup icrâ-yı ‘adâvet-i cehûlâneye mübâderet ve ba’zî kimselere berkatle sezâ âdemi helâk itdürüp derûn-ı hânkâha ilkâdan soñra ‘alenen hücum idüp Hazret-i ‘Azîzi ihzâr ve bu şüretle fuqarâ-yı kirâmı ızrâr kaşdına temşiyet-dâde iken kable’l-‘aşr Hazret-i ‘Azîz cümle ihvânü’ş-şafâ ile İstânbûl’a hicret buyurdıkları vezir-i şerîrîñ mesmû’-ı olduğda efsûs-künân-ı şavb-ı mücâhedeye ‘atf-ı ‘inân ve esnâ-i dâr ü gîrde münhezimen gürîzân olup taraf-ı Sultân Süleymânîden katl ile cezâ-yı mâ-yelikunî bulmuşdur (Genç, 2000, s. 524-525).

“Sana ulaşmak demek başa dönmek demektir.” düşüncesiyle Konya’ya varıp Hudavendigari mutfağının hizmetini meslek edinerek bir yola girmiş ve uzun süre çok iyi hizmet ettikten sonra Arap, Acem ve Anadolu memleketlerini dolaşmış ve oralarda

önemli eserler görerek Konya'ya dönmüştür. Unutulmuş hücrelerinde köşesine çekilmişken işaret ile Edirne Muradiyesi şeyhliğine geçer. Burada Mesnevi'yi nakledip manevi dersler verirken Sultan Süleyman Edirne'yi şereflendirir. Burada Vezir'in aldatması neticesinde bazı dergâh vakıfları hükümsüz kılınır. Bu olay Aziz'in meclisine ulaşınca "Vakfı nesheden şeytandır." tabirini vezir işitir ve cahilane bir düşmanlık ortaya koyarak ölmek üzere olan bir kişiyi öldürtüp dergâhın içine bıraktıktan sonra alenen saldırıp huzuruna getirterek ona zarar vermek ister. Kısa zaman önce de Hazret-i Aziz bütün dostlarıyla İstanbul'a hicret eder. Kötü vezir bir savaşta bozguna uğrayarak kaçması üzerine Sultan Süleyman tarafından katledilerek cezasını bulmuştur.

Mevlevî şeyhine iftira atan vezir savaşta mağlup olup kaçması neticesinde canından olur. Dolayısıyla Mevlevî şeyhine menfî davranışta bulunan padişahlar ilahi cezadan muaf tutulmuş olsa da vezir için bu geçerli olmamıştır.

2.1.14.7. Dostlarının İsteğini Karşılama İçin Keramet Gösterme

Ubeydullah Dede gayb aleminden tasarrufta bulunarak kısa sürede bir eser ortaya koyar.

‘Ubeydu ‘llāh Dede

Hikāyet olunur ki ‘Azīz-i Müşārūn-ileyh Konya’da hücre-nişīn-i inzivā iken eyyām-ı bahār olmağla ba‘zı ihvān niyyet-i seyr-i bāğ u bōstān idüp

Beyt: Yek nefes ez ‘omr-i hışgāfil u fariğ mebāş

Yā varakī mī nūvis yāqalemī mī terāş

mü’eddāsınca hemān seyr-i āfākla taẓyī‘-i vakt eylemek daḥi şāyeste-i küleh-dārān-ı rāh-ı Mevlevī olmadığından ‘Ubeydu ‘llāh Dede’den bir Mantıku’t-Ṭayr isti‘āre idüp vardıkları maḥalde müṭāla‘a itmege taşmīm itdiler ve ‘Azīz-i Müşārūn-ileyhde daḥi Mantıku’t-Ṭayr mevcūd olmayup yokdur cevābı daḥi ‘urefā-i kirāmuñ şāyeste-i lehce-i pür-behceleri olmadığından siz gidin ben kitāb-ı mezbūrı ‘akībiñüzden alur gelürem diyü cevāb-fermā oldılar. Ve der-‘akāb dest-i kerāmet-peyvestlerine bir cüz’ kāğıd-ı beyāz alup Mantıku’t-Ṭayra ibtidā buyurdılar. Lākin dervīşān-ı merķūmīnūñ bir kaçı gidüp bir

kaçı daği ba‘zı huşuş ile bir sâ‘at miqdârı tavaḳḳufdan soñra Ḥazret-i ‘Azîz ‘acebâ maḥall-i muşammeme teşrîf itdi mi diyü der-i hücrelerinin sūrâhından nazar itdüklerinde beş on miqdârşür-ı gaybiyyenüñ destlerinde kâğıd u hâme ile kitâb-ı mezbûruñ taḥrîrine mübâderetleri mezbûrlara ḥayret virüp ihvân-ı sâ‘ireye ihbâr iderkennâ-gâh Ḥazret-i ‘Azîz daği hücre kapusını feth buyurup zîr-i bağal-i mübârekelerinde bi’t-tamâm eczâ-yı gayr-i mücellede ile Mantıku’t-Tayr’ı meclis-i ihvâna ‘arz buyurduklarında ervâh-ı gaybiyyeye tasarrufları âşķâr olmışdur (Genç, 2000, s. 341-342).

Anlatılır ki Ubeydullah Dede Konya’da hücrelerinde inzivaya çekilmiş iken bahar mevsiminde bazı dervişler bahçelik alanları seyretmeye niyet edip

Beyt: Ömründen, bir nefes olsun gafil ve uzak olma

Ya bir kağıt yaz ya da bir kalem yont(aç)

iddiasınca ufukları seyretmenin vakti boşa harcamak olduğuna ve Mevlevîlik yolunda külah tutanlara layık olmadığına, onun yerine Ubeydullah Dede’den bir Mantıku’t-Tayr alıp gittikleri yerde incelemeye karar verdiler. Ubeydullah Dede de “Matıku’t-Tayr yoktur demek ariflerin neşe dolu sözlerine layık olmadığından “Siz gidin ben bahsedilen kitabı hemen arkanızdan alır gelirim.” diye cevap verir. Hemen ardından bir parça beyaz kağıt alıp Mantıku’t-Tayr’a başladı. Lakin dervişlerin birkaçı gidip birkaçı da bazı işler için bir saat kadar bekledi. Sonra Ubeydullah Dede acaba bahsedilen yere teşrif etti mi diye hücrenin kapısının gediğinden bakar. Beş on kadar bilinmeyen büyük boruyla elinde kağıd ve kalemle Mantıku’t-Tayr’ı yazmaya başladıklarını gören dervişler hayret içinde kalır ve diğer dervişlere haber verirler. O sırada Ubeydullah Dede ansızın hücre kapısını açıp mübarek kolunun altından kitabın cilt kısmı dışındaki bütün parçalarıyla Mantıku’t-Tayr’ı dervişlerin meclisine bırakır ve gaybi aleme ait tasarrufları ortaya çıkar.

2.1.14.8. Dervişin Dışarıdan Gelen Zararlara Karşı Korunması

Mevlevî şeyhlerine verilmek istenen zararlar ilahi bir kudretle şiddetle cezalandırılırken aynı şekilde Mevlevî dervişine verilmek istenen zararda şeyhinin yardımıyla yine defedilmektedir. Esrar Dede bunu da Ubeydullah Dede’nin gösterdiği

kerametle anlatmıştır. Burada dikkat çeken ise dervişin gösterdiği kerametın Mevlevî şeyhinin manevî desteğiyle olmasıdır. Dolayısıyla Esrar Dede, kerametın olduğu yerde mutlaka bir Mevlevî şeyhi dahil ederek Mevlevî şeyhlerinin büyüklüğünü vurgulamak istemiştir.

‘Ubeydu ‘IlāhDede

Hikāyet iderler ki Hāzret-i Fedāyī Dede kuddise sırruhu hizmetine ibtidā-i intisāblarında zāviye-i şerīfūn saķalķ hizmetini virmişlerdi. Birgün dest-i şadāķat-peyvestlerinde olan destīlerine şıbyān-ı münkirīn bāriş-i seng-i melāmet ve zebān-güşā-yı ta‘n u istihzā olduklarında ıaraf-ı ‘azīzlerinden zuhūr-ı ilhām-ı işāretle semā‘ itmeğē müdāvet buyurup asla kendülerine ve sebūlarına bir seng resīde olmayup hısn-ı dā‘ire-i semā‘da emīn-i āfet-i şeytān-ı peçe-gān-ı münkirān oldukları hayret-endāz kılup hūzzār ve henüz ibtidā-i irādetlerinde maķām-ı intisābları āşkār olmuştur. Hattā bu beyt-i şerīfī ve kıssa-i mezbūrı mutazammın söylemiştir.

Beyt: Kūy-ı ‘aşķ-ı mevlevī dīvānesi olmuş ‘Ubeyd

Seng-i etfāl-i rehi hısn-ı haşīnidür anuñ (Genç, 2000, s. 342-343)

Anlatılır ki Hazreti Fedayi Dede’nin hizmetine girdiğinde başlangıçta kendisine zaviyenin su taşıma işini vermişti. Birgün elinde bulunan su testisini çocuklar taş yağmuruna tutar. Alaycı ve hakaret dolu sözlerle taş attıkları sırada şeyhi tarafından kendisine gelen ilhamla sema dönmeye başlar. Bu esnada kendisine ve testisine asla taş değmez. Sema dairesi bir kale gibi olmuş, bu taşlardan emin olunmasından dolayı çocuklar hayret içinde kalmışlardır. Orada olanlar ve gönlü henüz hazır olmayanlar makamına açıkca şahit olmuşlardır. Hatta bu beyiti ve adı geçen kıssayı içerecek şekilde söylemiştir:

Beyt: Ubeyd Mevlevî aşķın köyünün divanesi olmuş

Yoldaki çocukların taşı onun sağlam kalesidir

2.1.14.9. Ebced²⁰ Hesabıyla İsminin Harflerinin Ölüm Gününe Tesadüf Etmesi

Mevlevî büyüğünün isminin karşılık geldiği tarihin kendisi için ölüm tarihi olarak tecelli etmesi Esrar Dede'ye göre bir rastlantı değil, keramettir. Mevlevî şeyhlerinde görülen keramet hadisesi onların her halinde görülebileceği gibi isimlerinde de görülebiliyor.

Çelebî Cemāl

Sinn-i şerîfleri yetmiş dört olmağla lafz-ı cemāl hisâb-ı 'aded-i hürûfda muķābil olduğu hātme-i defter-i kerāmetleri olur (Genç, 2000, s. 108).

Yetmiş dört yaşındayken cemal isminin harflerinin sayısı hesaplandığında buna karşılık geldiği keramet defterinin sonundadır.

2.1.15. Mahlaslarla İlgili İstirad Amaçlı Hikâyeler

Sözlükte şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma ad (Devellioğlu, 2004, s. 678) olarak tanımlanan mahlas, kültürümüzün bir parçası olan ad koyma geleneğinin bir çeşit devamı gibi düşünebileceğimiz mahlas alma veya verme, sadece şaire ve şiire mahsus bir özellik taşır (Yıldırım, 2000, s. 19). Divan şairlerinin şiirlerinde kullandıkları mahlasların, o devir şiir ve şair çevresi için basit bir mesele olmadığı, onun hem şair hem de şiir için bir kimlik özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır (Tolasa, 2002, s. 244) .

Ali Yıldırım'ın "Divan Şiirinde Mahlas ve Mahlas-nameler" isimli çalışmasında, divan şairlerinin mahlasla ilgili yorum ve düşüncelerine bakıldığında, şairlerin genel olarak diğerlerinden farklı olma, şairlik yönü zayıf olan şairlerle karıştırılma endişesi, dikkat çekici olma, hüsnütahallusa uygun olma, başkaları tarafından tercih edilmeyen nitelikte olma gibi noktalarda hassasiyet gösterdiklerine dikkat çeker (Yıldırım, 2000, s. 35). Mahlaslar, şairlerin şiirde takma adları olarak kullanılmasının yanında edebi bir gelenek olarak Divan edebiyatı süresince bu edebiyatımızın bir açıdan düşüncesini aksettirmesi yönünden de önem arz etmiştir. Eski Türk kültüründe de izlerine rastladığımız, bir çocuğun adını kendisinin alması ve bu ad ile toplum içindeki statüsü

²⁰ Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerinin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi. Ebced, aslında alfabe'deki harflerin kolaylıkla hatırd tutulmasını sağlamak için eski dönemlerde geliştirilmiş bir formül olup gerçekte bir anlamı bulunmayan kelimelerinin ilki "ebced" (abucad, ebuced) şeklinde okunduğu için bu adla anılmıştır (Uzun, 1994, s. 68).

ve yerini belirlemesindeki mantık işleyişi (Yıldırım, 2000, s.104) ile klasik şiirimizde şairin mahlas alması arasında bir paralellik görülebilir.

Mahlas alma veya verme, Mevlevî şairler açısından değerlendirildiğinde temel mantık ve hareket noktası olarak Mevlevîlik geleneği olduğu görülmektedir. Tezkirede şeyh şairlerin mahlaslarıyla ilgili bilgiler verilirken onların nasıl mahlas aldıkları üzerinde durulur, mahlasın verilişinde çeşitli vasıtaların olduğu görülür.

Esrar Dede Tezkiresi'nde, mahlas alma veya verme klasik edebiyatın belirlediği ölçüler çerçevesinde gerçekleşse de Mevlevîliğin kendi içinde belirlediği ölçülerin mahlas alma veya vermede etkili olduğu görülmüştür. Mahlas verilen kişi eğer Mevlana'nın soyuna dayanıyorsa özellikle belirtilmiştir. Akün, mahlasları bazı kategoriler içinde değerlendirmenin onlara hakim olan zihniyet ve imajların çok daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını belirtir (Akün, 2013, s. 49). Mevlevî şairlerin mahlas almalarını şu başlıklarda değerlendirebiliriz:

2.1.15.1. Çocuklukta Mahlas Alma

Tezkirede, şairin soyunun sosyal ve kültürel açıdan ünlü olan bir sülale veya ünlü bir kişiye dayanması, mahlas seçiminde etkili olmuştur (Genç, 2000, s. LXVI). Şeyh şairin herhangi bir kabiliyeti yokken çocuk yaşta verilen mahlas, onun gelecekte Mevlevîlik adına önemli görevler yükleneceğine işaret etmektedir.

Celāl Ergün

Hānedān-ı t̄āhire-i selāṭīn-i Germiyān'dan Hāzret-i İlyās Paşa ibn Süleymān Şāh-ı Germiyānī'nün mir'āt-ı cemāl-i şāhid-baḥtı ve şāh-ı dil-i pākinüñ t̄ac u taḥtı olup ism-i sāmīleri Celālū'ddīn ve mahlas-ı nāmīleri Ergün olduğunun sebebi Sefīne-i Şākıbiyye'de ol vech ile tafṣīl olınmışdır ki peder-i vālā-aḥterleri Cenāb-ı Burhānū'd-dīn İlyās Paşa Hāzretleri leyle-i mīlādlarında ḳable'l-velādet-i 'ālem-miṣāllerinde cedd-i emced-i a'lāları olan Ergün Hān Hāzretleri'ni cümle erbāb-ı saltanat ve aşḫāb-ı ḥayl şevket ü 'āzametle devlet-hānelerini teṣrīf eylemiş. Müṣāhede idüp ol şafā-yı mevfūrula gülşen-i ḥ'ābdan ḡonce-güṣā-yı dīde-i bī-dārı olduklarında ḥademe-i serāy-ı felek-āsāları ol āftāb-ı celālet-me'ābuñ tulū'ını müjde-resān olmaḡın vāḳı'a-i vāḳı'ı'alāmet-i ikbāl-i şūriyye vü ma'neviyye ittiḥāzıyla şāh-zāde-i müṣārūn-ileyhüñmahlas-ı sāmīlerini Ergün

Hān behişt-āşiyānuñ nām-ı nāmiyetleriyle müşārūn-bi'l-benān *Ergūn henüz āmede būd ĩncā* nükte-i laṭīfesiyle ĩmā-yı nişān buyurmışlardır (Genç, 2000, s. 96).

Germiyan sultanlarının temiz soyundan, Germiyan Sultanı Süleyman oğlu İlyas Paşa hazretlerinin evladı, güzel bahtının güzel aynası olup yüce isimleri Celalüddin'dir ve ünlü mahlaslarının Ergun olmasının sebebi Sefine-i Sakibiyye'de şöyle açıklanmıştır: Babası Cenabı Burhanüddin İlyas Paşa Hazretleri Celal Ergun'un doğdukları gecede ulu ataları olan Ergun Han hazretlerinin bütün yakınları ve mahiyeti, büyük bir kalabalıkla evlerini şerefleştirmiştir. Büyük bir güzellikle tatlı uykudan uykusuz gözünün açılmış goncası, gök kadar yüksek sarayının hizmetkarı, o ulu güneşin doğumunu müjdelediğinde maddi ve manevi ikbal belirtisi yönleriyle adı geçen şehzadenin güzel mahlasına, Ergun Han'ın cennet yuvası ismiyle ünlü evine “*Ergun buraya henüz gelmişti*” latifesiyle işaret etmiştir.

Şulṭan 'Abā-pūş

Hikāyet olunur ki ba'zı münkirin eşnā-i semā'-ı şafāda nazar-endāz-ı istihzā olmağla bu kıt'a-iğarrāyı güyān u dest-efşān kahr u tedmīr-i tāğiyān-ı bī-iz'ān olduğda cümlesi tu'me-i şemşīr-i celālleri olup sār 'inde-iāyīn-i merdāne bā'ış-i 'ibret ü intibāh olmuştur (Genç, 2000, s. 328-329).

Bu müjde dolu işaret ile Hızır Paşa Hazretlerinin Bali Efendi'ye hemen külah, Mevlevî hırkası ve Mevlevî eteği giydirmesi Mevlevîler arasında “Abâ-pūş” adıyla anılmasını sağlamıştır.

2.1.15.2. Fiziki Görünüm ve Davranışı Gereği Mahlas Alma

Çalışmamızda, beden yapısı mahlas almada bir vasıta olarak görülmüştür. Fiziki görünüşle ilgili tanıtımlar diğer mahlas verilişlerinden farklı olarak şairin övülmesine yönelik değil verilen mahlasın tercih sebebiyle ilgilidir. Mahlasların verilişi Mevlevî şairinin kendi tercihiyle alındığı, şeyhinin tercihiyle veya dostları tarafından verildiği görülmektedir.

Bostan-ı Evvel yaralı kartalı dergâhına getirmesinin akabinde Dali Dede hizmete girmek içindergâha gelir. Bu durum tevafuk olarak değerlendirilir ve Bostan-ı Evvel, Dali mahlasını verir.

Dālī Dede

Ḳartāl-ı mezbūr daḥi ma‘an dāḥil-i ṣaḥn-ı serāy-ı felek-sāları oldıḡı hayret-āver-i ‘ukūl-ı ḥuẓẓār iken nā-gāḥ Lārende’den ‘Azīz-i Mütercem daḥi ol gün ḥizmet-i Çelebī-i Müşārun-ileyh’e rüy-māl olup dāḥil-i ḥuẓur-ı ‘ālīleri olduḡda şüretā cism-i ḥafīfū’l-hāme ve ṭavīlū’l-‘azud olmaḡla dāl-i muḳaddemūñ‘acībesi bunlarıñ teşrīfine dāll oldıḡı āşkār olup lisān-ı kerāmet-beyān-ı Çelebī-i Celīlū’ş-şāndan ḥōş geldūñ Ḳartāl mā-ta‘bīr-i laṭīfeleri ber-mefhūm *El-laḡabu yenzilū mine‘s-semā‘i* kendülere‘unvān-ı iştihār olmuşdur (Genç, 2000, s. 175).

Kartalla beraber dergâhın içine girildiğinde orada olanlara şaşırır. Zira ansızın Larende’den Dali Dede de o gün Bostan-ı Evvel Çelebi’nin hizmetine yüz sürüp yüce huzurlarına girer. Görünüşte küçük başlı bedeniyleve uzun kollara sahip olmakla öndeki kartal bunların şereflendirmesine delalet ettiği açık olup ulu şanlı Çelebi’nin keramet ifade eden diliyle “Hoş geldin Kartal” der. Bu latif tabirlerinden anlaşılacağı üzere “Lakab gökten iner.”²¹ sözü yerini bulmuş ve kendileri bu unvanla meşhur olmuşlardır.

Derviş Servi

Rivāyet olunur ki ‘Azīz-i Mütercem gāyetle keşīde-bālā ve ḥūb-sīmā ve ḥoş-nümā olmaḡla bu maḥlaş-ı müstesnāyı ihtiyār buyurup bir serv-āzāde-i bōstān-ı tecrīd ve bir gül-naḥl-i nev-resīde-i gülīstān-ı tefrīd idiler (Genç, 2000, s. 241).

Rivayet edilir ki adı geçen aziz son derece uzun boylu, güzel görünüşlü, hoş görünüp, bu müstesna mahlası seçmiş birisi olarak yokluk bahçesinin düz servisi ve Allah’a adanmış gül bahçesinin yeni yetişmiş gül dalıydı.

Derviş Servi görünüşü itibariyle kendisinin belirlediği bir mahlası kullanmıştır.

²¹Eski zamanlarda isimlerin, sahipleri üzerinde tesiri olduğu inancı, “İsimler gökten iner ve verildiği kimseye uygun düşer.” manasındaki “*El-laḡabu yenzilū mines-semā‘i*” Arapça cümlesiyle anlatılırdı. Bunun Türkçedeki karşılığı “Kişiye lakabı gökten iner.” sözüdür . (<http://www.mehmeteminturkyilmaz.com.tr/i/970>).

Derviş ‘Osman Sineçak

Ve şayf u şitāda şiddet-i germ ü serde taḥammül-fermā ve sīne-i pür-sekīneleri girībān-ı tennūre-i şerīflerinden mişāl-i āftāb-ı ḥaḳīkat be-dīdār olmağla ihvān-ı şafā Sīneçāk şöhretiyle müştehār itmişlerdi (Genç, 2000, s. 199).

Yaz ve kış mevsiminde, şiddetli sıcak ve soğuklara katlanması ve bağı açık olması nedeniyle temiz dostları tarafından Sineçak şöhretiyle meşhur olmuşlardır.

Derviş Osman Sineçak’a yaşayış tarzından dolayı dostları tarafından *Sineçak*²² mahlası verilmiştir.

2.1.15.3. Mesleği ile İlgili Mahlas Alma

Mahlas tercihinde mesleklerde etkili olmuştur. Togani Ahmed Dede daha önceleri doğan eğiticiliği yaptığından dostları tarafından kendisine *Togani* mahlası verilmiştir.

Ṭogāni Aḥmed Dede

Muḳaddemā daḥi bāz-dārlığla şöhreti olduğundan Çelebī-i Müşārūn-ileyhūn ḥizmet-i bāzān-ı şikārīlerinde müstaḥdem olmağla beyne’l-ihvān Ṭogāni Dede diyü ma’rūf olmuşlardı (Genç, 2000, s. 318-319).

Daha önce de doğan eğiticiliğinde şöhreti olduğundan Bostan-ı Evvel’in avla ilgili hizmetinde bulunmakla dostları arasında Togani Dede diye anılmıştır.

2.1.17.4. Dervişin Başından Geçen Bir Olay Üzerine Mahlas Verilmesi

Başından geçen bir olay üzerine dostlardan birinin yaptığı latifeyle şeyhi tarafından kendisine *Ganem* mahlası verilmiştir.

Derviş Ğanem

‘Aḳīb-i muḳābele-i şerīfede ḳafes-i nisvānda piçide-i pelās-pāre-i bī-kesi bulunmağla laḳīṭ-i Ḥazret-i Ruşūḥī Şāriḥ Dede ḳuddise sırruhu olup ibtidā dervīş

²²Sine-çak: Göğsü, yüreği yaralı (Devellioğlu, 2000, s. 1144).

meydānī nazar-ışefkat-eşerlerine ihzār eyledükde kemāl-i re'fet ü merhamet ve hāy kuzu hoş-āmedī' unvāniyla nevāziş buyurup kendüye şālihātđan dāye ta'yīn olınup perveriş-yāfte ve sinn-i rüşde resīde olduklarında kemāfī's-sābıkkuzu lafzıyla laţīf-i hıţābları eşnāsında ihvāndan biri fī-mā-ba'd koç oldılar muţāyebesıyla tayyibet-serā olınca hoş didiñüz ba'd-ez-Īn Ğanem olsun himmet-i merdānla mes'uldür ki kebş-i 'İsmā'īl olur. Nefs-i nefīsleri ile istişvāb ve tefe''ül-i haber buyurmalarıyla beyne'1-fukarāmed' uvv-i şöhret-i Ğanem olmışdır (Genç,2000, s. 407).

Kuran okunduğı sırada kadınlar kafesine kilim parçasına sarılmış bir şekilde bırakılır. İlk olarak meydan dervişı merhamet ve esirgeme ile “Vay kuzu hoşgeldin” diyerek okşar ve kendisine salıha bir süt anne tayin edilerek büyütölür. Şeyhi, reşid yaşa ulaştığında eskisi gibi yine kuzu diyerek hitap edince dostlardan birisi “Artık koç oldular.” latifesiyle hoş bir söz ortaya çıkar. “Hoş dediniz,bundan sonra *Koyun* olsun. Yiğitçe çabasıyla bilinir ki Hz. İsmail'in koçu olur.”

2.1.15.5. Kötü Mahlasın Yasaklanması ve Mevlevî Anlayışına Uygun Mahlas Alma

Mahlaslarını sonradan beğenmediğı için mahlas değıştirme, mahlasının anlamını beğenmediğı için başkası tarafından mahlas verme, mahlasın uzun olmasından ötürü mahlas değıştirme, yeni bir imaj sağlamak için mahlas değıştirme, mahlası başkaları tarafından beğenilmediğı ve alay konusu olduğı için mahlas değıştirme, mahlas benzerliğinden ötürü mahlas değıştirme (Ali Yıldırım, 2000, s. 59) gibi mahlas değıştirme sebeplerinin yanında doğrudan şeyhin tercihi, mahlası beğenmemesi de mahlas değıştirmede veya belirlemede etkili olduğı çalışmamızda görölmektedir.

Derviş Ğanem

Vakfe: Tarīka-i celīle-i Mevleviyyedekā'ide-i kadīmedendür ki bir derviş ikrār-dāde-i hizmet-i merdān olduğda tavr ütarz ve şive-i reftārına göre yahūd zād u būd ve sebep-i ikrārına müte'allık u münāsib bir mahlas-ışāyānla tebcīl olınup eger şī'rden dahı vāye-dār olmasa yine ismini bir mahlasla terādūf iderlerdi. Fī-zemāninābu kā'ide-i ra'nā ferāmūş belki tebdīl-i mā-lā-yesteħıkkū rütbesine tenezzöl idüp nābe-cā mahlasları birbirine taħşış itmege şürü itmişlerdi. Hattā Karahışār şeyhi Pīr-i 'Osmān Dede Hazretleri bir gün bir derviş-i seyyāha rāst gelüp su'al-i nām ü şöhret buyurduğda

şöhretüm “Odundur” didükde Pîr-i Muşārîin-ileyh sağ-güne te’essüf ü eyvâh buyurup bezm-i eşnâ-yışabâvetümüzde bu maħalden güzērân iden ihvânun kimi Ĥasīb ve kimi Lebīb ve kimi Nesīb idi. Şimdi bu rütbeleri kabûl itmişsünüz buyurmuşlar. Lâkin fe-ħamden şümme-ħamden bu devrlerde olan meşâyıh-ı kirâm ĥazerâtı ol edâ-yı nâbe-câyı men’ buyurup dervîşân-ı mübtediyânı birbirine maħlaş-ı redî’e ilkâsından nehy buyururlar (Genç, 2000, s. 407-408).

Vakfe: Mevlevî tarikatında eski bir kuraldır ki bir dervîş tasavvuf yolunda şeyhine söz verdikten sonra hal ve davranışlarına göre veya durumuna ve söyleniş sebebine göre uygun bir mahlasla dervîşi yüceltmek esastır. Eğer şiirden de nasibi varsa yine ismi mahlasla beraber söylenirdi. Zamanımızda bu güzel kaide unutulmuş ve hakikatten uzaklaşma neticesinde yersiz mahlaslar birbirine verilmeye başlanır. Hatta Karahisar şeyhi Pir Osman Dede hazretleri birgün bir seyyah dervîşe rast gelir. Namını sorunca “Namım odundur.” der. Bunun üzerine Piri Osman Dede çok üzülerek der ki “Çocukluk zamanımızın meclislerinde bu yerlerden geçen dervîşlerin kimisi Hasib(değerli), kimisi Lebib(akıllı), kimisi de Nesib(soylu) idi. Şimdi ise bu rütbeleri kabul etmişsiniz.” buyurmuşlardır. Lakin bu devrin şeyh hazretleri o yersiz tavrı yasaklayıp yeni başlayan dervîşlerin birbirlerine kötü mahlas vermesini yasakladı.

2.1.15.6. Psikolojik Sebeplere Bağlı Mahlas Alma

Kişilerin psikolojik özellikleri olarak kabul edebileceğimiz mütevazilik, kendini küçük görme, mahviyeti ifade etme gibi durumlar mahlas belirlemede etkili olmuştur.

Bu çerçevede Fakri Dede’nin mahlasının belirlenmesinde onun yaratılışı etkili olmuş, dostları da bu duruma göre mahlas vermişlerdir.

Fakrî Dede

Meşrebleri fakr ü fenâ ve tecrîd-i tāmme ye mā’il olmağla beyne’l-ihvân Fakrî taħalluş olınmışlardır (Genç, 2000, s. 424).

Yaratılışları tasavvufî yaşayışa uygun olduğundan ve bütünüyle kendisini tecrid etmeye meyilli olmasından dolayı dostları tarafından Fakri mahlası verilmiştir.

2.1.15.7. Yaşayış Tarzıyla Mahlas Alma

Tarikat yaşayışında aşktan doğan kayıtsız olma ve kayıt tanımama hali, cezbe halinde meydana gelen bir ruh coşkuluğudur. Bununla birlikte seyrisülukta maddi olandan el çekme, dünya zevklerine karşı ilgisiz olma şeklindeki yaşayış tarzı mahlas seçiminde etkili olmuştur.

Melami Dede

Hırka-püş-ı melāmet-i ‘aşk ü fenā ve bāde-nüş-ı selāmet-i şıdk ü şafā ve lā’übālī-güftār ve lā-kaydāne-reftār olmalarıyla mahlaş-ı mezbūrı ihtiyār eylemişlerdir (Genç, 2000, s. 472).

Gönlü şen, içki içen, saygısız sözler söyleyen, kayıtsız davranışlar sergileyen bir kişi olması dolayısıyla Melami mahlasını vermişlerdir.

2.1.15.8. Yaşanılan Bir Hadiseye Bağlı Olarak Mahlas Alma

Şam Şeyhi Hazreti Dede Ahmed Sabuhi ile içkili bir halde iken yaşadıklarından dolayı kendisine Ayşî mahlası verilmiştir.

Derviş ‘Ayşî

Ebnā-i ricāl-i Şāmdan bir nev-cüvān-ı ‘ālī-kadr olup Hāzret-i Dede Ahmed Şabūhī kuddise sirruhu Şām şeyhi iken bir gün bir maḥalde cüvān-ı mezbūr ser-mest-i şabūh-ı ‘ayş-ı hōş-eyyām iken ‘Azīz-i Müşārün-ileyh teşādūf ve havāle-i hançer-i nāz idüp Derviş şimdi benüm bu tavr-ı levāndānemi müş‘ir bir beyt inşād eyle yohsa seni nişān-gāh-ı hançer-i hūn-āşām iderem diyü cesāretleri Hāzret-i ‘Azīzün hoşına gelüp bedāheten bu beyti gūya oldılar.

Beyt: Hançer elde tığ belde bāde serde sine-çāk

Şeh-levendüm tarz-ı hāşşuñ ādemi eyler helāk

Cüvān-ı mezbūr hüşyār olduğda kıldığı vāz’-ı güstāhānesine nādīm u peşimān ve Hāzret-i ‘Azīzünhuzūr-ı ‘afv-ı mahşūrlarına şitābān olup bī-muḥābā ikrār-dāde-i dā’ire-i

hizmetleri ve müstefiz-i envâr-ı terbiyye vü himmetleri olup ‘Ayşî mahlasıyla şi‘r ü inşâda müsellemin-i şu‘arâ-i zamânları oldılar (Genç, 2000, s. 362).

Şam’ın ileri gelenlerinden birinin oğludur. Birgün Hazreti Dede Ahmed Sabuhi, Şam Şeyhi iken bir mahalde o genç, şarabın verdiği keyifle eğlenirken onunla karşılaşır. Şımarık bir şekilde “Derviş şimdi benim bu sarhoşluğumu gösteren bir beyit söyle yoksa seni hançerlerim.” diye cesaret gösterir. Bu durum Hazreti Aziz’in hoşuna gider ve birden bu beyti söyler:

Hançer elde kılıç belde şarap başta göğsü yaralı
Şah levendim sana has bu tarzın insanı helak eyler

Genç adam akli başına gelince söylediği küstahça sözlerden dolayı pişman olur ve kusurlarının affı için Hazreti Aziz’in huzuruna gelir. Çekinmeden Pir’in hizmetine girmek istemiş ve onun nurlu sohbetlerinden feyz alıp Ayşî mahlasıyla şiir ve inşâda zamanının şairlerinden eğitim almıştır.

2.1.15.9. Mesnevinin Sırlarına Erişmesiyle Mahlas Alma

Kuran’dan sonra Mevlevîliğin temel eseri olan Mesneviye liyakat de mahlas almada bir ölçü olmuştur.

Derviş Manevi

Vâsıl-ı esrâr-ı deķâyık-ı Meşnevî ve nâ’il-i envâr-ı hâķâyık-ı Mevlevî olmağla mahlaş-ı sāmîleri Ma‘nevî olmuşdu (Genç, 2000, s. 480).

Mesnevinin anlaşılması güç sırlarına vakıf olmuş ve Mevlevî hakikatlerinin nurlarına erişmiş olduğundan yüce mahlasları “Manevi” olmuştur.

BÖLÜM III

SONUÇ

Çalışmamızda istitrâdın Esrar Dede Tezkiresi'ndeki yeri üzerinde durulmuştur. Esrar Dede Tezkiresi olarak bilinen *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* kendine özgü bir yere sahiptir. Diğer tezkireler, farklı meşreb ve sosyal tabakalara mensub bütün şairleri incelemişlerdir. Buna karşılık Esrar Dede Tezkiresi, sadece Mevlevî şairlerine yer vermiş dolayısıyla tezkirede şairler tanıtılırken Mevlevîlik esas alınmıştır.

İstitrâdı, uzun anlatılarda konuyla bağlantılı başka bir konu yerleştirmek ardından ana konuya tekrar dönmek olarak tanımlayabiliriz. Üslup özelliği olarak aktardığımız istitrâd, çalışmamızda geçen *vakfe* kelimesinin dipnotunda yazılmış olup Esrar Dede Tezkiresi'nin 1904 tarihinde istinsah edilmiş metninde rastlanmıştır. Kafiye-i Şuara ve Talim-i Edebiyye isimli eserler dışında mensur eserlerde rastlamadığımız istitrâd kelimesi, belirtmiş olduğumuz istinsah metninde görülmüştür.

Fonksiyon itibariyle tezkire yazarının, mensup olduğu çevreye yönelik dikkati biyografik bilgilerin dışında döneme, edebî ve kültürel hayata ait pekçok bilgiyi bize taşımaktadır. Çalışmamızda istitrâd üslubu gereği verilen hikâyeleri değerlendirdiğimizde yazarın bulunduğu muhite, döneme, kültürel ve edebî anlayışa ait birçok bilgiye ulaşabilmekteyiz. Dolayısıyla tezkireye konu olan şairlerin Mevlevîlik içindeki konumlarının teyit edildiği ve sağlamlaştırıldığı görülür.

Hikâyelere geçişler genellikle “rivayet olunur ki, latife, hikâye olunur ki, vakfe” gibi hazırlayıcı ifadelerle yapıldığı görülür. Rivayet, bir sözün, haberin veya olayın hikâye edilerek dilden dile gezmesidir. Latife terimini metnimizde hem şaka, güzel söz, espri anlamında hem de tasavvufî bir terim olarak ince mana, açıkca anlatılamayan, işaret yoluyla ve yaşanarak öğrenilen bilgiler anlamında kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmamızda istitrâd üslubu gereği verilen hikâyeler sosyal ilişkiler bakımından değerlendirildiğinde Mevlevî şairlerinin sosyal ilişkide bulunduğu çevrelerin başında saray gelir. Sarayla olan ilişkilerde dikkatli bir üslup kullanılmış, Mevlevîler hiçbir zaman saraydan geçinen kişiler durumunda gösterilmemiştir. Diğer tezkirelerde şairlerin padişah ve çevresiyle olan ilişkileri şiirdeki liyakatlerine göre değerlendirilirken şeyh şairlerin şairliğinden çok Mevlevîliği itibar görmüştür. Padişahın himmetlerine mutlaka dua ile karşılık verilmiştir. Mevlevî dervişlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde genel olarak herhangi bir sorun yaşanmazken nadiren de olsa aralarında kavga olabilmekte, bu

kavgalar da şeyhin ikazıyla son bulmaktadır. Bazen de şeyh ile derviş arasında husumet görülebilmekte, bu husumette de dervişin şeyhine mutlak anlamda itaati söz konusudur. Bir diğer sosyal ilişki, Mevlevî olmayan şairlerle ve diğer tarikat mensuplarıyla kurulmuş, bu ilişkilerde Mevlevî şairlerin itibarlı oluşu vurgulanmıştır. Bazı hikâyelerde de Acemlerle olan ilişkilere değinilmiştir. Bu ilişkilerde her zaman Sünnî Osmanlı yanında yer alınırken şiirde Acem dili tercih edilmiş hatta Türkçe'nin Fars diline göre yetersizliğinden bahsedilmiştir. Fars diline yönelik bu tercihin Mesnevi'nin dilinin Farsça olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Gayrimüslimlerle olan ilişkilerde gayrimüslimlerin Müslüman olmasıyla son bulan bir yol göstericilik vardır.

Mevlana'nın düşünceleri etrafında gelişen Mevlevîlik, edebiyatımızı ve kültürümüzü derinden etkileyen bir tasavvuf hareketi olup kendine has bir terminoloji oluşturmuştur. Bu terminolojiye ait kelimelerin izahı da metinde verilir.

Resmi görüşü benimsememe veya resmi görevde iken Mevlevîliğe intisab etme, Mevlevî şairlerin dikkat çeken bir yönüdür. Genel olarak Mevlevîliğin, dervişlerin hayatlarının merkezinde olması ve devlet görevlerinin tarikat düzenine uymaması nedeniyle devlet içinde görev almamaya dikkat etmişler, fakat zaman zaman basit olsa da bazı görevler almışlardır. Görev alanlardan da övgü ile bahsedilmiş ve bundan Mevlevîlik adına gurur duyulmuştur.

Mevlevîler dini ilimlerin yanında musıkı, şiir, hattatlık oymacılık gibi çeşitli sanatlarla meşgul olmuş, bunların içinde musıkı ve şiir ayrı bir yer tutmuştur. Mevlevîler için "sünnet-i seniyye-i Mevleviyye" olarak kabul edilen şiire, özel bir önem verilmiş, bu alanda istidadı olanlar desteklenmiş hatta şeyhler tarafından şiirle meşgul olunması istenmiştir. Ayrıca istitrâd üslubu gereği verilen hikâyelerde tasavvufi düşünceye ve inceliğe vakıf olmayanların halk şiiri ile tasavvufi şiiri bir tutmaları ve şiir anlayışları eleştirilmiştir. Hatta Mevlevî şairlerinin halk şairlerine ifade üstünlüğüne de değinilmiştir. Semanın temel unsurlarından olan kudüm ve ney, Mevlevî dervişlerinin musıkıyla uğraşmalarına vesile olmuş ve dergahlar musıkı eğitiminin verildiği merkezler olmuştur. Öyleki buralarda yetişen dervişler, padişahı etkileyecek derecede musıkide mahir olmuşlardır. Bu da Mevlevîlik için övünülecek bir durum olarak dikkat çeker.

Mevlevî şairlere gerektiğinde yer verilmediğini düşünen tezkire yazarı toplum nezdinde de mühim bir yer tutan kerametlere şair biyografileri içinde sık sık başvurmuştur. Kerametler vasıtasıyla şairin manevi yönden güçlü ve derin olduğu kanıtlanmak istenmiştir. Tezkire yazarı, Mevlevî şahsiyetleri tanıtırken kerametlerle

desteklemiş, şairliklerinin yanında dini bir şahsiyet olarak da üstünlüklerini öne çıkarmaya çalışmıştır.

İstitrâd üslubu gereği verilen kerametler, şair biyografisi içinde ya doğrudan ya da hikâye, rivayet, nakil gibi okuyucuyu hazırlayıcı terimlerle verilmiştir. Bu kerametler; keşif, ilham, hayvanlarla konuşmak, gelecekte haber vermek, öleceği zamanı bilmek, besin maddelerini bereketlendirmek, darda kalan birinin yardımına yetişmek, hastaları iyileştirmek, Mevlevîliğe düşmanlık yapanları cezalandırmak, ismin ebced hesabına göre ölüm tarihine denk gelmesi, insanların verdiği zarardan korunma, çocuklukta olağanüstülük gösterme gibi konulardan oluşmaktadır.

Tezkiredeki şairlerin mahlaslarının Mevlevîlik ruhuna uygun düştüğü görülmektedir. Metinde şairlerin, hangi vasıtalarla nasıl mahlas aldıkları üzerinde durulmuştur. Mahlasları bazı kategoriler içinde değerlendirmek, onlara hakim olan zihniyet ve imajların çok daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Mahlas verilirken şair Mevlana'nın soyuna dayanıyorsa özellikle belirtilmiştir. Metinde mahlas alma veya verme “çocuklukta mahlas alma, fiziki görünüm ve davranış gereği mahlas alma, mesleği gereği mahlas alma, yaşanan bir hadise üzerine mahlas alma, Mevlevî anlayışına uygun mahlas alma, psikolojik sebeplere bağlı mahlas alma, psikolojik özelliklere bağlı mahlas alma, yaşayış tarzına uygun mahlas alma, yaşanan bir hadiseye bağlı olarak mahlas alma, Mesnevi'ye olan hakimiyet neticesinde mahlas alma” şeklindedir. Mahlas belirlemede bazen şairin şeyhi tarafından bazen dostları tarafından bazen de doğrudan kendisinin esas olduğu görülmektedir.

Kısacası istitrâd, bir üslup özelliği olarak bilinmekle birlikte çalışmamızda Mevlevîliğe ait dünyaya, insana, onun değerlerine, kıymet ve hükümlerine, şiir ve sanat anlayışlarına ait birçok bilgiyi bize sunar. Dolayısıyla istitrâd üslubu yoluyla metin içine yerleştirilen bu hikâye parçaları, tezkirelerin döneme ait bilgileri taşıyan zengin metinler olarak da karşımıza çıkmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (2000). Tezkirelerde yapı ve yapı terminolojisi. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, (9), 7-22.
- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*. (R. Toparlı, Dü.) Ankara: TDK Yayınları.
- Akün, Ö. F. (2013). *Divan edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Altunel, İ. (2003). *İslam ansiklopedisi, latife maddesi (Cilt 23)*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Andrews, W. G. (2006). *Türk edebiyatı tarihi. Osmanlı şair biyografileri (tezkiireler) ve Osmanlı edebiyat eleştirisi (Cilt 2)*. İstanbul: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aynur, H. (t.y.). Ekim 14, 2014 tarihinde www.turkishstudies.net adresinden alındı.
- Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat bilgi ve teorileri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Çapan, P. (1994). 18. Yüzyıl tezkirelerine göre edebî kültür ve gelenek bakımından şair. *Fırat Şiir Akşamları Güldeste'si*, 112.
- Çelebi, Â. H. (2002). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. Ankara: Hece Yayınları.
- Derdiyok, İ. Ç. (2013, Mayıs), Nesirde İstitrâdlı anlatım. *Osmanlı'nın Nesir Dili Uluslararası Sempozyumu*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat (24. Basım)*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Durmuş, İ. (2001). *İslam ansiklopedisi, istitrâd maddesi (Cilt 23)*. Ankara: TDV Yayınları, 401-402.
- Durmuş, M. (2007). *Osmanlı sahası Türkçe şair tezkirelerinin tür özellikleri*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Duru, R. (2012). *Mevlevînâme batılı seyahatnamelerinde Mevlevîlik*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Elbir, B. (2011, Yaz). 18. yüzyıl Türk edebiyatında iki mevlvî şairde mevlvîliğin yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (18), 31-44.
- Genç, İ. (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye: İnceleme-Metin/Esrar Dede*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Sayı: 220. Tezkireler Dizisi: 6.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

- Gölpınarlı, A. (2004). *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- İpekten, H. (1988). *Türk edebiyatının kaynaklarından Türkçe şuarâ tezkireleri*. Erzurum: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İsen, M. (2000). Tezkireler sadece biyografi kaynakları değil aynı zamanda eleştiri tarihimizin de kaynaklarıdır. *İlmî Araştırmalar Dergisi*, (10), 158.
- Kılıç, F. (1998). XVII. yüzyıl tezkirelerinde şair ve eser üzerine değerlendirmeler. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M., Kılıç, F., & Aksoyak, İ. H. (2012). *Eski Türk edebiyatının kaynaklarında şair tezkireleri*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kılıç, F., & Macit, M. (1992). Divan edebiyatında poetika denemeleri tezkire önsözler. *Yedi İklim Dergisi*, (3), 32.
- Küçük, S. (2003). *Mevleviliğin son yüzyılı*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Mermer, A., & Keskin, N. K. (2005). *Eski Türk edebiyatı terimleri sözlüğü (1. Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (C. Kurnaz, Dü.) İstanbul: H Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü (Cilt I)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü (3. Basım)*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sami, Ş. (1998). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Saraç, Y. M. A. (2010). *Klâsik edebiyat bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınevi.
- Seymen, E. (2008). *Sehî Bey ve Latîfî Tezkirelerinde İstitrâd*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Sılay, K. (1991). Osmanlı tarihinde arasöz (Digression) tekniğinin kullanımı ve işlevi. *Türkoloji Dergisi* (9-1), 153-162.
- Tietze, A. (2002). *Tarih ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati (Cilt I)*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Tolasa, H. (2002). *16. Yüzyılda edebiyat araştırma ve eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tulum, M. (2010). Osmanlı nesrinin dili. H. Aynur ve öte. (Dü) içinde, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V Nesrin İnşası: Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler* (s. 25-43). İstanbul: Turkuaz Yayınları.

- Türer, O. (2003). *İslam ansiklopedisi, latife maddesi* (Cilt 27). İstanbul: TDV Yayınları, 110.
- Türkyılmaz, M. E. (t.y.). Eylül 25, 2014 tarihinde www.mehmeteminturkyilmaz.com.tr adresinden alındı.
- Uludağ, S. (2002). *İslam ansiklopedisi, kerâmet maddesi* (Cilt 25). Ankara: TDV Yayınları, 265.
- Uzun, M. (1994). *İslam ansiklopedisi, ebced maddesi* (Cilt 10). Ankara: TDV Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı tarihi* (Cilt 3). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yıldırım, A. (2006). *Divan edebiyatında mahlas ve mahlas-nâmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ali Hüsame KÖROĞLU

Doğum Yeri ve Yılı: Korkuteli – 1982

E-mail: allkarus@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

Lisans: 2007, Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli.

Orta Öğretim: 2000, Korkuteli Lisesi.

İŞ DURUMU

2011- : Çağ Üniversitesi Türk Dili Okutmanı, Mersin.